

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Obor sociologie

Disertační práce

Mgr. Kateřina H e j n o v á

**Praxe orgánů sociálně právní ochrany dětí
při řešení rodičovských sporů**

**Approach of Child Protection Services
to Addressing Parental Conflicts**

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Matoušek, CSc.

2019

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Oldřichu Matouškovi, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení, Mgr. Johaně Chylíkové, Ph.D. za spolupráci při realizaci kvantitativní části výzkumné studie a své rodině za nepřetržitou podporu.

Realizace výzkumné studie byla v roce 2018 podpořena grantem č. 748818 Grantové agentury Univerzity Karlovy.

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 1. 6. 2019.

Kateřina H e j n o v á

Abstrakt

Oblast sociálně právní ochrany dětí je jednou z nejnáročnějších oblastí sektoru sociální ochrany a vyžaduje složitá a komplexní řešení, která mají zásadní vliv na život a fungování ohrožených dětí a jejich rodin. Jednou z praktických oblastí, na kterou se zaměřuje, je také agenda rodičovských sporů a související úprava poměrů k nezletilým dětem a styku.

Disertační práce se věnuje praxi sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností v České republice při řešení rodičovských sporů. Teoretická část práce nabízí právní, vzdělávací a kompetenční rámec tématu a zasazuje jej do roviny specifických aspektů a úskalí spojených s výkonem profese a praxí sociálních pracovníků a pracovníků. Obsahuje také doporučený postup práce s rodinou a případovou studii řešení rodičovských sporů na oddělení sociálně právní ochrany dětí Úřadu městské části Praha 8. Na jejich základě identifikuje znaky dobré praxe, které přispívají k naplňování nejlepšího zájmu dítěte. Jsou jimi participace rodiny do řešení případu, multidisciplinární spolupráce, transparentnost procesů a nestrannost, profesionalita a reflexivita pracovníka.

Výzkumná část se zaměřuje na pochopení pracovních podmínek a postojů sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností v České republice při řešení rodičovských sporů. V rámci smíšené studie, která kombinovala kvalitativní a kvantitativní metodologii, je identifikována typologie přístupů k řešení rodičovských sporů na odděleních sociálně právní ochrany dětí, a to defenzivní praxe, reflexivní praxe a intuitivní praxe. Inklinaci pracovníků k jednotlivým typům přístupů ovlivňuje míra jejich rezignovanosti v kontextu nevyhovujících pracovních podmínek, potřeba projevení loajality vůči organizaci nebo zaměstnavateli, tradiční postoje orientace a převládající nastavení pracoviště.

Klíčová slova:

Sociálně právní ochrana dětí; nejlepší zájem dítěte; úprava poměrů k nezletilým dětem; rodičovské spory; kolizní opatrovnictví; reflexivní praxe; defenzivní praxe

Abstract

Child protection is one of the most demanding fields of social protection and requires comprehensive solutions which have a major impact on the lives of children and their families. It also includes the agenda of parental conflicts and related child custody proceedings.

The thesis deals with the practice of child protection social workers at the municipal authorities with extended powers in the Czech Republic in solving parental disputes. The theoretical part introduces legal, educational and competence framework of child protection and sets it into the context of specific aspects and pitfalls associated with the profession and approach of child protection social workers to solving parental conflicts. It also provides recommendations on how to solve parental conflicts followed by a case study of child protection department at the Prague 8 Municipality District Authority. It identifies attributes of best practice that contribute to the best interests of the child, including participation of families, multidisciplinary cooperation, transparency of processes and neutrality, professionalism and reflexivity of child protection social workers.

The empirical part focuses on the understanding of working conditions and attitudes of child protection social workers at the municipal authorities with extended powers towards solving parental disputes. The mixed methods research combining both qualitative and quantitative methodology identified a typology of approaches to addressing parental conflicts - defensive practice, reflexive practice, and intuitive practice. The tendency of child protection social workers towards any of the types is influenced by the degree of resignation arising out of unfavourable working conditions, loyalty to the organization or employer, conservative attitudes and beliefs and prevailing approach in the workplace.

Key words:

Child Protection; Best Interest of a Child; Child Custody; Parental Conflicts; Guardianship; Reflexive Practice; Defensive Practice

Obsah

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1. Sociálně právní ochrana dětí v kontextu řešení rodičovských sporů	13
1.1 Právní rámec sociálně právní ochrany dětí v České republice.....	13
1.2 Obecní úřad obce s rozšířenou působností jak orgán sociálně právní ochrany dětí.....	16
1.3 Kvalifikace a vzdělání pracovníků na oddělení sociálně právní ochrany dětí	23
1.4 Standardy kvality sociálně právní ochrany dětí	25
1.5 Aktuální poznatky výzkumu v oblasti sociálně právní ochrany dětí	27
1.6 Shrnutí kapitoly.....	32
2. Výkon sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů.....	33
2.1 Agenda rodičovských sporů na oddělení sociálně právní ochrany dětí ..	33
2.2 Nejlepší zájem dítěte	39
2.3 Vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny při řešení rodičovských sporů	42
2.4 Rozhodování o úpravě poměrů a styku v případě rodičovského sporu ..	45
2.5 Současné mezinárodní trendy při řešení rodičovských sporů	48
2.6 Shrnutí kapitoly.....	52
3. Dobrá praxe oddělení sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů	54
3.1 Dobrá praxe při řešení rodičovských sporů	54
3.2 Znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů	70
3.2.1 Participace rodiny	70
3.2.2 Multidisciplinární spolupráce	73
3.2.3 Neutralita a transparentnost.....	75
3.2.4 Profesionalita.....	76
3.2.5 Reflexivita	77
3.3 Shrnutí kapitoly.....	80

4. Úskalí dobré praxe při řešení rodičovských sporů.....	82
4.1 Byrokracie první linie	82
4.2 Konflikt rolí při řešení rodičovských sporů	84
4.3 Etická dilemata při řešení rodičovských sporů	85
4.4 Nejistota volby při řešení rodičovských sporů.....	88
4.5 Typologie praxe při řešení rodičovských sporů.....	89
4.5.1 Defenzivní praxe	89
4.5.2 Reflexivní praxe	92
4.6 Shrnutí kapitoly.....	94
EMPIRICKÁ ČÁST	96
5. Teoretický rámec výzkumné studie	96
6. Fáze výzkumné studie	98
7. První fáze výzkumné studie – polostrukturované rozhovory.....	101
8. Druhá fáze výzkumné studie – dotazníkové šetření	125
9. Třetí fáze výzkumné studie – případová studie	147
10. Shrnutí výzkumné studie	153
Závěr	158
Seznam citované literatury	161
Přílohy.....	184

Seznam zkratek

BLR	Binární logistická regrese
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MS	Ministerstvo spravedlnosti České republiky
Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OLR	Ordinální logistická regrese
OSPOD	Oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úradech obcí s rozšířenou působností
OŠR	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
SPOD	Sociálně právní ochrana dětí
Správní řád	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákon	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o úřednících	Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů
Zákon o ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZOZ	Zkouška zvláštní odborné způsobilosti
ZSS	Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

ÚVOD

Oblast sociálně právní ochrany dětí (dále jen SPOD) je jednou z nejnáročnějších oblastí sektoru sociální ochrany. Vyžaduje složitá a komplexní řešení, která mají zásadní vliv na život a fungování ohrožených dětí a jejich rodin. Sociálně právní ochrana dětí je v České republice upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (dále jen zákon), a mimo jiné se soustřeďuje na ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Stěžejním hlediskem má být zájem o blaho dítěte.

Jednou z praktických oblastí, na kterou se sociálně právní ochrana dětí zaměřuje, je také agenda rodičovských sporů. Vedle případů, kdy jsou rodiče schopni dosáhnout dohody v záležitostech týkajících se dítěte poměrně jednoduše a vlastními silami, zahrnuje také dlouhodobě vyhrocené kauzy, které se dotýkají nejen soudní úpravy poměrů, tzn. úpravy péče a výživného, a styku s nezletilým dítětem po rozvodu nebo rozchodu rodičů, ale také řešení jakýchkoli otázek týkajících se nezletilého dítěte, u nichž rodiče nejsou schopni dojít dohody. V mnoha případech jsou rodiče schopni vyřešit i vážné neshody pomocí vhodné zvolené intervence oddělení sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, kterým je na poli sociálně právní ochrany dětí ze zákona svěřeno nejvíce kompetencí, případně ve spolupráci s mediátorem či jinou návaznou službou. Za takových okolností je případ z pohledu soudního řízení uzavřen během jediného jednání soudu, rodiče jsou schopni plnit soudní rozhodnutí, přiměřeně se domlouvat a o dítěti komunikovat.

V ostatních případech, kdy je komunikace mezi rodiči vážně narušena, může typicky docházet např. k nepředávání dětí ke styku v dohodnutém termínu, nepřipravení dítěte na předání ke styku s druhým rodičem, neplacení výživného nebo obviňování druhého rodiče ze špatného zacházení s dítětem či manipulace (Matoušek, et al., 2015). V případě, že nezafungují zákonná opatření, která OSPOD nebo soud zvolí, rodiče nespolupracují nebo nerespektují rozhodnutí soudu, resp. se neustále programově odvolávají, roztáčí se mašinérie

dlouhodobých rodičovských sporů, které mohou vést k vážné traumatizaci dítěte. Matoušek (2015) takové případy nazývá destruktivním rozvodem.

Z rešerše tuzemských odborných studií zabývajících se agendami OSPOD vyplývá, že analýze konkrétní praxe sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při řešení rodičovských sporů není věnována ucelená pozornost. Dle Ministerstva práce a sociálních věcí (2012) (dále jen MPSV) je přitom agenda rodičovských sporů jednou z časově i psychicky nejnáročnějších částí pracovní náplně OSPOD. Byť v České republice v posledním desetiletí vzniklo několik metodických doporučení, jak při řešení rodičovských sporů na OSPOD postupovat, konkrétní praxe OSPOD při řešení rodičovských sporů je sociologickým výzkumem zmapována pouze minimálně. V zahraničí není situace o mnoho lepší, studie v oblasti sociálně právní ochrany dětí se především zaměřují na praxi sociálních pracovníků a pracovníků v souvislosti s případy týrání, zanedbávání nebo zneužívání dítěte nebo odebrání dítěte z rodiny.

Předkládaná disertační práce si klade za cíl přiblížit každodenní praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD specificky při řešení rodičovských sporů a přispět k rozvoji kriticky reflexivní praxe, která v první řadě a bezpodmínečně sleduje nejlepší zájem dítěte.

Disertační práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části je agenda řešení rodičovských sporů přehledně a komplexně zasazena do právního a praktického rámce. Pojednává o dobré praxi nejen z hlediska znaků dobré praxe, ale také jejích úskalí. Mezi ty patří konflikt rolí sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD a etická dilemata, do nichž se při výkonu své profese dostávají. Dobrá praxe se opírá nejen o doporučované postupy při řešení rodičovských sporů, ale také o případovou studii postupu řešení rodičovských sporů na OSPOD Úřadu městské části Praha 8.

Empirická část disertační práce se snaží vyplnit mezeru v analýze zkušeností a postojů sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při řešení rodičovských sporů. Vychází přitom z teoretických poznatků tuzemských a zahraničních autorů a vlastní studie realizované v období od května 2016 do dubna 2019. Studie se snaží zodpovědět následující výzkumné otázky: Jaké jsou specifické rysy agendy

rodičovských sporů? Jak sociální pracovníce a pracovníci OSPOD na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností přistupují k řešení rodičovských sporů? Dají se jejich přístupy typologizovat? Pokud ano, které faktory jednotlivé typy praxe sociálních pracovníc a pracovníků na OSPOD při řešení rodičovských sporů ovlivňují?

Pro zodpovězení výzkumných otázek je využíváno kombinace kvalitativních a kvantitativních metod ve třech na sebe navazujících fázích. Kvalitativní data z první a třetí fáze studie jsou zpracována strategií zakotvené teorie, metodou otevřeného kódování, a kvantitativní data tříděním prvního stupně, tříděním druhého stupně v kontingenčních tabulkách pomocí chí-kvadrát testu a metodami ordinální a binární logistické regrese.

Přestože jsou z hlediska pohlaví na OSPOD silněji zastoupeny ženy než muži, v zájmu zachování genderově vyváženého jazyka jsou v textu disertační práce používány oba jmenné rody současně. Tam, kde by používání obou jmenných rodů narušovalo přehlednost nebo srozumitelnost textu, jsou používány zcela nahodile.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Sociálně právní ochrana dětí v kontextu řešení rodičovských sporů

Rozvod je v naší společnosti již běžnou záležitostí (Warshak, 1996). Rozvodovost v České republice v posledních letech klesá, v roce 2018 bylo dle údajů Českého statistického úřadu (2019) rozvedeno 24,1 tisíce manželství, z toho 14,1 tisíce s nezletilými dětmi. Matoušek a Pazlarová (2016) uvádějí, že rozvod/rozchod je právní, resp. faktické ukončení soužití dospělých partnerů, které znamená rozpad rodiny. U určité části dospělých dostává podobu destruktivní války, do níž jsou uměle vtahovány všechny subjekty, s nimiž rozcházející se dospělí přicházejí do styku. V této kapitole je představen obecný rámec sociálně právní ochrany dětí (dále jen SPOD) v České republice, zasazený do kontextu řešení rodičovských sporů.

1.1 Právní rámec sociálně právní ochrany dětí v České republice

Sociálně právní ochrana dětí je v českém právním řádu upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (dále jen zákon). Podzákonou normou zákona je vyhláška MPSV č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí, a příloha č. 1 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., Standardy kvality sociálně právní ochrany dětí při poskytování sociálně právní ochrany dětí orgány sociálně právní ochrany dětí.

§ 1 odst. 1 písm. a) až d) zákona definuje SPOD zejména jako ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. Předním hlediskem SPOD je dle § 5 zákona „...zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.“ Zákon prošel novelizací, která vešla v platnost 1. ledna 2013 a přinesla mj. povinnost individuálního plánování a pořádání případových konferencí při řešení případů závažného ohrožení dítěte. Nově také

upravila role a kompetence orgánů sociálně právní ochrany dětí a opatření obecně směřující k ochraně nezletilého dítěte.

Mezi orgány sociálně právní ochrany dětí, jak uvádí § 4 zákona, patří krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo (konkrétně Ministerstvo práce a sociálních věcí), Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, a Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Orgány SPOD mohou v rámci preventivních opatření při zajišťování ochrany práv dítěte na jeho řádnou výchovu a příznivý vývoj ukládat některé povinnosti či výchovná opatření také v rámci správního řízení. Vedle zákona vždy postupují v souladu s příslušnými ustanoveními zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen správní řád).

V kontextu řešení rodičovských sporů patří mezi zásadní právní předpisy také zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen občanský zákoník), který nahradil samostatný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Občanský zákoník se věnuje úpravě rodinného práva a definuje mj. rodičovskou odpovědnost a varianty uspořádání porozvodové péče o nezletilé děti. Rodičovská odpovědnost je v § 858 definována jako „...*povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.*“

Občanský zákoník vymezuje úpravu poměrů k nezletilému dítěti a úpravu styku. Úprava poměrů k nezletilému dítěti se vztahuje ke schématu porozvodové péče o děti, kdy zákon nabízí možnost svěření dítěte do péče jednoho z rodičů nebo do společné či střídavé péče obou rodičů. Součástí rozhodování v otázce svěření nezletilého dítěte do péče je také stanovení výživného rodiči, který nemá dítě svěřeno do péče. V případě rozvodu manželství mají rodiče povinnost upravit poměry k nezletilému dítěti, neboť pravomocný rozsudek v této věci je podmínkou pro rozhodnutí soudu v otázce rozvodu manželství rodičů. Pokud

rodiče sezdáni nejsou, je úprava poměrů k nezletilému dítěti doporučovanou, nicméně nepovinnou možností.

Úprava styku mezi rodičem, který nemá dítě svěřeno do péče, a nezletilým dítětem je pouze fakultativní záležitostí, a to bez ohledu na to, zda jsou rodiče manželé nebo nikoli. Věnuje se jí § 891 občanského zákoníku: „(1) Rodič, který má dítě v péči, a druhý rodič se spolu dohodnou, jak se rodič, který dítě v péči nemá, bude s dítětem stýkat. Nedohodnou-li se rodiče, nebo vyžaduje-li to zájem na výchově dítěte a poměry v rodině, soud styk rodiče s dítětem upraví. V odůvodněných případech může soud určit místo styku rodiče s dítětem. (2) Je-li to nutné v zájmu dítěte, soud omezí právo rodiče osobně se stýkat s dítětem, anebo tento styk i zakáže.“

Ve věci úpravy poměrů i úpravy styku rozhodují v České republice tzv. opatrovnické soudy neboli opatrovnické sekce místně a věcně příslušných soudů. Příslušnost i procesní rámec upravuje zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen zákon o ZŘS), který taxativně a ve zvláštní části demonstrativně vymezuje řízení, o kterých budou soudy rozhodovat, mj. i řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, zejména v § 2 písm. t) a § 446 písm. b, c) úpravu péče a výživného k nezletilému dítěti. Místně příslušným je dle § 4 odst. 2 soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, případně jiných rozhodujících skutečností, své bydliště. Proti rozhodnutí prvoinstančních soudů je možné se odvolat k soudu vyššího stupně.

Metodický rámec sociálně právní ochrany dětí v České republice tvoří stanoviska a metodická doporučení MPSV a příslušných krajských úřadů. Některá jsou dostupná na webových stránkách příslušného orgánu a pojednávají i o tématech souvisejících s řešením rozvodových kauz. Specificky k výkonu sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů slouží metodická příručka MPSV, která byla vydána v roce 2012 a mimo jiné uvádí, že se OSPOD musí pokusit rodičovský spor zmírnit předáním doporučení nebo nařízením návštěv vhodného poradenského zařízení či rodinné mediace, není však zodpovědný za vyřešení sporu mezi rodiči (MPSV, 2012). O obsahu metodické příručky podrobněji pojednává kapitola 3.1.

1.2 Obecní úřad obce s rozšířenou působností jak orgán sociálně právní ochrany dětí

Každému z výše uvedených orgánů SPOD vymezuje zákon kompetence a role. Nejvíce kompetencí v rámci přeneseného výkonu státní správy je svěřeno obecním úřadům obcí s rozšířenou působností. Ty zpravidla vykonávají agendu kolizního opatrovnictví při soudních jednáních o úpravu poměrů k nezletilým dětem v situacích rozvodu či rozchodu rodičů, řeší problematiku péče o nezletilé, a poskytují pomoc a poradenství rozcházejícím a rozvádějícím se rodičům a jejich dětem. Organizační součástí obecního úřadu obce s rozšířenou působností jsou i oddělení sociálně právní ochrany dětí, která obvykle spadají pod odbor sociální péče, resp. odbor sociálních věcí. Pod odbor zpravidla spadá také oddělení, které se zabývá jinými agendami sociální ochrany nezařaditelnými pod výkon sociálně právní ochrany dětí, tedy sociální práci se seniory, lidmi bez domova, osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody, apod. Sociální pracovníci zaměstnaní na OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností jsou zároveň úředníky dle zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů (dále jen zákon o úřednících).

Agenda OSPOD se dá v zásadě rozdělit do tří tematických celků, a to 1. terénní sociální práce, 2. náhradní rodinná péče a 3. sociální kuratela. Vedoucí oddělení je z hlediska organizační struktury odpovědný vedoucí nebo vedoucímu odboru. Ten se zodpovídá tajemníkovi daného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. V roce 2018 bylo na orgánech sociálně právní ochrany dětí zaměstnáno celkem 2 682 sociálních pracovníků a pracovníků, z toho 1 779¹ na úseku terénní sociální práce, tj. sociálních pracovníků a pracovníků, kteří mají na starosti řešení rodičovských sporů (MPSV, 2019).

Činnost obecních úřadů obcí s rozšířenou působností je vymezena zákonem. Mezi jejich povinnosti patří mimo jiné preventivní a poradenská činnost, ukládání výchovných opatření a realizace opatření na ochranu dětí. Zákon v § 9a odst. 1 stanoví, že „...nastane-li situace, která ohrožuje řádnou výchovu a příznivý vývoj

---

¹ Počet terénních sociálních pracovníků je však jen orientační, výkaz MPSV uvádí přesné počty pouze u kurátorů pro děti a mládež a u zaměstnanců vykonávajících agendu dohod o výkonu pěstounské péče.

dítěte, kterou rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nemohou nebo nejsou schopni sami řešit, je nezbytné přijmout na ochranu dítěte a k poskytnutí pomoci rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte potřebné opatření sociálně-právní ochrany.“ Dle § 10 odst. 3 je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen:

„...a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku,

b) činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti,

c) pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6, podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte,

d) zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny podle písmene c) individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny,

e) pořádat případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dalšími přizvanými osobami, zejména zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob...“

V rámci poradenské činnosti obecní úřad obce s rozšířenou působností mj. v § 11 odst. 1 písm. e) *„...poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění výživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu; přitom spolupracuje zejména s orgány pomoci v hmotné nouzi,*

povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy.“ Dále může dle § 12 zákona uložit rodičům využít odbornou poradenskou pomoc, pokud rodiče:

„ ...a) nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc předtím doporučil,

b) nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem,

c) nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče nebo nedbali na doporučení spolupracovat s pověřenými osobami, poskytovateli odborných poradenských služeb nebo mediátorem.“

Pokud jde o výchovná opatření, § 13 odst. 1 písm. a) až d) pod podmínkou zájmu na řádné výchově dítěte stanoví oprávnění obecního úřadu obce s rozšířenou působností:

„ ...a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte,

c) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji, nebo

d) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie; ustanovení § 12 odst. 1 tím není dotčeno.“

Zrušení výchovných opatření může dle §13 odst. 4 zákona nastat v případě, „...a) jestliže splní svůj účel, b) jestliže nesplní svůj účel; přitom může rozhodnout o uložení jiného výchovného opatření nebo zvolit jiné vhodné opatření sociálně-právní ochrany, c) změní-li se poměry.“

Dle zákona může o uložení nebo zrušení výše uvedené odborné poradenské pomoci nebo výchovných opatření rozhodnout ve správním řízení (v souladu se správním řádem) obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo za stejných podmínek soud (dle § 925 občanského zákoníku). O zrušení rozhoduje vždy ten orgán, který opatření uložil. V případě, že výše uvedená opatření nevedla k nápravě, a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud dle § 13a zákona „...dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte; přitom dítěti nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve: a) středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo b) zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením.“

Za podmínek stanovených občanským zákoníkem (v zásadě se jedná o porušení práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti) může obecní úřad obce s rozšířenou působností dle § 14 odst. 1 zákona podat návrh k soudu mj. „...b) na omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti anebo omezení nebo pozastavení jejího výkonu,... e) na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřeni a na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení,... g) na nařizeni výchovného opatření podle § 13a, na prodloužení doby trvání tohoto výchovného opatření nebo na jeho zrušení,...“ V odst. 2 jsou dále uvedeny podmínky podání takového návrhu. Patří mezi ně jednání s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými

za výchovu dítětem, poučení o právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a důsledcích neplnění těchto povinností, dále uspořádání případové konference a realizace opatření SPOD vyplývajících z vyhodnocení situace dítěte a individuálního plánu ochrany dítěte.

Zákon dále v § 16 odst. 1 stanoví, že „...ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý

zájem vážně ohrožen nebo narušen, je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření.“ Dle § 17 zákona přitom obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává funkci opatrovníka a poručníka.

Při soudních řízeních ve věci úpravy poměrů a úpravy styku sociální pracovník OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností zpravidla vystupuje jako kolizní opatrovník nezletilého dítěte, tedy zastupuje nezletilé dítě pro možnou kolizi zájmů mezi rodiči a hájí jeho procesní zájmy během řízení. Dle čl. 9 Sdělení č. 54/2001 Sb. m.s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí, jsou „...v řízení, které se týká dítěte, kdy podle vnitrostátních předpisů z důvodů konfliktu zájmů jsou osoby, mající rodičovskou zodpovědnost, vyloučeny ze zastupování dítěte, bude mít soudní orgán pravomoc ustanovit dítěti pro toto řízení zvláštního zástupce.“ Občanský zákoník v § 460 obecné části analogicky uvádí, že „...dojde-li ke střetu zájmu zákonného zástupce nebo opatrovníka se zájmem zastoupeného či ke střetnutí zájmů těch, kteří jsou zastoupeni tímž zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, anebo hrozí-li takový střet, jmenuje soud zastoupenému kolizního opatrovníka.“ Zvláštní úprava kolizního opatrovnictví vychází z § 892 odst. 3 občanského zákoníku, který stanoví: „Rodič nemůže dítě zastoupit, jestliže by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů. V takovém případě jmenuje soud dítěti opatrovníka.“, jakož i z § 943 občanského zákoníku: „Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon. Jmenovaný opatrovník má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li z hlediska zájmu dítěte zapotřebí, aby soud nebo jiný orgán veřejné moci v záležitosti dítěte rozhodl.“ Pro případnou kolizi zájmů přitom postačuje již skutečnost, že jsou rodiče účastníci stejného řízení jako dítě. Procesně se institutu kolizního opatrovníka věnuje také zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OSŘ), který v § 2 uvádí, že „zástupcem účastníka nemůže být ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného.“

Výkonu kolizního opatrovnictví specificky ve vztahu k řízením ve věci péče soudu o nezletilé se věnuje zákon o ZŘS. Ten v § 469 explicitně stanoví povinnost ustanovit dítěti opatrovníka, aniž by bylo nutné zjišťovat, zda nastává nebo hrozí kolize zájmů. V odst. 1 výše uvedeného paragrafu zákon o ZŘS uvádí, že: „*Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí....*“, avšak jak uvádí následující odst. 2: „*Opatrovníkem nelze jmenovat orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal návrh na zahájení řízení.*“ Z dikce zákona o ZŘS tedy vyplývá, že procesním kolizním opatrovníkem nezletilého dítěte lze ustanovit i jinou osobu nebo orgán nežli orgán sociálně právní ochrany dětí. Zároveň platí, že orgán SPOD nemůže v tomtéž řízení vystupovat jako návrhovatel, tedy usilovat o schválení jeho návrhu, a současně jako kolizní opatrovník dítěte, tedy hájit procesní zájmy nezletilého dítěte. Tato dvě ustanovení zákona o ZŘS významně snižují riziko stranění a kolize zájmů procesního opatrovníka. Východiskem je skutečnost, že nestrannost kolizního opatrovníka, resp. orgánu sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů, je s ohledem na mnohdy vyhocené, letité kauzy, kdy rodiče nejsou schopni dojít vzájemné dohody a upínají pozornost na výkon ostatních zapojených subjektů, zásadní. Zákonodárce tím zohlednil specifický aspekt řízení ve věci péče soudu o nezletilé, pokud jde o řešení rodičovských sporů.

Práva a povinnosti kolizního opatrovníka nejsou v žádném z právních předpisů explicitně stanoveny. Pouze čl. 10 Sdělení č. 54/2001 Sb.m.s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí, uvádí, že „...*v soudním řízení, které se týká dítěte, pokud to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, je zástupce povinen: a) poskytovat dítěti příslušné informace, pokud se podle vnitrostátního práva má za to, že dítě dostatečně chápe situaci; b) objasňovat dítěti, pokud se podle vnitrostátního práva má za to, že dítě i dostatečně chápe situaci, důsledky toho, když by jeho názoru bylo vyhověno a možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněného zástupcem; c) zjišťovat názory dítěte a zprostředkovat je soudnímu orgánu.*“ Mimo toto sdělení se vychází z jednotlivých ustanovení zákona, občanského zákoníku, OSŘ a zákona o ZŘS. Zastřešující je přitom Úmluva OSN o právech dítěte, která stanoví, že při jakékoliv činnosti týkající se dětí musí být základním hlediskem zájem dítěte. Jedná se však o tzv. neurčitý právní pojem (Kornel,

2015), který nemá jasnou právní definici a v praxi je vykládán značně nejednotně a netransparentně. O pojmu blíže pojednává kapitola 2.2.

Na základě výše uvedeného lze dovodit, že přední povinností kolizního opatrovníka je hájit procesní zájmy dítěte a využívat veškerá svá práva k naplnění zájmu dítěte. Má přitom povinnost zjišťovat názor dítěte a zajišťovat plnění jeho participačních a jiných práv daných platnými právními předpisy, plnit povinnosti uložené soudem (např. poskytovat informace potřebné pro řízení, podávat zprávu o poměrech v rodině), dohlížet na dodržování procesních náležitostí soudního řízení a příslušných lhůt, navrhopvat důkazy a uvádět významné skutečnosti pro rozhodování soudu. Kolizní opatrovník má dle § 31 odst. 1 občanského soudního řádu „...stejně postavení jako zástupce na základě procesní plné moci“, má tedy stejná práva jako ostatní účastníci řízení. Je oprávněn navrhopvat důkazní prostředky, účastnit se soudního jednání, podávat dotazy během výpovědí, nahlížet do spisu, být informován, přijímat písemnosti či podávat závěrečné návrhy. Kolizní opatrovník jakožto zaměstnanec orgánu SPOD je dle § 57 odst. 1 zákona povinen „zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterými se při provádění sociálně-právní ochrany nebo v přímé souvislosti s tím seznámil... zachovávat mlčenlivost o osobě, která upozornila orgán sociálně-právní ochrany na skutečnosti uvedené v § 7²... zachovávat mlčenlivost o místu pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem... i po skončení pracovního vztahu.“

Z metodického hlediska by měla činnost kolizního opatrovníka směřovat k zajištění participačních práv dítěte, k tomu, aby rodiče pochopili význam druhého rodiče pro zdravý vývoj dítěte, minimalizovalo se napětí mezi rodiči, rodiče podporovali pozitivní obraz druhého rodiče u dítěte a byli schopni se dohodnout na záležitostech týkajících se nezletilých dětí. Tam, kde vlivem rodičovského sporu dochází k závažným psychickým i mravním poškozením

---

² Dle § 7 zákona: „(1) Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče. (2) Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, nebo na skutečnosti uvedené v § 6 písm. b) až h); tím není dotčena povinnost vyplývající ze zvláštního právního předpisu.“

dítěte, je pracovník OSPOD povinen jednat především jako státní orgán chránící primárně zájmy dítěte (Matoušková, 2015).

1.3 Kvalifikace a vzdělání sociálních pracovníků na oddělení sociálně právní ochrany dětí

Dle Matouška (2017) zahrnují základní obecné znalosti pracovníka na úseku SPOD:

- platnou legislativu týkající se rodiny a SPOD,
- systém sociální správy a příslušnou legislativu,
- systém fungování státní správy a samosprávy v obcích s rozšířenou působností,
- systém školských a zdravotnických zařízení pro děti a mládež,
- legislativu týkající se nestátních neziskových organizací,
- legislativu týkající se soudního opatrovnického řízení,
- metodiky týkající se činností OSPOD,
- síť nestátních neziskových organizací v regionu.

K obecným dovednostem a kompetencím sociálního pracovníka, např. komunikace s uživatelem, orientace v organizačních a komunitních vazbách nebo řešení etických a dalších dilemat, se přidávají ještě kompetence, které specificky souvisejí s kontaktem s ohroženými dětmi a rodinami. Mezi tyto řadí Matoušek (2017) mj.:

- komunikaci s dítětem,
- hodnocení míry ohrožení dítěte a vlivů, které ohrožení způsobují,
- hodnocení fungování rodiny vůči dítěti,
- pomoc rodinám stanovit priority v jejich potřebách,

- podporu vnitřních zdrojů rodiny při řešení potřeb, případně zprostředkování využití jiných zdrojů,
- intervence v rodině způsobem, který sníží nebo eliminuje ohrožení,
- poskytování poradenství rodičům v záležitostech týkajících se dětí,
- zastupování dítěte během úpravy poměrů,
- rozpoznání, kdy rodič nemá předpoklady k zajištění výchovy dítěte.

Každý zaměstnanec OSPOD musí splňovat podmínky na vzdělání, stanovené v § 110 zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen ZSS), a odborné způsobilosti dle zákona o úřednících. ZSS v § 110 odst. 4 písm. a) až b) ve vztahu k odborné způsobilosti k výkonu povolání sociálního pracovníka stanoví, že mezi kvalifikační předpoklady patří „...vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost, a vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu“. Matoušek a Pazlarová (2016) však upozorňují, že vzdělání sociálních pracovníků OSPOD má různou úroveň, což má vliv také na prestiž profese.

Zahájením pracovního poměru u obecního úřadu obce s rozšířenou působností vzniká zaměstnanci OSPOD také povinnost absolvovat vstupní vzdělávání a zkoušku zvláštní odborné způsobilosti (dále jen ZOZ). Vstupní vzdělávání zaměstnanců ve správních úřadech se řídí usnesením Vlády České republiky č. 1542 z roku 2005 a má za úkol seznámit nového zaměstnance s informacemi v oblasti správního řádu, zákona o obcích, informačních technologií a dalšími dovednostmi vztahujícími se k vykonávaným činnostem. Musí být dokončeno do 3 měsíců od vzniku pracovního poměru.

Nový zaměstnanec je dále přihlášen k ZOZ, která je pro vybrané správní činnosti povinná, a jejíž organizaci v České republice zajišťuje Institut pro veřejnou správu³. Vyhláška č. 512/2002 Sb., v platném znění, v přehledu správních činností jmenuje také správní činnost při sociálně právní ochraně dětí. ZOZ probíhá formou zkoušky, která sestává z obecné a specializované části. Pracovník musí zkoušku úspěšně absolvovat do 18 měsíců od vzniku pracovního poměru.

Vymezení navazujícího, průběžného vzdělávání se věnuje jak ZSS, tak zákon o úřednících. Zákon o úřednících stanoví povinnost průběžného vzdělávání, zaměřené na získání informací z oblastí správních činností, které úředník vykonává, a kterým si prohlubuje, udržuje a obnovuje kvalifikaci, kterou již má, a jež slouží k výkonu sjednané práce, v rozsahu 18 dnů za 3 roky. ZSS stanoví průběžné vzdělávání směřující k obnovení, upevnění a doplnění kvalifikace sociálního pracovníka v rozsahu 24 hodin za 1 rok.

Sociální pracovníci OSPOD mohou v současné době využít široké nabídky akreditovaných kurzů, vždy však závisí na postoji samosprávy (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010). Jak uvádějí Kuchařová, et al. (2010), nabídka kurzů je značně předimenzovaná a jejich kvalita do jisté míry kolísá.

1.4 Standardy kvality sociálně právní ochrany dětí

Zákon v § 9 odst. a) ukládá orgánům SPOD povinnost „...řídít se při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování sociálně-právní ochrany.“ Do obsahu standardů kvality dle zákona patří principy a bodové hodnocení výkonu sociálně právní ochrany, standardy sociální práce s klientem, standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně právní ochrany a technicko-provozní zajištění sociálně právní ochrany. Obsah standardů je vymezen v příloze č. 1 Vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí. Kontrolu naplňování standardů kvality vždy provádí příslušný metodicky a kontrolně nadřízený orgán – krajský

---

³ Institut pro veřejnou správu zajišťuje výkon nevrchnostenské veřejné správy v oblasti zvláštních odborných způsobilostí úředníků dle zákona o úřednících a plní zde metodickou a koordinační roli. Výhradně zabezpečuje ověření této způsobilosti zkouškou. Více informací: <https://www.institutpraha.cz/>.

úřad nebo magistrát. Jednotlivá OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností mají standardy kvality v různých podobách vyvěšené na svých webových stránkách, ať už v kompletním znění, nebo alespoň výtah z nich s tím, že kompletní text je dostupný v listinné podobě přímo na oddělení.

Standard č. 1 upravuje místní a časovou dostupnost výkonu SPOD na území správního obvodu, zahrnuje informace o přehledu pracovníků a pracovníc, jejich zastupitelnosti a způsobu zajišťování SPOD tak, aby nedocházelo k časové prodlevě. Standard č. 2 upravuje požadavky na prostředí a podmínky k poskytování sociálně právní ochrany orgány SPOD. Standard č. 3 upravuje informovanost o výkonu sociálně právní ochrany dětí, vč. přehledu postupů a pravidel vytvořených za účelem naplnění jednotlivých kritérií standardů. Standard č. 4 upravuje personální zabezpečení výkonu sociálně právní ochrany dětí, včetně organizační struktury, pracovních profilů jednotlivých pracovních pozic, přehledu o aktuálním a potřebném počtu pracovníků OSPOD, přehledu oprávnění a povinností k jednotlivým pracovním pozicím pracovníků a pracovníc zařazených do OSPOD. Standard č. 5 upravuje přijímání a zaškolování pracovníků a pracovníc OSPOD. Standard č. 6 upravuje profesní rozvoj pracovníků a pracovníc OSPOD, zajištění jejich průběžného vzdělávání zaměřeného na rozšíření odborné kvalifikace. Standard č. 7 upravuje problematiku prevence ve správním obvodu OSPOD a preventivní aktivity OSPOD, včetně informací o pravidlech spolupráce organizací a subjektů působících v rámci daného obvodu se zaměřením na děti a mládež. Standard č. 8 upravuje postupy OSPOD při přijetí oznámení, posouzení naléhavosti a přidělení případu, včetně pravidel postupu k přijímání a evidenci jednotlivých případů OSPOD a pravidel přidělování případů konkrétnímu koordinátorovi případu. Standard č. 9 upravuje postupy při vedení jednání s klienty, vyhodnocování a sestavování individuálního plánu ochrany dítěte, včetně dodržování základních principů výkonu sociálně-právní ochrany a zajištění služeb potřebných pro jednání s osobami se specifickými potřebami. Standard č. 10 upravuje postupy při kontrole případů. Standard č. 11 definuje rizikové a nouzové situace, včetně postupu pracovníků při jejich řešení. Standard č. 12 upravuje pravidla vedení dokumentace o výkonu sociálně právní ochrany dětí,

včetně pravidel pro nahlížení do spisové dokumentace. Standard č. 13 upravuje postup při vyřizování stížností a pravidla pro jejich podávání. Standard č. 14 se zabývá návazností výkonu sociálně právní ochrany dětí na další subjekty, s nimiž dané OSPOD nejčastěji spolupracuje. (Vyhláška č. 473/2012 Sb.)

1.5 Aktuální poznatky výzkumu v oblasti sociálně právní ochrany dětí

Výsledky zahraničních studií naznačují, že SPOD je jednou z nejnáročnějších oblastí sektoru sociální ochrany a vyžaduje složitá a vysoce komplexní řešení, která provází vysoká míra nejistoty a rizika (Cash, 2001; Britner, Mossler, 2002; Bellefeuille, Schmidt, 2006; McPherson, Barnett, 2006; Harnett, 2007; Arad-Davidzon, Benbenishty, 2008; Ellett, 2009; Festinger, Baker, 2010; Munro, 2010; Rajendran, Chemtob, 2010; Schmied, Walsh, 2010; Fallon, Trocmé, MacLaurin, 2011; Healy, Darlington, Feeney, 2011; Jent, et al., 2011; Keddell, 2011; Stokes, Schmidt, 2011; Boyas, et al., 2012; LeBlanc, et al., 2012; Saini, et al., 2012). LeBlanc, et al. (2012) na základě kvalitativní studie uvádějí, že se pracovníci SPOD v případě nejistoty ohledně zvolených postupů obracejí na jiné odborníky (psychology, psychiatry, apod.), a to i tam, kde by měli být kompetentní rozhodovat samostatně. Vysoká míra rizika nebo ohrožení může vést pracovníce a pracovníky OSPOD také k volbě obranných mechanismů, např. defenzivní praxi, která se projevuje upřednostňováním předpisů nad zájmy klienta a nízkou mírou zohlednění jeho potřeb a zájmů (srov. Harris, 1987; Munro, 2011; Pinkney, 2018).

Současné tuzemské studie, zpracované většinou optikou kvalitativní metodologie, se shodují v tom, že pro většinu sociálních pracovníků na OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností je nejvýznamnějším stresem administrativní zátěž (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010; Kuchařová, et al., 2010; Topinka, et al., 2014; Matoušek, Pazlarová, 2016). Topinka, et al. (2014) uvádějí, že nevítanou administrativní zátěž představují zejména individuální plány ochrany dítěte⁴. Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) prostřednictvím

---

⁴ Studie byla nicméně provedena krátce po zavedení povinnosti zpracovávat individuální plány

dotazníkového šetření a kvalitativních hloubkových rozhovorů zjistily, že mezi nejvýznamnější faktory, které ovlivňují výkon profese sociálních pracovníků na OSPOD, patří vysoká administrativní zátěž, nedostačující personální zajištění dané agendy, nedostačující výkon terénní práce vzhledem k potřebám praxe a nedostatek času na soustavnou práci s ohroženými rodinami a preventivní činnost. Pracovníci přitom pociťují omezení kvality výkonu státní správy samosprávou (např. nedostatek pochopení pro náplň práce ze strany vedení úřadu, pokusy o ovlivňování kauz, využívání dotace na výkon SPO ve prospěch jiných aktivit samosprávy). Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) upozorňují na potřebu optimalizovat počty pracovníků na jednotlivých orgánech SPOD, tedy celorepublikově navýšit počty pracovníků. Dle kvalitativní studie Matouška a Pazlarové (2016) realizované převážně v roce 2014 však nejsou počty případů na pracovníka, které byly v předcházejících letech na doporučení MPSV zaváděny, na řadě míst dodržovány.

Kuchařová, et al. (2010) na základě kvalitativní analýzy řešení konkrétních případů uvádějí⁵, že vlivem administrativní zátěže pracovníci odsouvají, případně omezují některé aktivity, které by přispěly k vyšší kvalitě sociální práce s rodinou. Omezení se konkrétně týká upřednostňování naléhavějších případů na úkor ostatních, redukci terénní sociální práce, omezování účasti na podpůrných profesních aktivitách (supervize, školení, apod.), práce přesčas a omezování spolupráce s externími subjekty. Musil, et al. (2017) na základě kvantitativní studie napříč sektory sociální ochrany v České republice uvádějí, že pracovníci subjektivně stále pociťují potíže s vykonáváním kvalitní práce při stávajících personálních kapacitách.

Dle Matouška a Pazlarové (2016) patří mezi další systémové překážky vedle administrativní a psychické zátěže spojené s výkonem profese také materiální a technické podmínky pro výkon profese, chybějící metodické vedení, genderově nevyvážené zastoupení personálu, nejasné stanovení kompetencí pracovníků OSPOD, nedostupnost a kvalita návazných služeb, obtíže spojené s multidisciplinární spoluprací, ambivalentní postoje veřejnosti vůči pracovníkům

---

ochrany dítěte, tedy v období, které doprovázelo značné metodické vakuum a napětí.

⁵ Studie byla publikována v roce 2010, tedy před tím, než MPSV vydalo doporučené počty případů na pracovníka.

OSPOD, postavení OSPOD v rámci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a potíže s implementací systémových změn na úseku SPOD v praxi.

Nástrojem prevence psychické zátěže a syndromu vyhoření je na většině OSPOD supervize. Dle Topinky, et al. (2014) však není supervize realizována na 40 % oddělení. Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) uvádějí, že ačkoli se supervize na jednotlivých pracovištích liší, cíle bývají stejné (případová supervize a prevence syndromu vyhoření, zpracovávání emocí pracovníků a osobních problémů). Vedoucí OSPOD hodnotí přínos supervize v naprosté většině kladně. Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že na pracovištích, kde je supervize realizována, ji někteří pracovníci vnímají jako prospěšnou, někteří jako zbytečnou. Musil, et al. (2017) v této souvislosti argumentují, že podpora sociálních pracovníků obecně v oblasti zvládnání dopadů pracovní zátěže na jejich pracovní motivaci a výkonnost je nedostatečná, a supervize je nabízena jen výjimečně.

Konkrétní praxi sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD, a to specificky ve vztahu k ukládání výchovných opatření ve správním řízení, se věnuje Barvíková a Šťastná (2014). Jejich studie potvrdila, že opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů jsou ze strany OSPOD využívány minimálně. Důvodem je zejména názor, že ze strany soudu bude opatření účinnější, a preference jiných než represivních metod sociální práce s rodinou. Černá (2001) se ve své studii založené na anonymním dotazníkovém šetření mezi sociálními pracovníky a pracovníci OSPOD pokusila praxi při řešení rodičovských sporů uchopit alespoň částečně, a to specificky v kontextu, kdy jeden z rodičů maří rozhodnutí soudu a brání druhému rodiči ve styku s dítětem. Autorka zjistila, že se sociální pracovníci a pracovníci OSPOD až na výjimky omezují na ústní domluvu povinnému rodiči a jejich přístup je ve zvýšené míře pasivní. Upozornila také na to, že se při oslovování respondentů setkala s velkou uzavřeností, až strachem poskytnout informace osvětlující jejich praxi.

Charakter sociální práce z hlediska autonomie rozhodování lze dle Kuchařové, et al. (2010) definovat jako týmovou spolupráci v podobě vzájemných konzultací s výraznými autonomními prvky rozhodování pracovníka, a to ve všech

zkoumaných krajích⁶. Týmová práce je na všech dotazovaných OSPOD důležitým, resp. vůbec nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje výkon profese. Pracovníci spolu navzájem konzultují především nestandardní a komplikované případy nebo etická dilemata. Ve studii zaznívá, že dle některých pracovníků tyto konzultace dokonce dostatečně nahrazují výše uvedené supervize. K autonomnímu rozhodování pracovníka, tj. bez účasti kolegů či nadřízeného, dochází v případech, kdy se jedná o rozhodnutí, které vyžaduje okamžitou intervenci a kdy není čas či možnost se poradit, nebo kdy se jedná o postupy rutinního charakteru, pracovník má unikátní znalost případu (pracovník dlouhodobě monitoruje rodinné poměry, příp. se specializuje na konkrétní typy kauz), anebo je přesvědčen, že se rozhoduje správně. Pracovník se zpravidla rozhoduje po konzultacích s kolegy v situacích, kdy je případ komplikovanější a obsahuje zcela nové prvky, případně existují pochybnosti o vhodnosti řešení ze strany sociálního pracovníka nebo je vyžadováno rychlé řešení (předběžná opatření, ústavní výchova). K řešení komplikovaných případů bývají přizváni také nadřízení pracovníci (vedoucí OSPOD), a to i na pracovištích s vysokou mírou autonomie rozhodování pracovníků.

Pokud jde o multidisciplinární spolupráci s dostupnými subjekty, dle Kuchařové, et al. (2010) i Barvíkové, Svobodové a Šťastné (2010) ji pracovníci považují převážně za prospěšnou, neboť významně redukuje nejistotu při rozhodování a zatížení pracovníka. Absence multidisciplinární spolupráce může souviset s neznalostí pracovníka, jeho obavami a předsudky nebo časovými nároky na koordinaci (Kuchařová, et al., 2010). Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) dále uvádějí, že byť na některých úřadech model multidisciplinární spolupráce s ostatními subjekty, kdy pracovník OSPOD působí jako manažer případu, úspěšně funguje, a pracovníci tento model hodnotí jako přínosný, v praxi naráží na to, že v mnoha důležitých aspektech není s kým spolupracovat. Nedostatek subjektů se netýká jen neziskových organizací dle ZSS, ale také ostatních návazných služeb, např. dětských psychiatrů, psychologů nebo mediátorů.

Topinka, et al. (2014) na základě výstupů z ohniskových skupin dokládá, že základní rysy výkonu profese se nemění, přibývají však nové elementy, např.

---

⁶ Zlínský, Olomoucký a Karlovarský kraj.

podávání trestních oznámení na pracovníky OSPOD, kdy si pracovníci nepřipadají ze strany vedení úřadu dostatečně chráněni. Přístup vedení územního samosprávného celku k výkonu sociálně právní ochrany dětí na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zmiňuje jako významný aspekt také studie Barvíkové, Svobodové a Šťastné (2010). Pracovníci negativně hodnotí postavení OSPOD v rámci samosprávy, neboť komplikuje fungování oddělení a znevažuje odbornou úroveň pracovníků (mj. vnímání pracovníků jako úředníků, nedostatečná motivace finančním ohodnocením, pokusy o ovlivňování kauz, využívání dotace na výkon SPOD ve prospěch jiných aktivit samosprávy). Nejhůře se daří oddělením, která musejí čelit politickým tlakům samosprávy a narážejí na všeobecné neporozumění profesi sociální práce.

Pokud jde o průběžné vzdělávání pracovníků na OSPOD, Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010) uvádějí, že se podmínky liší především v závislosti na postoji samosprávy. Oscilují od vysoké podpory vedení přes podmínku zajištění souhlasu tajemníka úřadu až po striktně nastavený dlouhodobý plán vzdělávání, který nedovoluje pružně reagovat na aktuální vzdělávací potřeby. Dostupnost průběžného vzdělávání se do jisté míry liší i dle kraje, polohy úřadu a míry dostupnosti krajských či republikových center. Analýzou vzdělávacích potřeb se hlouběji zabývali Holda, Matoušek a Chmelař (2006), a to prostřednictvím dotazníkového šetření, které se mimo vzdělávání věnovalo také celkové spokojenosti v práci a hodnocením pracovních podmínek. Pokud jde o teoretickou přípravu na výkon povolání, praktické dovednosti a znalosti z oblasti sociální práce s lidmi, přes 80 % respondentů hodnotilo svoji připravenost jako výbornou nebo velmi dobrou. Speciální znalosti z oboru hodnotilo jako výborné nebo velmi dobré 70,6 % respondentů. Horší hodnocení získala práce s počítačem, znalosti z oblasti organizace a řízení a jazykové znalosti. Nároky rozvodové situace patřila mezi témata, v nichž si více než 90 % respondentů určitě nebo spíše přeje získávat další vzdělání. Mezi další témata, která se dotýkají rodičovských sporů, a o něž respondenti projeví zájem, byla problematika provádění rozhovorů s nezletilými dětmi na žádost soudů nebo syndrom zavrženého rodiče. Zájem o doplnění vzdělávání v oblastech souvisejících s řešením rodičovských sporů potvrzuje také Topinka, et al. (2014) a Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010). Obsah

a organizaci průběžného vzdělávání, jakož i další odborné podpory si jednotlivé OSPOD upravují ve svých standardech.

S průběžným vzděláváním souvisí také metodická podpora při výkonu profese. Dle Barvíkové, Svobodové a Šťastné (2010) hodnotí pracovníci metodickou podporu za nedostatečnou, a to zejména ze strany MPSV. Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že se řada pracovníků při posouzení životní situace klienta neopírá o metodiky či standardizované postupy a spíše považuje za legitimní ukotvit práci s klientem v intencích vlastních pocitů, postojů, „zdravého rozumu“ či zavedených postupů na pracovišti. Tento přístup pracovníci legitimizují odkazem na neexistenci metodik a stěží předvídatelný vývoj většiny případů. Zároveň nepovažují za důležité provádět zpětnou evaluaci případů, považují ji za nepřiměřený kontrolní zásah do jejich autonomního rozhodování a nespátřují v ní pozitivní význam pro praxi. Kuchařová, et al. (2010) se domnívají, že takový přístup v sobě může nést určitou míru rizika, neboť neumožňuje řešit případ v kontextuálních souvislostech. Absenci jednotného systému hodnocení potvrzují i Pemová a Ptáček (2012). Domnívají se, že následkem toho posouzení nejčastěji vzniká na základě individuálního zhodnocení a rozhodnutí sociálního pracovníka a není jednoduše ověřitelné.

1.6 Shrnutí kapitoly

První kapitola disertační práce představuje systém sociálně právní ochrany dětí z pohledu nejvýznamnějších právních předpisů, vzdělávání a kompetencí sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností. Sociálně právní ochrana dětí je vymezena nejen vlastním zákonem, ale vstupuje i do dalších oblastí práva, které na ni ve svých předpisech reagují. Z pohledu svěřených kompetencí leží největší část výkonu sociálně právní ochrany dětí na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, při nichž oddělení sociálně právní ochrany dětí vznikají. Praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů je empiricky zmapována pouze minimálně, a povětšinou optikou kvalitativní metodologie. Tuzemské studie ukazují na řadu obtíží, které sociální pracovníci a pracovníky OSPOD při výkonu profese zatěžují.

2. Výkon sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

V zahraniční odborné literatuře se pro děti vyžadující pozornost a péči veřejných systémů ochrany používají různé termíny, překládané zpravidla jako *ohrožené dítě*. Dle § 6 písm. a) bod 3. zákona se SPOD zaměřuje zejména na děti, „...jejichž rodiče nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti“. Veřejný ochránce práv ve svém stanovisku č. 1680/2014/VOP explicitně uvádí, že „...ohrožené dítě... je takové, které nemá uspokojeny základní potřeby biologické, psychické, emocionální, sociální a duchovní (či je zde alespoň předpoklad nenaplnění) s tím, že hranici „ohroženosti“ dítěte nelze striktně stanovit, neboť faktorů ohrožení je mnoho, zrovna tak je rozdílná i jejich intenzita a rozvinutí. Ohroženost dítěte v konkrétním případě musí být vykládána nejen demonstrativním výčtem písm. a) až h) § 6 zákona o sociálně-právní ochrany dětí, ale i v kontextu základních principů sociálně-právní ochrany dětí daných § 1 téhož zákona. Lze mít za to, že každé dítě v (po)rozvodové značně konfliktní situaci je dítětem ohroženým na příznivém vývoji...“ V širším pojetí lze tedy do koncepce ohroženého dítěte zahrnout také dítě traumatizované sporem svých rodičů. Tato kapitola představuje komplexní agendu rodičovských sporů a kontext, v němž je vykonávána.

2.1 Agenda rodičovských sporů na oddělení sociálně právní ochrany dětí

Jak již bylo zmíněno v úvodu disertační práce, agenda rodičovských sporů je velmi komplexní. Zahrnuje široké spektrum případů od dohod mezi rodiči, přes rodiny, které potřebují využít služeb sociálního poradenství jen občas, až po vyhrocené, dlouholeté kauzy, v nichž může docházet k závažné traumatizaci dítěte. Rodičovské spory nesouvisí pouze se soudním řízením ve věci úpravy poměrů, úpravy styku nebo schválení právního úkonu. Mnohdy se jedná o rodiny, které již rozhodnutí soudu mají nebo na něm netrvají, a přesto vyžadují od OSPOD určitou podporu nebo dohled.

Ve vyhrocených případech bývá komunikace mezi rodiči často vážně narušena a problémy rodiny se postupně prohlubují. Matoušek (2015) takové případy

nazývá *destruktivním rozvodem*. „*Destruktivní rozvod je eskalující konflikt, v němž se postupně prosadí snaha pomstít se za debakl významného životního projektu (jakým je manželství a založení rodiny) zdeptáním bývalého partnera a také jeho diskvalifikací v roli rodiče. Destruktivní rozvod vytváří vysoce polarizované pole, v němž se i profesionálové (nejen členové rodiny) přiklánějí k názoru jedné nebo druhé strany, nebo jsou jejich postoje takto účastníky rozvodu interpretovány, i když se profesionálové snaží zůstat nestranní.*“ (Matoušek, 2014, s. 85) Často k němu napomáhají i průtahy soudního řízení stran soudu. V roce 2017 činila průměrná délka opatrovnického řízení 195⁷ dnů.

Je-li zahájeno soudní řízení ve věci úpravy poměrů nebo úpravy styku a OSPOD je ustanoven kolizním opatrovníkem, daný sociální pracovník, kterému je případ v závislosti na převažujícím systému přerozdělování případů⁸ přidělen, je dle § 51 odst. 5 písm. a) bod 1. povinen „...*na žádost poskytnout soudu a správnímu úřadu údaje potřebné pro občanské soudní řízení a správní řízení.*“ V současné praxi soud zpravidla vyzve příslušné OSPOD, které ustanoví kolizním opatrovníkem, aby v určité lhůtě provedlo prošetření poměrů rodičů a dítěte a zjistilo názor dítěte v případě, že je dítě vzhledem ke svému věku a rozumové vyspělosti schopno svůj názor vyjádřit. Svá zjištění kolizní opatrovník obvykle zpracuje do tzv. zprávy o poměrech.

Mezi činnosti, kterými sociální pracovník zjišťuje poměry v rodině, a na jejichž základě vypracovává zprávu o poměrech, patří jednání s rodiči, rozhovor s dítětem, a v případě, kdy nejsou informace dostačující, také vyžádání zpráv od externích subjektů (např. mateřská škola, základní škola, ošetřující lékař). Velmi diskutovaným nástrojem zjišťování poměrů dítěte a rodiny v kontextu rodičovských sporů je provádění sociálních šetření v domácnostech rodičů, které bylo dříve naprosto běžnou součástí soudních řízení. Sociální pracovníci a pracovnice OSPOD jsou totiž dle § 52 odst. 1 zákona „...*oprávněni* ...

---

⁷ K nahlédnutí viz <https://www.mapaprutahu.cz/blog/prumerna-delka-opatrovnickeho-rizeni-v-roce-2017-celkovy-prehled>.

⁸ O způsobech přerozdělování případů mezi pracovníky na jednotlivých OSPOD pojednává studie Kuchařové, et al. (2010). Případy jsou mezi pracovníky rozdělovány podle obvodů (tedy faktického bydliště klienta), které jsou obvykle dány vedoucím oddělení, dále podle abecedního pořadí příjmení klienta, věku dítěte, podle specializace nebo na základě autonomního rozhodnutí nadřízeného podle časových a kapacitních možností nebo z jiných důvodů (např. hrozí-li riziko podjatosti). Jednotlivé systémy se přitom doplňují a prolínají.

navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije, v obydlí a zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole a ve školském zařízení, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování.“ Sociální šetření v případě rodičovských sporů jsou však aktuálně prováděna zpravidla jen v případech, kdy je dítě označeno za ohrožené dle § 6⁹ zákona. Trend úzce souvisí s judikáty Nejvyššího soudu (sp. zn. Cpjn 202/2010), nálezy Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, stanovisky Veřejného ochránce práv a rovněž z obecné dikce zákona, který uvádí, že důvodem podání návrhu na opatření k ochraně dětí dle zákona nesmí být pouze nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak tyto osoby nebo rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.

Veškeré informace, které pracovník získá, zakládá do spisové dokumentace. Povinnost vést spisovou dokumentaci ukládá § 54-55 zákona. Podle § 55 odst. 2 spisová dokumentace „...obsahuje zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných

---

⁹ Dle § 6 zákona: Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, a) jejichž rodiče 1. zemřeli, 2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo 3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti; b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy; c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití; d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte; e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezřeni ze spáchání takového činu; f) které jsou na základě žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců; g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami; h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

v trestním řízení a správních orgánů. “ Dle § 38 odst. 1 správního řádu mají právo nahlížet do spisu „...účastníci a jejich zástupci.“ Podle odst. 6 stejného paragrafu správního řádu jsou přitom „...z nahlížení do spisu ... vyloučeny jeho části, které obsahují utajované informace nebo skutečnosti, na něž se vztahuje zákonem uložená nebo uznaná povinnost mlčenlivosti; to neplatí o částech spisu, jimiž byl nebo bude prováděn důkaz, do takových částí spisu však může nahlížet pouze účastník řízení nebo jeho zástupce za předpokladu, že jsou předem seznámeni s následky porušení povinnosti mlčenlivosti o těchto skutečnostech a že o poučení je sepsán protokol, který podepíší.“ Okolnosti nahlížení do spisové dokumentace upřesňuje ještě § 55 odst. 5 zákona, když stanoví: „Nahlížet do spisové dokumentace vedené o dítěti, nejde-li o část týkající se správního řízení, je oprávněn na základě písemné žádosti pouze rodič dítěte, kterému náleží rodičovská odpovědnost, nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci... Rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci mají právo při nahlížení do spisové dokumentace činit si z ní výpisy a pořizovat za úhradu kopie spisové dokumentace nebo její části...“

Rozsah a obsah spisové dokumentace určuje Směrnice MPSV č. j. 2013/26780-21 ze dne 19. září 2013 o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech, vedení orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče. Jejím cílem je zejména účinné nakládání s údaji a dodržování zásad ochrany osobních údajů. Spisová dokumentace musí být vedena způsobem, který bude pro klienta srozumitelný.

Časté nahlížení do spisu se vyskytuje především u případů dlouhodobých rodičovských sporů, v rámci nichž působí jako jistá forma nátlaku na pracovníka a informace ze spisu se stávají podkladem ke stížnostem na podjatost. Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že v rozvodových kauzách, kdy jeden z rodičů nesouhlasí s navrhovanou péčí o dítě, jsou stížnosti klientů časté. Pracovníci je dle studie vnímají jako manipulativní nástroj, který vyplývá z vyhrocených vztahů mezi rodiči. Součástí nátlaku je vedle častého nahlížení do spisu nebo podávání stížností také medializace nebo nepřiměřený kontakt formou e-mailů, telefonátů

nebo neohlášených osobních návštěv. V praxi se vydělují spolky rodičů, které kauzy medializují nebo zakládají internetová fóra, na nichž jednotlivé sociální pracovníky veřejně hodnotí¹⁰.

Klienti mají dle § 175 správního řádu právo „...obracet se na správní orgány se stížnostmi proti nevhodnému chování úředních osob nebo proti postupu správního orgánu... Stížnost lze podat písemně nebo ústně... se podává u toho správního orgánu, který vede řízení... musí být vyřízena do 60 dnů ode dne jejího doručení správnímu orgánu příslušnému k jejímu vyřízení. Byla-li stížnost shledána důvodnou nebo částečně důvodnou, je správní orgán povinen bezodkladně učinit nezbytná opatření k nápravě. O výsledku šetření a opatřeních přijatých k nápravě se učiní záznam do spisu; stěžovatel bude vyrozuměn jen tehdy, jestliže o to požádal.“ Klienti se mohou písemně vyjádřit také k podjatosti přiděleného sociálního pracovníka – stává se tak především v případech, kdy jeden z rodičů vnímá příklon pracovníka ke druhému rodiči. V takovém případě se dle § 14 správního řádu, který stanoví, že „každá osoba bezprostředně se podílející na výkonu pravomoci správního orgánu ... o níž lze důvodně předpokládat, že má s ohledem na svůj poměr k věci, k účastníkům řízení nebo jejich zástupcům takový zájem na výsledku řízení, pro nějž lze pochybovat o její nepodjatosti, je vyloučena ze všech úkonů v řízení, při jejichž provádění by mohla výsledek řízení ovlivnit...“, žádat o vyloučení konkrétního pracovníka z vedení případu. Jak napovídá dikce zákona, jedná se pouze o důvodné pochybnosti podjatosti, nikoli o prokázanou podjatost. Stížnosti jsou v souladu s § 60 zákona vyřizovány dle pravidel správního řádu.

Má-li klient pochybnosti o řádném vyřizování stížnosti, je oprávněn obrátit se na nadřízené kontrolní orgány (většinou se jedná o krajský úřad) nebo na nezávislé orgány, dohlížející na dodržování lidských práv - např. na Veřejného ochránce práv nebo Český helsinský výbor. Jak vyplývá z tiskové zprávy Veřejného ochránce práv (2018) ze dne 30. května 2018, v letech 2016 až 2017 obdržel 1 151 podnětů z oblasti sociálně právní ochrany dětí, tedy o čtvrtinu více než v předchozích dvou letech, z nichž nejvíce, tj. 687 směřovalo proti nečinnosti OSPOD. Nejčastější pochybení spočívala v nečinnosti nebo nedostatečné ochraně

---

¹⁰ Např. veřejně dostupná diskuze na webových stránkách stridavka.cz.

dětí (38 %) a nedostatečích při postupu kolizního opatrovníka (20 %). Konkrétně se jednalo o nedostatečné úsilí o zprostředkování mimosoudního řešení, nedoporučení, případně nenařízení odborné poradenské pomoci nebo nerespektování participačních práv dítěte. Ze stovky podnětů, v nichž si lidé stěžovali na výkon kolizního opatrovnictví, zjistil Veřejný ochránce práv (2018) pochybení ve více než dvaceti případech. Kolizní opatrovník v takových případech nemluvil s dětmi a nezjišťoval jejich názor a přání, nebo jim dostatečně nevyvětlil informace o řízení, jednoznačně soudu nesdělil, v jaké úpravě poměrů spatřuje nejlepší zájem dítěte, nepodal stížnost na průtahy nebo návrh na určení lhůty k nařízení soudního jednání nebo ustanovení soudních znalců, nevyužil svých procesních oprávnění, ani nepodal odvolání, přestože nepovažoval úpravu poměrů dítěte za přiměřenou, vystupoval u soudu bez znalosti aktuálních poměrů dětí, či nezohlednil domácí násilí v rodině a o namítaném domácím násilí soud neinformoval.

Rodičovské spory v gesci OSPOD se často vyznačují vyhrocenými emocemi mezi rodiči, vzájemným zpochybňováním rodičovské odpovědnosti a nefunkční komunikací. Není výjimkou, že se rodiče vzájemně obviňují z páchaní trestného činu na dítěti, z týrání či zneužívání nebo z nedostatečné péče o dítě. Děti jsou vystaveny hádkám mezi rodiči nebo jsou manipulovány a naváděny proti jednomu z rodičů. Sociální pracovník OSPOD je v případě destruktivních sporů nevyhnutelně vtahován do jejich konfrontací (Matoušek, 2015). Sociální pracovníci SPOD jsou tedy často vnímáni jako spojenci, které je nutné držet si na své straně, jako prostředníci, kteří mají zprostředkovávat komunikaci mezi rodiči, jako zachránci, kteří jsou schopni rodinnou situaci vyřešit za rodiče, nebo jako důvěrníci, kteří mají suplovat různé typy psychologických služeb. Především však jako osoby, jejichž stanovisko má při rozhodování soudu ve věci, která se jich týká, největší význam. To s sebou nese značně ambivalentní přístup klientů, kdy si je na jednu stranu sociální pracovníce a pracovníky OSPOD předcházejí, a na druhou stranu je mnohdy viní za výsledná rozhodnutí soudu.

V souvislosti s destruktivními rodičovskými spory se v odborné literatuře pojednává o tzv. syndromu zavrženého rodiče. Gardner (1996) mezi jeho projevy řadí: kampaň shazování ze strany dítěte, slabé, neodůvodněné nebo absurdní

odůvodnění nenávisti, nedostatek ambivalence a černobílé vnímání rodičů, fenomén nezávislého myšlení, kdy dítě tvrdí, že si na svá stanoviska přišlo samo, reflexivní podporu pečujícího rodiče při sporech rodičů, absenci pocitu viny, přítomnost vypůjčených scénářů, které nejsou pro jejich věk typické, a rozšíření nenávisti na rodinu odmítaného rodiče. Děti vyjadřují odpor k zavrženému rodiči a setkání s ním, často argumentují stejně jako manipulátor, negují spolupráci s odborníky a mohou být slovně nebo fyzicky agresivní, pasivní či apatické (Knetlová, et al., 2017).

2.2 Nejlepší zájem dítěte

Při výkonu SPOD, ať už z pozice svěřené zákonem nebo z titulu kolizního opatrovníka, je stěžejním hlediskem tzv. zájem o blaho dítěte. Právní definice pojmu je dána čl. 3 Úmluvy OSN o právech dítěte, který stanoví: „...*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány...*“; a § 5 zákona: „...*Předním hlediskem sociálně právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.*“ V § 856 občanský zákoník doplňuje, že „*rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven.*“, přičemž „...*pro rozhodnutí soudu, které se týká rozsahu rodičovské odpovědnosti nebo způsobu či rozsahu, v jakém ji rodiče mají vykonávat, jsou určující zájmy dítěte.*“

Zájem dítěte se v oblasti mezinárodního práva dostal vlivem oslabování genderových stereotypů a narůstajícím ohledem na rovnou ochranu podle zákona do popředí ve 20. století, poprvé v souvislosti s Ženevskou deklarací práv dítěte z roku 1924. Na ni navázala Deklarace práv dítěte OSN z roku 1959 a v roce 1989 výše zmíněná Úmluva o právech dítěte, která je stěžejním kamenem současné české právní úpravy v oblasti rodinného práva. Jak uvádí Kornel (2015), princip nejlepšího zájmu dítěte je dnes vůdčím interpretačním principem rodinného práva. Princip pomáhá zejména při výkladu právních předpisů a slouží také jako kontrolní mechanismus při aplikaci právních předpisů orgány, které mají k zájmu

dítěte přihlížet. Mezi další principy, které však nejsou tak určující, patří například princip proporcionality či hledání spravedlivé rovnováhy mezi více konfliktními zájmy. Princip nejlepšího zájmu dítěte úzce souvisí s jeho právy a pohlíží na dítě nikoli jako na objekt, o němž rozhodují jiní, nýbrž jako na subjekt, který je vybaven právem být informován a vyjádřit svůj názor. Váha názoru dítěte je dávana do souvislosti s věkem nebo s vyspělostí dítěte. Zároveň platí, že jeho názor automaticky neznamená také jeho nejlepší zájem, zejména v rodičovských sporech, kde se dítě snadno stává předmětem manipulace ze strany některého z rodičů.

V soudní praxi i v praxi OSPOD je pojem zájem o blaho dítěte, jak jej definuje česká legislativa, používán nejednotně, spíše intuitivně a bez standardizovaného postupu, což přispívá k jeho netransparentnosti a riziku nesprávného uplatňování. Důvodem je skutečnost, že se jedná o pojem tzv. *právně neurčitý*, který dává prostor pro různou interpretaci. Na poli právní úpravy lze nalézt několik pokusů o užší vymezení pojmu. Například v obecném komentáři Výboru OSN pro dětská práva (MPSV, 2016), který mezi kritéria nejlepšího zájmu dítěte řadí názor dítěte, jeho identitu, zachování rodinného prostředí a existujících vztahů dítěte, zajištění ochrany, péče a bezpečí dítěte, vyhodnocení ohrožení dítěte, ochrana jeho zdraví, jeho právo na vzdělání a v neposlední řadě individuální posouzení každého dítěte.

Občanský zákoník v § 906 odst. 1 až 2 stanoví, že „...*má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům... Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.*“ Dle § 907 odst. 1 až 3 téhož zákona může soud „...*svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče... Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.*“ Rozhoduje přitom dle zájmu dítěte, bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na

výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i jiným osobám. Soud zohledňuje, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Soud dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno do péče, na pravidelné informace o dítěti, a přihlíží ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.

Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 668/2017/VOP pojednává o dílčím aspektu nejlepšího zájmu dítěte ve vztahu k řešení rodičovských sporů, a sice: *„Jedním z předních zájmů dítěte je i zajištění bezpečného a stabilního prostředí související s úpravou poměrů po rozchodu rodičů a s tím spojené rychlé projednání věci soudem.“* Judikatura Ústavního soudu je v otázce nejlepšího zájmu dítěte poměrně proměnlivá. Ústřední tendence však hovoří poměrně jasně. Zájem dítěte je vždy třeba zjišťovat s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu, avšak základní premisa jednoznačně zní: *„Mezi kritéria, která musí obecné soudy, z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v těchto řízeních, vzít v potaz, patří zejména: (1) existenci pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřeni do péče usilující osobou; (2) míru zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče daného rodiče; (3) schopnost rodiče zajistit jeho vývoj, fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; (4) přání dítěte. V případě, že jeden z rodičů naplňuje uvedená kritéria výrazně lépe, je zpravidla v zájmu dítěte, aby bylo svěřeno do jeho péče, naplňují-li je oba rodiče přibližně stejnou měrou, je třeba vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů.“* (Nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014).

Každé rozhodnutí o životě dítěte musí zohledňovat zájmy všech zúčastněných. Vychází se přitom ze základní premisy, že tam, kde nelze nalézt soulad mezi zájmy všech zúčastněných (například i státu), měl by být zájem dítěte nadřazen zájmům ostatních. Ústavní soud ve svém Nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/96 vyslovil

zásadu, že při poměrování dvou v kolizi stojících zájmů, je třeba považovat za převažující zájem dítěte. Vodítkem pro tento závěr pro Ústavní soud byla aplikace čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Postoj je však značně nekonzistentní a v jednotlivých případech se liší (srov. Nálezy sp. zn. Pl. ÚS 15/09 nebo II. ÚS 568/06).

V zahraniční literatuře se lze setkat s názorem, že koncept nejlepšího zájmu dítěte není v praxi efektivní – autoři se dokonce shodují, že takto pojatý koncept zájmu o blaho dítěte je pro odborníky, kteří s rodinou pracují a mají podíl na rozhodování v otázce péče o nezletilé dítě, zatěžující a klade na ně nároky, které nejsou schopni naplnit. Kornel (2015) například uvádí, že se jedná o obecný pojem, který vzhledem k různorodosti případů nelze naplnit konkrétním obsahem, liší se u každého dítěte s ohledem na kulturní, sociální a náboženské prostředí, v němž dítě žije, nebo může být v ostrém střetu se zájmy jiných osob, např. s rodiči. V zahraničí se objevují proudy, které pro posuzování otázek souvisejících s dětmi nabízí jiný princip. Například Goldstein, et al. (1996) používají termín „*the least detrimental alternative*“ (česky „nejméně ohrožující alternativa“). Obměna termínu do takové podoby dle autorů snižuje tlak, který je na odborníky v tomto smyslu kladen, protože by nemělo být cílem zajistit nejlepší možnou alternativu, ale spíše tu, která dítě ohrozí ze všech možností nejméně.

2.3 Vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny při řešení rodičovských sporů

Úvodním prvkem práce s rodinou, na jehož základě se provádějí další kroky, je vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Je-li zvládnuto úspěšně, zvyšuje se pravděpodobnost úspěchu zvolené intervence (Navrátil, 2010a). Navrátilová (2011) varuje, že špatně provedené vyhodnocení zvyšuje pravděpodobnost negativních důsledků v péči o dítě. Kuchařová, et al. (2010) se domnívají, že by vyhodnocení mělo splňovat nároky na validitu a reliabilitu. Dle Turneyové, et al. (2011) je důležité provést vyhodnocení včas, cíleně a v dobré kvalitě, a co je mimořádně důležité, vždy ve spolupráci s rodinou a dítětem.

Vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny slouží zejména k identifikaci potřeb dítěte a míry jejich naplnění v rodině, k objasnění silných stránek rodičů či jiných

osob odpovědných za výchovu, ke zhodnocení situace dítěte v rámci širší rodiny a komunity, ke zhodnocení aktuální míry ohrožení dítěte, a jako podklad pro tvorbu individuálního plánu ochrany dítěte a vymezení dalšího postupu (MPSV, 2012). Komplexní posouzení uvedených okruhů by mělo pracovníka OSPOD přivést k rozhodnutí, které sleduje zájem o blaho dítěte. Podle Watsona a Westové (2006) je cílem posouzení porozumění životní situaci klienta a určení potenciálně ohrožujících oblastí, v rámci nichž by bylo vhodné odůvodněně intervenovat.

Povinnost „...zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny podle písmene c) individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny...“ je obecním úřadům obcí s rozšířenou působností uložena v § 10 odst. 3 písm. d) zákona. Individuální plán ochrany dítěte se dle § 10 odst. 5 „...a) zpracovává s důrazem na přijetí opatření, které umožní setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, b) vypracovává od počátku doby poskytování sociálně-právní ochrany, nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností, a c) pravidelně aktualizuje, zejména v situacích, kdy je uloženo výchovné opatření, nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo kdy je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, do pěstounské péče nebo jiné náhradní výchovy.“

Dle Metodického doporučení MPSV č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci zahrnuje vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny vyjma základních identifikačních údajů také následující okruhy týkající se dítěte a jeho rodiny: zdravotní stav, emoční vývoj a chování, rodinné a sociální vztahy, rodinná historie, vzdělávání, samostatnost a sebeobsluha, bydlení, finanční situace, sociální začlenění rodiny, hodnocení rodičovských kompetencí a kapacity, základní péče, zajištění bezpečí a ochrany, citová vřelost, stimulace a podněty, vedení a hranice, stabilita, specifika vyžadující zvýšenou pozornost. Alternativní model vyhodnocení životní situace rodiny nabízí Balogová (2011). Zahrnuje

základní charakteristiku rodiny, příčiny a projevy rodiny v krizi ve vztahu k jednotlivým členům, důsledky krize rodiny na jednotlivé členy s důrazem na ohrožené dítě a možnosti OSPOD, a možnosti řešení (v kontextu vybraných teorií, sociální politiky, metod a technik a sanace).

Pokud jde o samotný sběr informací, podle Hollandové (2011) vyžaduje komplexita procesu vyhodnocení využití kombinace různých technik. V prostředí českých OSPOD se konkrétně jedná o např. rozhovor s rodiči, s dítětem nebo s blízkými osobami, sociální šetření, pozorování, případové konference, nebo multidisciplinární spolupráce. Navrátil (2010a) v této souvislosti rozlišuje objektivistické pojetí posuzování, jehož záměrem je sběr informací, faktů a důkazů a následné rozhodnutí, a posuzování ve smyslu reflexe, jejímž záměrem je hloubková znalost, tvorba úsudku a porozumění životní situaci. Domnívá se, že je smysluplné uvažovat o jejich syntéze - propojení vědecké objektivitě a individuálního vztahu, úsudku a reflexe. Shoduje se tak s Brandonovou, et al. (2009), kteří usuzují, že je důležité, aby pracovník při vyhodnocování zapojoval reflexivitu - po určité době totiž může ztratit citlivost na některé aspekty případu nebo případ vyhodnotit příliš brzy a zkratkovitě.

Turneyová, et al. (2011) na základě přehledové studie uvádějí, že lze v rámci procesu vyhodnocení určit pět problematických oblastí, které dělají sociálním pracovníkům problémy a ve kterých chybují. Jedná se o téma: práhu pro poskytování služeb, nedostatečné zapojení dítěte do procesu posouzení, nedostatky ve sběru informací, nedostatky v provedení kritické analýzy a nedostatky v multidisciplinární spolupráci. Tyto kritické body jsou nejen častým zdrojem nejistoty sociálních pracovníků, mohou také generovat řadu dalších rizik. Naopak, dobrá a kvalitní vyhodnocení:

- se primárně soustředí na dítě,
- obsahuje úplné, stručné, relevantní a přesné údaje,
- obsahuje chronologicky uspořádaný vývoj sociální práce s rodinou,
- dobře využívá informací z více zdrojů,

- zahrnuje analýzu, která jasně ukazuje na vztah mezi zjištěnými informacemi a plánovanými intervencemi (příp. rozhodnutí neinterventovat).

Rodiče si často neuvědomují, že jim z rodičovské odpovědnosti plynou jak práva, tak povinnosti. Nejsou-li tedy rodiče schopni vykonávat rodičovskou odpovědnost dle § 876 odst. 1 občanského zákoníku ve vzájemné shodě, roste riziko zneužití rodičovské odpovědnosti dle § 6 písm. a) zákona, čímž se dítě stává ohroženým. Ač klade vyhodnocení na pracovníky OSPOD značné administrativní nároky, může být významným zdrojem informací. Vyplněný formulář vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny se stává součástí spisové dokumentace.

2.4 Rozhodování o úpravě poměrů a styku v případě rodičovského sporu

Ve věci podaného návrhu na úpravu poměrů nebo úpravu styku rozhoduje výhradně soud. Jak bylo uvedeno v kapitole 1.2, pracovník OSPOD v řízení vystupuje jako kolizní opatrovník. Tato kapitola pojednává o rozhodování ve smyslu závěrečného návrhu, který pracovník OSPOD jakožto kolizní opatrovník podává v závěru soudního řízení, a o řešení situací, s nimiž se rodiče na pracovníka OSPOD obracejí.

Proces samotného rozhodování je ovlivňován několika proměnnými. O'Sullivan (2011) vnímá šest kontextů rozhodování, a to společenský kontext (včetně vlivu médií), kontext zapojení a participace klientů, politický kontext (státní správa i samospráva), organizační kontext, kontext ostatních profesí (oblasti působení a hranice mezi pomáhajícími profesemi) a profesní kontext. Banksová a Nohrová (2012) rozlišují politický, kulturní a společenský kontext rozhodování. Scottová (2008) uvádí, že s ohledem na již realizované výzkumy lze říci, že rozhodování je ovlivňováno třemi obecnými faktory: charakteristikami klienta, charakteristikami organizace a atributy těch, kdo poskytují služby. S dalšími aspekty, tentokrát však posuzování, které vede k přijetí určitému rozhodnutí, se přidávají i Watson a Westová (2006). Řadí k nim iniciátora posouzení (soud, uživatel služby, jiný sociální pracovník), převažující důvod posouzení (podezření z týrání dítěte, trestná činnost dítěte), procedury a politiky organizace i osobní přístup pracovníka

k procesu posouzení a osobám, které posuzuje (např. stereotypní vnímání menšin nebo genderu).

V tomto kontextu je typicky diskutovanou oblastí převládající přesvědčení, že sociální pracovníci OSPOD upřednostňují při rozhodování o péči matky. Pomineme-li skutečnost, že se jedná o převládající představu zejména ve spolcích, které jsou nejčastěji tvořeny otci, skutečnost, že jsou v oblasti péče o dítě upřednostňovány matky, potvrzuje i řada zahraničních studií (srov. Farmer, Owen, 1998; Davidson-Arad, Peled, Leichtentritt, 2008; Brown, Lamb, Tappan 2009; Daniel, Taylor, 2016). Studie mimo jiné ukázaly, že sociální pracovníci měli tendenci připisovat matkám a otcům odlišné charakteristiky a kompetence, přisuzovat odpovědnost za péči a ochranu dětí výlučně matkám, negativněji hodnotit selhání matek než selhání otců, soustředit pozornost primárně na matky, nebo směřovat podporu a intervence k matkám a jen ojediněle k otcům. Sociální pracovníci připisovali úlohu emocionálního pečujícího matkám, zatímco u otců zdůrazňovali úlohu autoritativní osobnosti (Davidson-Arad, Peled, Leichtentritt, 2008). Uvedený genderový stereotyp zaznamenaly ve výrocích sociálních pracovníků také Janebová a Černá (2008) - ženy častěji vnímaly jako primární pečovatelky o dítě a hlavní aktérky v socializaci dítěte. Mužským klientům připisovaly negativní charakteristiky: nedůvěřiví, nespolutracující, agresivní či nezodpovědní. Studie Scourfielda (2003) uvádí, že sociální pracovníci a ostatní profesionálové působící na úseku SPOD mají tendenci ignorovat otce, nevnímat jejich význam v životě dítěte a nabádat matku, aby dítě před otcem chránila.

Výroční statistická zpráva Ministerstva spravedlnosti (2018) (dále jen MS) však uvádí, že ač v roce 2017 svěřil soud ve více než 80 % případů dítě do péče matce, je patrné, že podíl tohoto tradičního modelu pozvolna klesá ve prospěch alternativních řešení. Podíl případů, kdy bylo dítě do péče svěřeno oběma rodičům, se výrazně zvýšil z 5,2 % v roce 2012 na 11,6 % v roce 2017. Data dále ukazují, že svěřeni do střídavé péče je stále častější a že frekvence využití roste jak u střídavé péče, tak u péče společné. Podíl, kdy bylo dítě svěřeno do střídavé péče obou rodičů, vzrostl z 6 % v roce 2014 na 9,2 % v roce 2017, podíl společné péče z 1,5 % na 2,4 %. K tomuto trendu přispívá pravděpodobně nejen judikatura

českého Ústavního soudu, ale i celospolečenské klima, vliv odborných diskuzí o rozhodování o dětech na mezinárodní úrovni a další.

Studie Matouška a Pazlarové (2016) se věnovala postojům pracovníků ke střídavé péči, která je častým důvodem sporu mezi rodiči ohledně úpravy poměrů k nezletilým dětem po rozvodu nebo rozchodu rodičů. Pracovníci považují v tomto ohledu za klíčové dva parametry, a to schopnost alespoň základní a přiměřené komunikace mezi rodiči a souhlasný postoj rodičů ke střídavé péči, což je mj. v rozporu s Nálezem Ústavního soudu I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014, dle kterého není pro střídavou péči zapotřebí souhlasu obou rodičů. Většina pracovníků uvádí, že v případě nesplnění obou výše uvedených podmínek nepovažují střídavou péči za vhodnou, stejně jako situace, kdy je dítě velmi malé. Vnější podmínky zahrnují blízkost bydliště rodičů, zachování stejné školy a obecně co nejmenší změny v životě dítěte. Mnoho pracovníků přitom vyjadřuje potřebu znát názor dítěte na plánovanou střídavou péči a zamýšlí se nad tím, či zájmy mají v těchto situacích přednost.

Pokud jde o výživné, v roce 2017 bylo dle Ministerstva spravedlnosti (2018) průměrné výživné stanovené otci přibližně dvakrát vyšší než průměrné výživné stanovené matce. Podávání závěrečných návrhů ve věci výživného provází pracovníky SPOD značná nejistota. Ta je dána na jedné straně tím, že neexistuje jednotný způsob určování výše výživného, a na druhé straně nepřehledností majetkových poměrů rodičů. V dlouhodobých rodičovských sporech rodiče mnohdy neuvádějí a převádějí majetek, a to ve snaze docílit toho, aby bylo určené výživné co nejnižší. Povinný rodič může v nižším výživném spatřovat způsob, jak se pomstít druhému rodiči nebo mu ztížit životní situaci. Výživné bývá obecně využíváno jako donucovací prostředek, například v situacích, kdy rodič, který má dítě svěřeno do péče, odmítá umožnit styk povinnému rodiči. Rodiče obvykle podávají návrhy na výkon rozhodnutí jak ve vztahu k nerealizovanému styku, tak ve vztahu k dlužnému výživnému. Základním ustanovením při stanovování výživného je § 915 odst. 1 občanského zákoníku, které stanoví, že „...*životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů... Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte.*“

Pokud jde o úpravu styku, výchozím bodem je právo dítěte na oba rodiče a kontakt s nimi, které dětem přiznává Úmluva o právech dítěte, přijatá Valným shromážděním OSN v roce 1989 a ratifikovaná Českou republikou v roce 1991 na základě zákona č. 3/1993 Sb. Každému jedinci zároveň dle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení č. 209/1992 Sb.) náleží právo na soukromý a rodinný život. Jsou-li rodiče schopni se dohodnout, úpravu styku je možné řešit mimosoudně. Možností realizace styku je mnoho a finální podoba by měla vycházet z individuální situace, potřeb nezletilého dítěte a možností rodičů. Mezi rozšířené způsoby úpravy styku patří např. styk jednou za 14 dnů o víkendu, asistovaný styk, kdy se rodič s dítětem setkává na půdě nezávislé organizace, nebo postupně se rozšiřující styk rodiče s dítětem v případě, kdy dítě není z počátku na rodiči zvyklé, nebo existují pochybnosti, zda je rodič schopný se o dítě adekvátně postarat. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. ÚS 618/05 v odůvodnění uvádí, že státem chráněný zájem má umožnit každému z rodičů, tedy i tomu, který nemá dítě svěřeno do péče, pravidelný a co nejširší kontakt, protože množství času, v rámci něhož je možné realizovat výchovné působení rodiče, je zcela zásadní. Dle Ústavního soudu je jakákoliv deformace vztahu rodič-dítě v důsledku odcizení v pozdější době jen těžko napravitelná. Veřejný ochránce práv pak ve svém Stanovisku č. 2460/2018/VOP uvádí, že „...o asistovaném kontaktu jako jedné z forem nejrazantnějšího omezení styku rodičů s dítětem musí vždy rozhodnout soud. Stanovení této omezené formy kontaktu rodičů s dítětem není svěřeno do kompetencí... dokonce ani orgánu sociálně-právní ochrany dětí.“ Ve svém Stanovisku č. 751/2013/VOP pak dále uvádí, že „...kolizní opatrovník... Dále je povinen dostatečně zohlednit předchozí vývoj případu a za situace, kdy se dítě s rodičem vídalo pouze sporadicky a vyjadřuje konstantně přání u rodiče nepřesávat, zvážit rovněž návrh na úpravu styku v navykacím režimu.“

2.5 Současné mezinárodní trendy v sociálně právní ochraně dětí při řešení rodičovských sporů

Sociálně právní ochrana dětí je v mezinárodním kontextu koordinována na úrovni státní nebo federální správy, samosprávy, nestátních organizací nebo menších komunitních skupin. Personální obsazení se v jednotlivých zemích liší, SPOD

zpravidla vykonávají sociální pracovníci, například v Belgii jsou to však multidisciplinární týmy složené z pracovníků mnoha různých profesí. Z důvodu obtížné přenositelnosti některých trendů dané různorodým ukotvením problematiky SPOD v jednotlivých zemích pojednává tato kapitola pouze o trendech, které mohou být díky podobnosti systémů nebo kulturnímu nastavení realizovatelné a inspirativní pro české prostředí. Některé z nich se v České republice dostávají silně do povědomí, zejména díky vzdělávacím akcím s mezinárodní účastí.

Mezi nejinspirativnější mezinárodní trendy při řešení rodičovských sporů patří:

1. posílení participace dítěte a jeho pozice jako aktivního účastníka řešení rodičovských sporů;
2. důraz na spolupráci mezi zapojenými subjekty, účastníky se řešení rodičovského sporu;
3. edukace rodičů a zachování kontinuity péče a prostředí.

V mezinárodním kontextu se důraz na participaci dítěte a uznání jeho pozice jakožto aktivního subjektu řešení rodinné situace odehrává například na poli justice vstřícné k dětem (anglicky *Child-friendly justice*). Justice vstřícná k dětem je podrobně popsána v Pokynech Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem (2013) a staví na myšlence, že dítě není pouze objektem ochrany, ale nezávislým subjektem práv. Prosazuje důstojnost dítěte, respekt k němu a spravedlnost. Dle Rady Evropy (2013) se pojmem rozumí „...*justiční systémy, které zaručují dodržování a účinné provádění všech práv dětí na nejvyšší dosažitelné úrovni, se zřetelem k níže uvedeným zásadám a při řádném zohlednění úrovně dítěte a jeho schopnosti chápat situaci a okolností případu. Znamená to zejména justici, která je přístupná, přiměřená věku, rychlá, důsledná, přizpůsobená potřebám a právům dítěte a na jeho potřeby a práva zaměřená, dodržující práva dítěte včetně práv na řádný soudní proces, na účast v řízení a na jeho pochopení, na respektování soukromého a rodinného života a na nedotknutelnost a důstojnost.*“

Dalším příkladem tohoto trendu je také zavádění specifických institutů určených k obhajobě práv dětí, např. advokáta ochrany dítěte v Německu nebo dětského ombudsmana, jehož praxe se ve světě liší. V některých zemích plní pouze koncepční funkce, zatímco v jiných má na starosti individuální zastupování dítěte. Participaci na vysoké úrovni lze zaznamenat například v Anglii, Skotsku, Skandinávii nebo ve Švýcarsku, kde je běžnou součástí místní kultury. Např. v anglickém městě Sheffield působí tzv. tým pro zapojování dítěte (*Children's Involvement Team*), který zjišťuje názory na záležitosti, které se týkají nejen dětí, ale také jejich rodiny a komunity. Zapojení dětí probíhá například i jejich účastí v městské radě, prostřednictvím dětských týmů, které hodnotí služby ve veřejném a soukromém sektoru nebo poskytováním advokátů pro děti a mládež. Ve Skotsku, Anglii, Walesu a Severním Irsku působí tzv. komisaři pro děti a mládež, kteří mají prosazovat a chránit práva dětí a mládeže na území Velké Británie. Funguje zde také tzv. „tandemový model“, kdy je dítěti, které je účastno opatrovnického řízení, ustanoven opatrovník z Poradní a podpůrné služby pro děti a rodinné soudy (anglicky *Children and Family Court Advisory and Support Service*), který nejenže děti zastupuje před soudem, zjišťuje jejich stanoviska a pocity a průběžně je informuje o průběhu řízení, ale také přímo jmenuje advokáty, specializované přímo na právní zastoupení nezletilých dětí. (Knetlová, et al., 2017)

Ve Finsku se děti zapojují do veřejného života přímo například prostřednictvím finského dětského parlamentu, který funguje on-line, nebo místních parlamentů a fór pro mládež. (Knetlová, et al., 2017) Zajímavým projektem ze Skandinávie, nejen v kontextu řešení rodičovských sporů, je norský projekt *The Factory of Change* (česky *Továrna na změnu*). Slouží jako platforma, kde mohou děti sdělovat své názory odpovědným osobám, a intenzivně pracuje na zlepšení služeb pro děti a dává názory dětí na roveň znalostem získaným z výzkumu¹¹.

Ve většině států USA je zaveden tzv. model kooperativního rozvodu. Dává dětem možnost setkávat se se specialisty na duševní zdraví samostatně i v rámci rodinného sezení, do něhož přispívají svými představami, přáními, obavami a reakcemi na řadu nabízených možných uspořádání budoucího života.

---

¹¹ Bližší informace: <http://www.forandringsfabrikken.no/>.

Specialista pak může tato přání dítěte tlumočit v následných kooperativních sezeních s rodiči a s právními zástupci. Děti mohou podobným způsobem také přispívat během formálních mediačních sezení nebo během konzultací s terapeutem specializovaným na práci s rodinami v rozpadu. (Tesler, 2016)

Druhý trend, tj. důraz na spolupráci mezi zapojenými subjekty účastnicími se řešení rodičovského sporu, staví na výhodách profesní multidisciplinarity. Zavádění multidisciplinární přístupu v opatrovnických soudních řízeních je výslovně uvedeno a podporováno Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné dětem (2013). Příkladem je tzv. Cochemská praxe vyvinutá v Německu. Staví na bezodkladné intervenci a na sesíťování, kompetencích a rovnocennosti profesí a institucí zabývajících se záležitostmi dětí. Ústředním subjektem je soudce a koordinátorem spolupráce je orgán SPOD. Obecně jde o to nalézt řešení v zájmu dítěte, ideálně co nejdříve a za vzájemně odsouhlasené, cílené intervence. Přitom se vychází z předpokladu, že děti s blízkým vztahem k oběma rodičům nechtějí přijít ani o jednoho z nich, a že, i když se jeden rodič neúčastnil na životě a vývoji dítěte, dítě má o něj také zájem, a je kompetentní tento zájem vyjádřit. Zároveň staví na rodičovské odpovědnosti, která patří pouze rodičům a žádným jiným subjektům, zapojeným do řešení sporu. (Rudoplh, 2009)

Dalším významným modelem, podporujícím tento trend, je tzv. kolaborativní právo (anglicky *Collaborative law*), které vzniklo na středozápadě Spojených států amerických v 80. letech 20. století a vychází z předpokladu, že „...*přirozené řešení sporu je dohodnout se.*“ (Matoušek, 2015, s. 251) Součástí modelu je týmová spolupráce, přičemž skladba týmů se mění dle konkrétního případu. Proces kolaborativního práva připomíná průběh mediačních sezení. Obsahuje přípravnou fázi, setkání advokátů, popis čtyřstranné dohody mezi advokáty a klienty, zahájení procesu, sběr informací, vyjednávání a tvorbu závěrečné dohody. (Matoušek, 2015)

Třetí trend neboli důraz na edukaci rodičů a kontinuitu péče a prostředí lze zaznamenat například ve Spojených státech amerických nebo v Kanadě v podobě tzv. aproximativního pravidla. Jedná se o koncept vytvořený Americkým právním institutem (anglicky *American Law Institute*), který má být alternativou

ke kritizovanému principu nejlepšího zájmu dítěte a který má pomoci při rozhodování rodičovských sporů tím, že zachovává přibližně stejné schéma péče o dítě jako před rozpadem vztahu rodičů (Riggs, 2005). Automaticky předpokládá, že se rodiče po rozvodu budou podílet na péči o dítě stejně jako před rozvodem (např. počet hodin, který rodič tráví s dítětem po rozvodu, zůstane stejný jako před rozvodem). V některých státech Spojených států amerických mají rodiče zakázáno odstěhovat se o více než 80 km. Obecně je tento trend patrný v podobě legislativních opatření, která poměrně striktně definují, co dělat v případě, že se rodiče odmítají podrobit soudnímu rozhodnutí nebo odmítají spolupráci se zapojenými subjekty.

Dalším prvkem je povinné vzdělávání znesvářených rodičů, a to v podobě specializovaných kurzů, individuálních konzultací nebo různých písemných materiálů. Vzdělávání je iniciováno ze strany soudů, orgánů SPOD či nestátních neziskových organizací. Jeho cílem je vést rodiče k zachování přiměřené komunikace a podpoře druhého rodiče před dítětem (Pavlát, 2015). Na rodiče působí také tzv. rodičovské plány. Ty mají za cíl nastavit schéma péče, které bude do budoucna trvalé. Rodiny mohou přijmout plán porozvodového uspořádání jen na zkoušku a následně s příslušným odstupem vyhodnotit vhodnost navrženého plánu. Výhodou rodičovských plánů je také zapojování dítěte do jejich tvorby.

2.6 Shrnutí kapitoly

Agenda rodičovských sporů na OSPOD je vysoce komplexní a zahrnuje širokou škálu případů s různou mírou intenzity sporu, závažnosti rodinné situace a ohrožení nezletilého dítěte. Sociální pracovníce a pracovníci působící na OSPOD musí nad rámec základních kompetencí disponovat také schopností vyhodnotit míru ohrožení dítěte a vlivů, které toto ohrožení způsobují, dále fungování rodiny vůči dítěti, rozpoznat, kdy rodič nemá o dítě zájem, podpořit jednoho rodiče v oprávněných nárocích kladených na druhého rodiče (včetně nároku na výživné), intervenovat v rodině takovým způsobem, aby intervence míru existujícího ohrožení dítěte snížila nebo toto ohrožení eliminovala, a ovlivnit průběh rozvodu rodičů tak, aby minimalizoval nepříznivý dopad na dítě (Matoušek, Pazlarová, 2016).

Ke snížení rizika zhoršení situace nezletilého dítěte a zvýšení kvality zvolených intervencí napomáhá kvalitně provedené vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Zahraniční studie dokazují, že aby bylo vyhodnocení provedeno správně, je třeba zapojit do procesu vyhodnocování i rodinu a dítě. Trend zapojování dítěte a potažmo celé rodiny do řešení rodičovských sporů je patrný zejména v zahraničí, stále intenzivněji se však prosazuje i v České republice. Mimo participace se také do České republiky prosazuje trend multidisciplinární spolupráce, zejména tzv. Cochemský model, který původně vznikl v Německu, a v určitých obdobích se na českých OSPOD objevuje již dnes (viz případová studie OSPOD Úřadu městské části Praha 8, kapitola 3.1.5).

Ústředním motivem všech uvedených zahraničních trendů i vyhodnocování situace dítěte a rodiny je naplňování nejlepšího zájmu dítěte, neboli také zájmu o blaho dítěte. Jedná se o tzv. právně neurčitý pojem, což s sebou přináší značnou interpretační nejednoznačnost. Dostupné právní i odborné prameny se shodují, že v nejlepším zájmu dítěte je především to, aby dítěti zůstala zachována péče obou rodičů. Tento motiv se snaží naplňovat jak představené zahraniční trendy, tak také nejrůznější opatření zákona a doporučované postupy dobré praxe při řešení rodičovských sporů v České republice.

3. Dobrá praxe oddělení sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

Dobrou praxi lze definovat jako postupy, techniky nebo metody, které naplňují cíle v určité oblasti výrazně efektivněji než jiné postupy, techniky nebo metody. V oblasti řešení rodičovských sporů představují dobrou praxi na teoretické úrovni zejména metodiky, příručky a metodická doporučení orgánů SPOD nebo publikace tuzemských autorů. Na základě syntézy metodického doporučení MPSV (2012), metodické příručky Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí, jejímiž autory jsou Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al. (2015), stanovisek Veřejného ochránce práv a publikací tuzemských autorů (např. Matoušek, et al., 2015; Matoušek, Pazlarová, 2016; Knetlová, et al., 2017) lze vyvodit nejen ideální praktické kroky sociálních pracovníků na OSPOD vedoucí ke zdárnému řešení rodičovských sporů v nejlepším zájmu dítěte, ale rovněž základní znaky dobré praxe na OSPOD při řešení rodičovských sporů. O obojím pojednává tato kapitola. Významný praktický rozměr dodává této kapitole také případová studie postupu řešení rodičovských sporů na OSPOD Úřadu městské části Praha 8.

3.1 Dobrá praxe při řešení rodičovských sporů

Významné poznatky k dobré praxi při řešení rodičovských sporů přináší kvalitativní studie autorů Matouška a Pazlarové (2016). Autoři shledávají, že mezi tři základní ukazatele úspěšnosti při podpoře rodiny považují pracovníci zlepšení situace rodiny a dítěte, kvalitu vztahu mezi pracovníkem a klientem, a vnější zpětnou vazbu jak od klientů, tak od kolegů, nadřízených nebo spolupracujících organizací, a v rámci supervize. Pracovníci uvádějí, že se jim vyplácí lidský přístup, který charakterizuje zájem o klienta, empatie, naslouchání, pochopení a flexibilita ve volbě postupů a řešení konkrétních situací. V rovněž praktických úkonů se jim nejvíce osvědčuje zapojení rodiny i dítěte do řešení situace, časová flexibilita a schopnost rychlé reakce a operativního řešení situace. Pracovníci dále kladou důraz na přímou práci s rodinou v jejich přirozeném prostředí, intenzivní komunikaci a četnost kontaktů. Oceňují užitečnost vyhodnocování situace dítěte a rodiny v úvodu spolupráce, individuálního plánu ochrany dítěte a případových

konferencí. Za důležitou považují také spolupráci s širší rodinou a dalšími subjekty, zapojenými do řešení situace. Pracovníci si uvědomují význam multidisciplinární spolupráce a hlásí se k roli případového manažera. Z reflexe vlastních postupů, které by mohly být za jistých okolností považovány za chybné, pracovníci identifikovali nenavázání spolupráce s rodinou, nedostatečné možnosti OSPOD ovlivnit situaci, nevhodný přístup pracovníka, nesprávně zvolené metody a postupy práce, a problémy v postupech či spolupráci dalších subjektů.

Rodiče na pracovnících dle Matouška a Pazlarové (2016) oceňují otevřenost, nestrannost, flexibilitu, lidský přístup, osobní nasazení, zájem, empatii, orientaci na silné stránky rodiny, schopnost hledání neobvyklých řešení, klid a taktický přístup. Kladou také důraz na vzdělání pracovníka a jeho vybavenost patřičnými znalostmi. Z hlediska dovedností považují za důležité komunikační schopnosti, podporu a doprovázení rodiny a schopnost přiměřené kontroly.

Srovnáním výpovědí pracovníků a rodičů Matoušek a Pazlarová (2016) shledali, že ke špatné praxi přispívá nevhodný přístup pracovníka, nesprávně zvolené metody a postupy, negativní vliv třetích stran a vnější podmínky výkonu práce. Dobrá praxe se přitom daří tam, kde je součástí organizační kultury respekt ke klientům a k jejich možnostem, podpora kritické reflexe vlastní práce pracovníků, pružnost v zacházení s normami, dobrá spolupráce s jinými organizacemi, obhajoba specifických potřeb klientů a jasně definované cíle profese. Pracovnice a pracovníci se dle Matouška a Pazlarové (2016) při řešení rodičovských sporů potýkají s manipulativním chováním vůči dětem a dokonce i s pokusy o ovlivňování pracovníků rodiči či jejich známými. Pracovníci rovněž pocítují frustraci z malé možnosti situaci ovlivnit nebo usměrnit. Nejobtížnější jsou ty případy, kdy rodič navádí dítě proti druhému rodiči. Za vhodnou strategii pokládají sociální pracovnice odhlédnutí od toho, co proti sobě rodiče uvádějí, a přihlídnutí k tomu, co bude nejlepší pro dítě podle mínění pracovníků. Je přitom třeba respektovat právo dítěte na kontakt s oběma rodiči.

Základními nástroji zjišťování míry ohrožení dítěte jsou dle Brzobohatého, Círbusové, Rogalewiczové, et al. (2015) rozhovor s rodiči, zjištění informací od dalších subjektů dle § 53 odst. 1 zákona, a rozhovor s dítětem dle § 8 odst. 2

zákona. Při zjišťování informací od dalších subjektů je vhodné dotazovat se zejména na projevy chování dítěte, změny v chování dítěte, změny v prospěchu, změny zdravotního stavu a informace o situaci v rodině, které dítě poskytlo jiným dospělým.

3.1.1 Jednání s rodiči

Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al. (2015) doporučují, aby se sociální pracovníce a pracovníci OSPOD scházeli s oběma rodiči najednou, protože tak v rodičích upevňují vnímání nestrannosti pracovníka. Aranžmá setkávání s rodiči je ovšem obecně vhodné volit podle okolností jednotlivých případů – např. není vhodné trvat na společném setkávání s rodiči v případě, kdy v rodině objektivně docházelo k domácímu násilí. V této souvislosti je také vhodné, aby pracovník zvážil, na jaké aranžmá se v rámci svých zkušeností cítí.

Při rozhovoru s rodiči je doporučováno uplatňovat techniky aktivního naslouchání, nestrannost a vyvarovat se hodnocení. (MPSV, 2012) Matoušková (2015) uvádí, že by se měl pracovník zaměřit na poměry, v nichž dítě vyrůstá, např. kdo z rodičů zajišťuje přípravu dítěte do školy, jaká je pracovní doba rodičů, kdo z rodičů a jakým způsobem tráví s dítětem víkendy a prázdniny, kdo zajišťuje péči o nemocné dítě a doprovod k lékaři, jaké jsou vztahy s širší rodinou, apod. Je vhodné si všimnout, kdy jeden z rodičů neuznává význam druhého rodiče ani v jedné z životních oblastí dítěte, protože takové jednání může vést k manipulaci dítěte.

Cílem prvního setkání s rodiči, ať už společného nebo odděleného, je poskytnutí sociálního poradenství. Kromě orientace v právním rámci, v základních službách neziskových nebo jiných organizací a profesionálů může OSPOD rodičům pomoci i tím, že s nimi sepíše návrh k soudu. Takový postup však skýtá určité množství rizik a je třeba zvážit, zda je v konkrétním případě vhodný a nenaruší nestrannost pracovníka a průběh spolupráce s rodinou. (Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al., 2015)

Žádoucím výsledkem jednání s rodiči je shoda, avšak nejen shoda ohledně úpravy poměrů nebo styku, ale také shoda ve smyslu závazku společného hledání řešení, např. využití mediace nebo rodinné terapie (Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al., 2015). Výsledná dohoda může mít podobu protokolu

z jednání. Ten sice není pro rodiče nijak závazný, může však dle Matouškové (2015) uvolnit napjaté vztahy mezi rodiči v úvodní fázi sporu.

V případě, že rodiče po jednání na OSPOD dospějí k dohodě, rozhodnou se podat souhlasný návrh k soudu nebo se shodují ohledně dalšího postupu řešení, pracovník OSPOD nabízí možnost terapie, mediace nebo odborného poradenství. Přitom je vhodné, aby byl sociální pracovník OSPOD obeznámen s tím, jaký je mezi nabízenými možnostmi pomoci rozdíl, a v jaké situaci kterou z nich doporučit.

Rodinná terapie je vhodná především v rodinách s narušenými vztahy a problematickou komunikací mezi rodiči nebo rodiči a dětmi. Je účinná tam, kde chce alespoň jeden z rodičů pracovat na změně, a dále v situacích, kdy se již členům rodiny podařilo vypořádat se s emocemi kolem rozpadu rodiny. (MPSV, 2012) Mediace je vhodná zejména tam, kde jsou rodiči schopni alespoň částečně komunikovat. V případě vyhrocených rodičovských sporů je tedy vhodné nejprve doporučit odbornou poradenskou službu ve formě rodinně terapeutické intervence, a až následně mediaci. Využívání služeb rodinné mediace při řešení rodičovských sporů ukládá soudům rovněž čl. 7 Úmluvy Rady Evropy o styku s dětmi č. 91/2005 Sb.m.s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí, a rovněž tak i česká právní úprava. Současná rozhodovací praxe soudů umožňuje přerušit soudní řízení po dobu trvání rodinné mediace.

V případě, že rodiče s využitím podpůrné služby souhlasí, Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al. (2015) doporučují uzavřít mezi rodiči, pracovníkem OSPOD a poskytovatelem služeb tzv. trojstrannou (případně vícestrannou) smlouvu. Ta má sloužit k vyjasnění očekávání jednotlivých stran a zakázky. Zároveň může upravit otázku mlčenlivosti a sdělování informací. OSPOD na základě této smlouvy zůstává v postavení manažera případu¹².

---

¹² Na některých OSPOD je u pracovníků podporováno vzdělávání v oboru mediace. Sociální pracovník OSPOD s výcvikem v mediaci je následně nápomocen při řešení rodičovských sporů svých kolegů. Mediace, mnohdy placená, je tak tedy rodičům dostupnější. Odborné vzdělávání pracovníků OSPOD v tomto směru zvyšuje dosah mediace, není však žádoucí, aby rodinu medioval tentýž pracovník, který má případ na starosti.

3.1.2 Rozhovor s nezletilým dítětem

Zapojování dětí do procesu vyhodnocení zdůrazňují Turneyová, et al. (2011). Mělo by zahrnovat pozvolné budování vztahu, naslouchání a respekt, poskytování informací, pomoc s porozuměním smyslu vyhodnocení a individuálních plánů a nabízení realizovatelných variant řešení. Mezi faktory, které k dobrému vztahu mezi pracovníkem a dítětem nepřispívají, patří přílišná rychlost při budování vztahu, nedostatek schopností a jistoty pracovníka při komunikaci s dítětem a porozumění jeho sdělením, a nedostatek emocionální podpory pracovníka.

Rozhovor s dítětem musí proběhnout vždy osobně. Veřejný ochránce práv ve svém stanovisku č. 5697/2016/VOP uvádí, že „...*individuální rozhovor sociální pracovníce s dítětem bez přítomnosti jiné osoby považuje... za běžný způsob provádění sociální práce a za primární a nejvhodnější nástroj, který má OSPOD k dispozici za účelem detekování jakéhokoli problému v rodině.*“ Přitom se výše uvedené metodiky a postupy řešení rodičovských sporů shodují v tom, že cílem rozhovoru s dítětem nemá být zjišťování názoru dítěte na situaci nebo jeho preferencí, ale zejména zjištění celkového prožívání situace z pohledu dítěte. Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al. (2015) doporučují hovořit s dítětem opakovaně, nesnažit se zjistit veškeré informace během jednoho setkání a trpělivě s dítětem budovat vztah založený na důvěře a bezpečí.

K rozhovoru s dítětem by mělo dle Matouškové (2015) docházet až poté, kdy je o nastalé rodinné situaci informováno. Autorka se domnívá, že by s dítětem mělo být hovořeno v jeho bydlišti, nikoli ve škole, kde by mohlo dojít ke stigmatizaci ze strany spolužáků nebo učitelů. Veřejný ochránce práv v této souvislosti ve stanovisku č. 1191/2016/VOP uvádí, že „...*zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) jsou oprávněni v souvislosti s plněním úkolů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí jednat s dítětem v jeho obydlí nebo v úředních místnostech správního úřadu. Jiné místo jednání (např. ve škole dítěte) může být zvoleno pouze výjimečně a musí být vždy odůvodněno okolnostmi případu, které mají oporu ve spisu. Takovou okolností je bezpochyby dlouhodobá nesusoučinnost rodiče, který se s dítětem odmítá dostavit k jednání na OSPOD a neumožňuje ani šetření OSPOD v domácnosti.*“ Zároveň není vhodné, aby byl

rozhovor pracovníka OSPOD s dítětem nahrazen pohovorem u psychologa, případně soudního znalce, apod. U dospívajících je rozhovor vhodný spíše bez doprovodu rodičů. (Matoušková, 2015)

Při vedení rozhovoru je třeba přihlížet k rozumové vyspělosti dítěte. Děti si v určitém věku přejí, aby byli rodiče opět spolu. Mají-li se rozhodnout pro to, s kým chtějí být více, nedokážou se rozhodnout a volí variantu, která nikomu neublíží a bude spravedlivá. Provádění rozhovorů s nezletilými dětmi na OSPOD také nezřídka vede rodiče ke snaze děti manipulovat k určitému postoji, který je zpravidla negativní nebo vymezující vůči druhému rodiči, a to zejména ve velmi vypjatých rozvodových či rozchodových kauzách. V takových situacích obvykle na manipulaci dítěte jedním z rodičů upozorní rodič druhý. Děti někdy své postoje a přání vyjadřují taktéž značně mechanicky, neboť se v dané situaci snaží jednoduše *přežít*. Při rozhovoru s dítětem by si měl pracovník všimnout případných znaků cílené manipulace a navádění dítěte ze strany jednoho z rodičů, příp. příznaků syndromu zavrženého rodiče, a dále odlišností v prožívání dítěte nebo v nastavených vztazích mezi dítětem a rodiči. Měl by být schopen reflektovat sebe sama a své prožívání tak, aby dítěti nepokládal návodné nebo uzavřené otázky a neinterpretoval sdělení dítěte nežádoucím způsobem.

Výše uvedené zdroje se shodují, že je dobré na začátku rozhovoru nejprve navodit atmosféru důvěry a bezpečí. Rozhovor by měl být nedirektivní a uvolněný. Je třeba klást otevřené otázky. I když se pracovník snaží zbavit děti odpovědnosti za konečná rozhodnutí, atmosféra rodičovského sporu zanechává v mnoha dětech nepříjemné pocity v případě, že by se měly jasně vyjádřit ve smyslu, že dávají přednost jednomu rodiči před druhým (Stahl, 2011). V rámci pozitivního přístupu je nutné respektovat osobnost, pocity, spontaneitu a hranice dítěte. Ve zprávách z rozhovoru je třeba vyjadřovat se popisně, bez interpretací a domněnek. Při rozhovoru je vhodné zaměřit se na rodinné vztahy (koho dítě počítá do rodiny, s kým tráví nejvíce času, jak a jaké to je), obtíže a příznaky (co ho trápí, kdo mu pomáhá, s kým mu není dobře, co mu dělá radost, z čeho je smutné), školu, zájmy, potřeby, a názor na budoucí život. (MPSV, 2012)

Mezi hlavní zásady vedení rozhovoru s dítětem, které žije v situaci rodičovského sporu, patří:

- brát ohled na věk a vyspělost, jeho aktuální nastavení,
- hovořit slovníkem dítěte,
- vyvarovat se slov, která by mohla dítě vyděsit nebo znejistit,
- neslibovat dítěti nesplnitelné,
- pokládat dítěti otevřené otázky, vyvarovat se sugestivních otázek,
- oceňovat dítě.

Trávníčková a Zdráhalová (2015) pro konkrétní zapojování dětí do záležitostí, které se jich dotýkají, doporučují zejména řádné ošetřit úvodní setkání s dítětem, a to následovně:

1. standardně zarámovat setkání pracovníka s dítětem (tzn. dohodnout se s dítětem na délce a průběhu setkání, informovat ho o cílu setkání a očekáváních pracovníka),
2. představit se a sdělit, co má sociální pracovník na OSPOD na starosti (tzn. konkrétně uvádět, co pracovník dělá, aby dítě vědělo, co očekávat),
3. podrobně dítěti sdělit, proč s rodinou pracovník pracuje, co se děje a co konkrétně je potřeba řešit,
4. předat na sebe dítěti kontakt (ideálně na vizitce nebo kartičce, kde je i fotografie pracovníka),
5. informovat dítě o jeho právech relevantních k jeho situaci, tzn. těch, u nichž hrozí, že nejsou nebo nebudou naplněna, a monitorovat, zda dítě rozumí, co jednotlivá práva znamenají,
6. krátce dítěti sdělit, kde dále může vyhledat pomoc a kde si může stěžovat,
7. přejít k původnímu záměru setkání,

8. závěrem rozhovoru dítě informovat, co se bude dít dál, případně kdy proběhne další setkání.

Vhodné je také doplnit rozhovor s dítětem adekvátním zvukovým a obrazovým materiálem (videa, internetové stránky podpůrné neziskové organizace, apod.) (Trávníčková, Zdráhalová, 2015).

3.1.3 Opatření sociálně právní ochrany dětí

Teprve na základě informací z jednání s rodiči, rozhovoru s dítětem a zpráv od subjektů, které jsou s dítětem v kontaktu, lze vytvořit komplexní vyhodnocení životní situace dítěte a jeho rodiny. Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al. (2015) nabízejí zamyslet se nad následující sadou otázek:

1. Je mezi rodiči neshoda ohledně řešení jejich sporu nebo o způsobu hledání takového řešení?
2. Nahlásily jiné subjekty, rodič nebo dítě potenciální ohrožení dítěte?
3. Používá dítě při popisování situace stejné formulace jako jeden z rodičů?
4. Odmítá některý z rodičů spolupráci s OSPOD?

Pokud se rodiče nedohodnou nejen ohledně předmětných záležitostí, ale rovněž ohledně způsobu řešení rodinné situace, případně použitá řešení nevedla ke zlepšení rodinné situace a pracovník OSPOD vyhodnotí na základě jednání s rodiči dítě za ohrožené ve smyslu § 6 zákona, je povinen okamžitě podniknout kroky nezbytné k vyhodnocení míry ohrožení dítěte a sestavit podrobné vyhodnocení a individuální plán ochrany dítěte. Z úvodního hodnocení by měly vzejít intervence krátkodobé nebo střednědobé sociálně-diagnostické povahy, např. mediace, asistovaný styk, apod. Z podrobného vyhodnocení by měly vzejít dlouhodobé cíle sociálně-terapeutické povahy.

Pokud rodiče například odmítají spolupracovat na řešení sporu, měly by rodičům z jejich jednání plynout konkrétní důsledky. Před přijetím jakéhokoli závažného opatření je dle § 14 odst. 2. písm. b) zákona nutné uskutečnit případovou konferenci. Za závažné opatření při řešení rodičovských sporů lze považovat

například umístění dítěte do jiného vhodného prostředí či do péče jiné osoby než rodiče. Cílem případové konference je výměna informací, která bude dostačující k posouzení životních podmínek dítěte a jeho okolí, pro společné plánování postupu a přijetí vhodného opatření. K realizaci je vhodné přizvat nezávislého facilitátora a angažovat pouze osoby, kterých se řešení sporu přímo týká. Je-li přizváno dítě, mělo by být adekvátně informováno o průběhu a cíli případové konference, případně motivováno k tomu, aby jej na případovou konferenci doprovodil někdo blízký, komu dítě důvěřuje (např. kamarád).

Pracovníci OSPOD mohou využít § 13 odst. 1 zákona a uložit výchovné opatření, tj. dohled, napomenutí, omezení a povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo se dostavit na první setkání se zapsaným mediátorem podle § 13 odst. 1 písm. d) zákona. Tam, kde selhává účinek napomenutí nebo rodiče i přes uloženou povinnost odmítají navštěvovat službu odborné poradenské pomoci nebo mediaci, může být vhodným řešením právě dohled – ideálně je-li realizován ve spolupráci s dalšími subjekty.

Jak bylo uvedeno výše v kapitole 1.2, OSPOD může výchovná opatření uložit sám v souladu s pravidly správního řádu nebo podat podnět či návrh soudu. V případě, že se předmětné výchovné opatření týká již zahájeného soudního řízení, doporučují Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al. (2015) využít soudního návrhu či podnětu. V případě, že je řízení vedeno v jiné věci, měl by výchovné opatření uložit OSPOD sám. Pokud rodiče uložené výchovné opatření neplní, pracovník OSPOD má možnost uložit rodiči finanční sankci podle § 59a zákona.

Je-li vztah mezi jedním z rodičů a dítětem z jakéhokoli důvodu narušen nebo hrozí riziko manipulace dítěte nebo nevhodného zacházení s dítětem, pracovník OSPOD může v rámci počátečních opatření navrhnout tzv. asistovaný styk. Během něj je styku rodiče s dítětem přítomen nezávislý odborník, který dohlíží na průběh styku a navazování vztahu a zároveň tlumí případné hádky mezi rodiči. V případě, kdy ke sporům mezi rodiči dochází i při předávání dítěte, lze využít i možnost tzv. asistovaného předávání. Pro výkon asistovaného styku i asistovaného předávání je v zásadě vyžadováno využití odborného pracoviště.

Pracovník OSPOD si pouze žádá zprávu o celkovém průběhu spolupráce rodičů se zařízením.

V případě, že rodičovský spor eskaluje do takové míry, že se nejeví vhodná péče ani jednoho z rodičů, a dosavadní výchovná opatření nevedla k nápravě, soud může na návrh OSPOD rozhodnout také o dočasném odejmutí dítěte z péče rodičů dle § 13a odst. 1, případně odst. 4 zákona do tzv. neutrálního prostředí. Děti lze umístit do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v odůvodněných případech a nasvědčuje-li tomu zdravotní indikace dítěte, do zařízení poskytovatelů zdravotních služeb. Společně s rozhodnutím o dočasném odejmutí dítěte z péče rodičů je nutné nejen zahájit intenzivní jednání s rodiči, ale také jim uložit povinnost využít odbornou poradenskou pomoc.

3.1.4 Soudní řízení

V případě, že bylo ve věci již zahájeno soudní řízení, soud uloží OSPOD jakožto ustanovenému koliznímu opatrovníkovi povinnost vypracovat zprávu o poměrech. Ta by se dle Brzobohatého, Cirbusové, Rogalewiczové, et al. (2015) měla zaměřit na prvotní popis životní situace dítěte. Lze do ní zařadit styk s rodiči, koníčky dítěte, zdravotní stav dítěte, školní docházku dítěte, to, kdo o dítě převážně pečuje, jaké má dítě vztahy se sourozenci a širší rodinou, počet vyživovacích povinností každého z rodičů, dále to, kde vedou rodiče domácnost, s kým a s jakými náklady, a jaký je majetek rodičů a jejich závazky.

Soud je dle § 20 odst. 4 zákona o ZŘS povinen informovat dítě o probíhajícím soudním řízení, důsledcích vyhovění jeho názoru a důsledcích soudního rozhodnutí. Soud může dítě vyslechnout sám nebo prostřednictvím kolizního opatrovníka. Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al. (2015) v této souvislosti zdůrazňují, že zjištění názoru dítěte dle OSŘ nelze zaměňovat s rozhovorem s dítětem dle zákona. Rozhovor s dítětem by měl na OSPOD proběhnout samostatně, a to ještě před zahájením soudního řízení.

Při výkonu funkce kolizního opatrovníka je nezbytné, aby využíval všech svých procesních práv a plnil z toho vyplývající povinnosti, mj. dostavovat se na jednání soudu. Za zcela nevhodné je dle všech výše uvedených zdrojů považováno ponechat rozhodnutí na zvážení soudu – mělo by se vyskytovat minimálně, spíše

nikdy. Veřejný ochránce práv ve stanovisku č. 5697/2016/VOP explicitně uvádí, že „...OSPOD je povinen v rámci sociální práce s rodinou nabízet rodičům možnost smírného řešení úpravy poměrů dětí, i přestože již ve věci probíhá soudní řízení. Nedostojí své intervenční povinnosti, pokud ponechá řešení věci pouze na rozhodnutí soudu, aniž by vyvinul snahu o zprostředkování mimosoudního řešení a odborné poradenské pomoci.“

Při formulaci závěrečného návrhu je třeba, aby kolizní opatrovník zřetelně uváděl zdroje informací. Závěrečný návrh by měl obsahovat: co vyplývá z rozhovorů s rodiči, co vyplývá z rozhovoru s dítětem (jaká jsou jeho přání), co vyplývá ze sdělení dalších subjektů, jaké jsou výchovné předpoklady rodičů, jaká jsou výchovná prostředí rodičů, kdo a jak se dosud podílel na péči o dítě, jaké varianty budoucího aranžmá jsou v zájmu dítěte a proč, jaké varianty preferuje dítě a proč, jaké mají jednotlivé varianty přínosy a rizika pro další vývoj dítěte, jaká vhodná opatření lze přijmout pro snížení takových rizik. (Brzobohatý, Cirbusová, Rogalewiczová, et al., 2015). V případě, že pracovník navrhuje svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů, měl by zároveň apelovat, aby tento rodič umožnil druhému rodiči co nejširší styk s dítětem (Matoušková, 2015).

Pavlát (2015) považuje za žádoucí zvážit při rozhodování o typu péče o dítě po rozvodu rodičů následující faktory: schopnost rodiče poskytnout dítěti adekvátní péči, životní styl rodiče a přání dítěte. Dohoda o styku by měla reflektovat všechny potřeby a zvláštnosti dítěte, jeho věk, záliby nebo zdravotní stav. Matoušková (2015) doporučuje kombinovat osobní styk s kontaktem prostřednictvím informačních technologií. Při sestavování závěrečného návrhu je žádoucí spolupracovat se zapojenými subjekty, včetně soudů, které mají vyšší rozhodovací pravomoc. Kolizní pracovník se nesmí spoléhat na domněnky, intuici či sympatie vůči rodičům nebo dítěti, a musí vycházet z řádně zjištěného a prověřeného skutkového stavu (Veřejný ochránce práv, 2014).

Dostane-li se OSPOD při řešení rodinných poměrů do situace, kdy dojde ke konfliktu mezi zájmem dítěte a zájmem rodičů, a nelze-li tento konflikt vyřešit tak, že bude respektován zájem dítěte a současně dojde k co nejmenší míře zásahu do zájmu rodičů, měl by být zájem dítěte nadřazen (Stanovisko Veřejného

ochránce práv č. 1680/2014/VOP). Závěrečný návrh nesmí být ústupkem rodičům, ale musí zohledňovat zájem zastupovaného dítěte. (Matoušková, 2015)

Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 668/2017/VOP dále stanoví, že jedním z předních zájmů dítěte je zajištění bezpečného a stabilního prostředí po rozchodu rodičů. S tím se nutně pojí i rychlé projednání věci soudem. Aby kolizní opatrovník využil všechna procesní práva, kterými je jako kolizní opatrovník dítěte vybaven, může podat stížnost na průtahy v soudním řízení dle § 164 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, či návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu dle § 174a stejného zákona. V případě, že je za průtahy soudního řízení zodpovědný některý z rodičů (například se před nabytím právní moci rozhodnutí opakovaně odvolává nebo podává nedostatečně odůvodněná předběžná opatření), pracovník je z titulu své pozice povinen na rodiče apelovat, aby zvážil, zda je takové jednání v souladu se zájmem dítěte.

3.1.5 Příklad pozoruhodné praxe: případová studie OSPOD ÚMČ Praha 8

Podkapitola představuje alternativní přístup k řešení rodičovských sporů, který je v době podání disertační práce realizován na OSPOD Úřadu městské části Praha 8. Od výše uvedeného, doporučovaného postupu se v mnoha bodech liší, je však i přesto efektivní a inspirativní. Staví na transparentnosti a strukturovanosti procesu.

Základní informace:

Městská část Praha 8 je jedním z největších pražských správních obvodů. Zahrnuje celá katastrální území Bohnice, Čimice, Karlín a Kobylisy a části katastrálních území Libeň, Troja, Střížkov, Nové Město a Žižkov.

Oddělení sociálně právní ochrany dětí na ÚMČ Praha 8 je vedle Oddělení sociální intervence a prevence a Oddělení sociální péče součástí Odboru sociálních věcí. V čele oddělení stojí vedoucí oddělení a zástupce vedoucí oddělení. Oddělení čítá přibližně 24 zaměstnanců, z nichž někteří mají na starosti agendu sociální kurately, někteří agendu náhradní rodinné péče a zbylá agenda je rozdělena mezi tzv. specialisty na děti ohrožené podle § 6 zákona o SPOD a řešení případů týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte, dále na tzv. specialisty pro soudní spory o děti a tzv. specialisty pro domácí násilí. Součástí oddělení je také administrativně technická podpora pro správní řízení a zakládání spisové dokumentace.

Oddělení je vnitřně členěno na mikrotýmy, které sestávají ze dvou specialistů pro soudní spory o děti, dvou specialistů na děti ohrožené podle

§ 6 zákona o SPOD a jednoho kurátora pro mládež. Jednotlivé mikrotýmy operují ve vymezené části správního obvodu.

Geneze současné praxe řešení rodičovských sporů:

Současná praxe řešení rodičovských sporů a s tím spojené rozčlenění týmu na jednotlivé specializace byla zavedena v roce 2017. Prvotní impuls vyšel ze strany Obvodního soudu pro Prahu 8. Spolupráce s Obvodním soudem pro Prahu 8 byla navázána na společném semináři, který se konal na poli Justiční akademie. Úvodní vyjednávání se zaměřovala na to, jak do procesu řešení rodičovského sporu více angažovat rodiče a jak toho co nejvíce stihnout ještě před prvním soudním jednáním ve věci úpravy poměrů nebo styku.

V rámci vyjednávání vznikl model multidisciplinární spolupráce, který se v několika zásadních bodech inspiruje Cochemským modelem, nicméně není jeho přesnou kopií. Soudci Obvodního soudu pro Prahu 8, kteří s navázáním modelu multidisciplinární spolupráce souhlasili, se zavázali vydávat spolu s usnesením o ustanovení kolizního opatrovníka také usnesení, kterým rodičům ukládají povinnost kontaktovat oddělení a spolupracovat s ním. Soudce dává tímto usnesením rodičům na vědomí, že jejich spolupráce a snaha při řešení rodičovského sporu je pro další rozhodování ve věci zásadní.

Tým oddělení byl poté, co byla zajištěna záštita alespoň některých soudců Obvodního soudu pro Prahu 8, rozdělen na tzv. specialisty na děti ohrožené podle § 6 zákona o SPOD, na specialisty pro soudní spory o děti a na specialisty pro domácí násilí. Rozdělení kompetencí vycházelo z rozhovorů vedoucí oddělení s pracovníky oddělení. Vedoucí oddělení kupříkladu zjišťovala, jakou agendu by ten který pracovník upřednostňoval. Zpočátku se někteří pracovníci rozdělení kompetencí bránili.

S vědomím alespoň částečně navázané spolupráce se soudem vznikl na oddělení transparentní, strukturovaný a neustále se vyvíjející postup při řešení rodičovských sporů. Ten mimo jiné zahrnuje i tzv. edukační schůzky. Při zavádění modelu poskytovala vedoucí oddělení pracovníkům významnou podporu a edukačních schůzek se účastnil jak klíčový pracovník rodiny, tedy specialista pro soudní spory o děti, tak i vedoucí oddělení. Tato praxe se osvědčila natolik, že nyní vede edukační schůzky vždy jen tandem pracovníků - zpravidla v kombinaci muž a žena, z nichž jedním je vždy klíčovým pracovníkem rodiny.

Oddělení dále využilo část státní dotace na sociálně právní ochranu dětí na grafické zpracování a produkci informačních materiálů pro rodiče. Rodičům nabízí stručnější dvoustranný leták a obsáhlejší informační brožuru, které společně podávají komplexní informace o postupu řešení rodičovského sporu. Zároveň slouží jako apel na rodiče. Informační materiály zasílá klíčový pracovník rodičům také elektronicky na e-mail, aby si je rodiče mohli pročíst ještě před úvodní edukační schůzkou na oddělení.

Ze 187 případů, které specialisté pro soudní spory o děti řešili v období od června do prosince 2018, jich skončilo dohodou přibližně 150. Ve zbylých případech bylo rozhodnuto autoritativně, nicméně došlo pouze k jedinému odvolání. Po zavedení modelu se postupně podařilo dohodou vyřešit i dlouholeté, komplikované kauzy. Původní obava, že si budou klienti na

nový přístup nebo na požadavek společných schůzek s druhým rodičem stěžovat, se nepotvrdila, za téměř dvouletou realizaci modelu k žádné stížnosti nedošlo – rodiče během procesu zjišťují, že je jejich odpovědností se při řešení rodinné situace angažovat a vzájemně spolupracovat.

Praktický postup při řešení rodičovských sporů:

1.	Aby rodiče pochopili, že pro soud je stěžejní, jak přistupují k řešení stávající rodinné situace, nikoli to, jak vypadají jejich bydliště, a že fáze před soudním jednáním je neméně důležitá, Obvodní soud pro Prahu 8 spolu s usnesením o ustanovení kolizního opatrovníka vydá taktéž usnesení, kterým rodičům uloží povinnost kontaktovat ustanoveného kolizního opatrovníka do tří dnů, a to na zvláštním telefonním čísle. Tím, že oddělení nemusí rodiče vyhledávat a kontaktovat, se celý proces významně zrychluje.
2.	Na oddělení působí administrativní pracovnice, která má na starosti výlučně jen vyřizování telefonických hovorů rodičů, kterým bylo v usnesení uloženo oddělení kontaktovat. Pracovnice není sociální pracovnící, pouze rodičům potvrdí, že splnili usnesením uloženou povinnost a kontakty na ně předá klíčovému pracovníkovi rodiny dle bydliště dítěte.
3.	Klíčový pracovník rodiny rodičům adresuje společný e-mail, v němž je pozve na úvodní edukační schůzku na oddělení. Ke zprávě přiloží také informační materiály oddělení, aby si je mohli rodiče před úvodní edukační schůzkou prostudovat.
4.	Zhruba do jednoho týdne ode dne, kdy rodiče poprvé kontaktují administrativní pracovníci, se na oddělení realizuje úvodní edukační schůzka. Účastní se jí vždy zásadně oba rodiče a trvá přibližně 2 až 2,5 hodiny. Oddělená setkání s rodiči jsou možná pouze v případech domácího násilí nebo v případě, že se k řešení rodičovského sporu přidává i ohrožení dítěte podle § 6 zákona o sociálně právní ochraně dětí. V případě, že rodič odmítá jednat společně s druhým rodičem, přestože se nejedná o jeden z výše uvedených mimořádných případů, je žádán, aby podepsal protokol o tom, že byl poučen o tom, že je společné jednání žádoucí, a i přesto odmítá. Edukačních schůzek se mohou účastnit také právní zástupci rodičů. Předmětem úvodní edukační schůzky je: a. dovysvětlení případných nejasností k zaslaným informačním materiálům a předání komplexních informací

	(co je to kolizní opatrovník, požadavky soudu, apod.), b. soustavný apel na rodičovské kompetence, odpovědnost rodičů ve vztahu k řešení stávající situace a právo rozhodovat o svých životech a životech svých dětí, c. zjišťování, na jaké úrovni je aktuálně komunikace mezi rodiči, d. zjišťování, jak je na tom nezletilé dítě, zda již o rozluce rodičů ví, zda rozumí tomu, co se v rodině odehrává, e. připomenutí základních pravidel spolupráce (např. e-maily zasílané oddělení se automaticky přeposílají druhému rodiči, transparentnost, neutralita), f. sestavení edukačního plánu, který se stává součástí vyhodnocení situace dítěte a rodiny, a je předán také rodičům. Edukační plán je součástí spisové dokumentace a obsahuje celé schéma spolupráce.
5.	Po realizaci úvodní edukační schůzky provede klíčový pracovník rodiny (za přítomnosti kolegy) rozhovor s dítětem na oddělení. Rodičům je předána instrukce, aby dítě na oddělení přivedli, a je jen na nich, jak vše zrealizují. V případě, kdy jsou rodiče ve zjevné shodě, probíhá rozhovor s dítětem i za účasti rodičů. Pro provádění rozhovorů s dětmi je k dispozici speciálně vybavená místnost. Aktuálně je v procesu vytváření metodiky k provádění rozhovorů s dětmi za využití různých komunikačních technik. Dospívající děti je možné zapojit do procesu i nad rámec běžného rozhovoru, např. mohou podepsat výslednou dohodu společně s rodiči.
6.	Po provedení rozhovoru s dítětem se uskuteční druhá edukační schůzka, a to opět pod vedením tandemu pracovníků. Během druhé edukační schůzky pracovníci rodičům sdělují, co vyplynulo z rozhovoru s dítětem, a snaží se přiblížit perspektivu rodičů perspektivě jejich dítěte.
7.	V případě, že se během dvou edukačních schůzek nepodaří dojít konsensu nebo zklidnění rodinné situace, klíčový pracovník rodiny doporučí rodičům, případně i dítěti, odbornou poradenskou pomoc. Oddělení aktuálně nejvíce využívá služeb Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Trojská nebo Domu tří přání. U spolupracujících subjektů oddělení obecně naráží na to, že s ohledem na časový tlak, který celý proces vytváří, nejsou organizace schopny pružně reagovat

	a nabízet potřebné kapacity včas.
8.	Proběhne soudní řízení. V případě, že se rodiče po vynesení soudního rozhodnutí na oddělení obrátí s tím, že nejsou schopni řešit rodičovský spor vlastními silami, celý proces se rozbíhá od začátku. Z téměř dvouleté praxe však vyplývá, že rodiče již mají celý proces zvědomený, napodruhé již vědí, co čekat, a celý proces je tak efektivnější nebo k němu nedochází.

Výjimky z postupu při řešení rodičovských sporů:

V komplikovaných případech, kdy je nebo bylo přítomno domácí násilí, nebo je přidruženo ohrožení dítěte podle § 6 zákona o sociálně právní ochraně dětí, je proces totožný, pouze se edukační schůzky provádějí odděleně. Je realizován rozhovor s dítětem a do procesu jsou zapojováni přiměřeně oba rodiče. Přitom se klade mimořádný důraz na zájmy nezletilého dítěte.

Specialisté pro soudní spory o děti:

Vedení edukačních schůzek v rodičovských sporech vyžaduje od sociálních pracovníků (specialistů na soudní spory o děti) vysokou osobnostní odolnost a komunikativnost. Protože se mohou opřít o transparentní, strukturovaný a pevně daný postup, který má jasný začátek a jasný konec, získávají sebejistotu a nenechávají se rozhodit nároky rodičů tak, jako tomu bylo v době, kdy nebyl model na oddělení realizován. Sebejistým a zcela transparentním vystupováním pozitivně působí nejen na rodiče, ale také na soudce a mnohdy nevhodně zasahující právní zástupce. Praktický výsledek a dopad vlastní práce je významnou motivační silou. Pro vedení edukačních schůzek se nejeví jako potřebné žádné zvláštní navazující vzdělání.

Zkušenosti s přenositelností modelu na jiná oddělení sociálně právní ochrany dětí:

Vedoucí oddělení konzultuje zavádění rozmanitých variant výše uvedeného modelu po celé České republice. Model je možné aplikovat všude, a to i navzdory chybějícím subjektům pro multidisciplinární spolupráci, nižšímu počtu pracovníků na oddělení nebo nemožnosti navázat spolupráci s místními soudy. Je třeba vycházet ze zdrojů, které oddělení má (na menších odděleních je například běžnější, že mají v týmu interního psychologa). Dohoda se soudem není pro nastavení a realizaci vlastního procesu při řešení rodičovských sporů nutná, což dokazuje skutečnost, že ani na sledovaném oddělení se spolupráce nedaří se všemi soudci. Na čem však velmi záleží, je přístup vedení úřadu a pracovníků na oddělení.

Hlavní zásady řešení rodičovských sporů na oddělení sociálně právní ochrany dětí ÚMČ Praha 8:

- Transparentnost, čitelnost a otevřenost procesů OSPOD.
- Rovnoměrné zapojování obou rodičů.

- Cílem procesu není uzavřít dohodu, ale uceleně a strukturovaně předávat informace.
- Je vhodné poskytnout rodičům dostatek prostoru na to, aby si předávané informace promysleli, porozuměli jim a zvědomili si je.
- Dřívější zkušenost ukázala, že je nutno s rodiči pracovat společně, oddělená jednání totiž podporují vtahování pracovníka do sporu mezi rodiči.
- Dohoda není tak důležitá jako samotný proces. Rodiče si musí zvědomit vlastní rodičovské kompetence. Případ může rozhodnout soudce, ve věci se může vyjádřit oddělení sociálně právní ochrany dětí, nicméně jsou to rodiče a jejich děti, kdo výsledné rozhodnutí žijí.
- Edukační schůzky vede tandem pracovníků – v ideálním případě dvojice muž a žena.
- Sociální šetření v bydlících rodičů nejsou pro řešení rodičovského sporu vypovídající, proto se nerealizují.
- Oddělení nesupluje mediační, ani terapeutické služby, zaměřuje se na věcné předávání informací.
- svých dětech rozhodují rodiče. Rodiče vědí, že nebudou-li se snažit, bude jim to přičteno k tíži.
- Snímání odpovědnosti ze sociálního pracovníka a posílení jeho kompetencí tím, že odpovědnost za řešení situace a kompetence k jejímu řešení vrací zpět rodičům.

3.2 Znaky dobré praxe při řešení rodičovských sporů

Na základě výše uvedeného doporučovaného postupu a příkladu pozoruhodné praxe při řešení rodičovských sporů lze identifikovat několik základních způsobů, které k dobré praxi OSPOD při řešení rodičovských sporů přispívají. V následujících kapitolách jsou podrobněji rozpracovány:

1. participace rodiny,
2. multidisciplinární spolupráce,
3. neutralita a transparentnost pracovnice/pracovníka OSPOD,
4. profesionalita pracovnice/pracovníka OSPOD,
5. reflexivita pracovnice/pracovníka OSPOD.

3.2.1 Participace rodiny

Jak již bylo uvedeno výše, prosazování a uplatňování participačních práv dítěte je v oblasti SPOD významným a stále silněji se rozvíjejícím trendem. Nejedná se pouze o to umožnit dítěti vyjádřit se k záležitostem, které se dotýkají jeho života, a dát mu možnost ovlivnit konečné rozhodnutí, ale také informovat jej

o zásadních skutečnostech, které se odehrávají nebo mohou odehrát a mít vliv na jeho současný i budoucí život. Cílem a smyslem zapojování dítěte je na pozadí zákonné povinnosti poskytnutí příležitosti aktivně se podílet na tvorbě důležitých rozhodnutí, která se ho týkají (Knetlová, et al., 2017). Zapojení dítěte by přitom mělo zahrnovat naslouchání, přijetí názoru dítěte v celé jeho vážnosti a jeho převedení do reality. Dle Knetlové, et al. (2017) je toto jediným způsobem, jak mohou děti z procesu vycházet posílené, s vědomím vlastních kompetencí a mocí změnit a ovlivnit rozhodnutí, které se jich týká. Přitom je důležité upozornit dítě na to, že jeho názor je jednou z mnoha informací a že není zodpovědné za rozhodnutí soudu. Sociální pracovník si musí být vědom toho, že odpovědnost by měla zůstat na rodičích, nikoli být přenášena na nezletilé dítě.

Právo v různých zemích přistupuje k participaci dítěte odlišně. Majoritní přístup je založen na tom, že zjištění názoru dítěte, budou-li k tomu vytvořeny vhodné podmínky, může významně pomoci identifikovat přání, obavy a potřeby dítěte, což je základním předpokladem pro rozhodnutí v zájmu dítěte. Participační práva dětí vychází primárně z Úmluvy OSN o právech dítěte, konkrétně z čl. 12 bodu 1 a 2, dle kterého „...státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dětem, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni... Za tímto účelem se dětem zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo anebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“ Český právní řád upravuje participační práva dítěte zejména v § 867 občanského zákoníku, a to následovně: „(1) Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. (2) Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor

a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.“ V judikatuře Ústavního soudu je participace dítěte v celém svém rozsahu podpořena Nálezem sp. zn. IV. ÚS 155/08 nebo II. ÚS 725/18.

Do řešení rodinné situace je ovšem vhodné zapojovat nejen děti, ale v první řadě také rodiče, kteří mohou zlepšení situace svého dítěte ovlivnit nejzásadněji. Studie Cossarové, Brandonové a Jordana (2016) ukazuje, že nestačí zapojovat pouze dítě, ale je nutné pracovat s celou rodinnou dynamikou. Jak dokládá i výše uvedená případová studie, posilování kompetencí rodičů rozhodovat o životě vlastní rodiny a kladení odpovědnosti za řešení rodinné situace na rodiče může vývoji případu velmi pomoci. Může totiž nejen posílit vědomí vlastních rodičovských kompetencí a pozitivních vzorců jednání u dítěte, ale také sejmout nadměrnou zátěž a subjektivně vnímanou odpovědnost za zdárné vyřešení případu z pracovníků a pracovníků OSPOD. Jak ilustruje např. kvalitativní studie Healyové, Darlingtonové a Feeneyové (2011), zapojování rodičů do řešení rodinné situace již od počátku napomáhá jejich zplnomocnění a zkompetentnění, posiluje uznání vůči druhému rodiči a přispívá k budování kapacit a dovedností vyřešit vlastními silami i budoucí sporné situace. Výsledky jejich studie dále ukazují, že zapojování rodičů se nejlépe daří, jsou-li sociální pracovníci a pracovníci na úseku SPOD schopni rodičům skutečně naslouchat a zamýšlet se nad jejich názorem, přistupovat k rodičům jako k partnerům (např. držet slovo, dodržovat termíny schůzek, být k dispozici) a dosahování změny pomocí postupných kroků (např. společnou tvorbou individuálních plánů ochrany dítěte).

Participativní přístup je nicméně na českých OSPOD stále nedostačující. Kuchařová, et al. (2010) uvádějí, že pracovníci OSPOD ne vždy umožňují participaci klienta na řešení jeho problému. Trávníčková a Zdráhalová (2015) v rámci polostrukturovaných rozhovorů s 52 dětmi zjistily, že počet dětí, které autorky studie označily za dobře zapojené (např. znaly jméno pracovníka OSPOD, byly přímo účastny soudního řízení, docházely na OSPOD pravidelně, byly vyslechnuty pracovníkem OSPOD), se pohyboval kolem jedné pětiny. Ústřední vliv přitom spočíval na pracovníkovi OSPOD.

3.2.2 Multidisciplinární spolupráce

Matoušek a Pazlarová (2016) se domnívají, že k udržování dobré praxe na úseku SPOD obecně přispívá i dobrá spolupráce s jinými organizacemi s jasným vymezením rolí. Multidisciplinární spolupráce je model práce s rodinou a dětmi a dospívajícími, který využívá specializovaných znalostí a pohledů různých profesí, které vstupují do kontextu řešení případu. O'Sullivan (2011) uvádí, že přínosem multidisciplinární spolupráce je sdílení informací, podpora komplexity životní situace dítěte a jeho rodiny, tvorba koherentních a integrovaných plánů a podpora při přímé realizaci pomoci. Vyžaduje však efektivní komunikaci mezi zúčastněnými a vyjasnění vzájemných rolí, očekávání a profesních předpokladů (Reder, Duncan, 2003).

Významným subjektem podpory rodiny nacházejícím se v rodičovském sporu jsou soudy, sociální pracovníci z neziskových organizací pracujících s ohroženými dětmi, mediátoři, terapeuti nebo psychologové, kteří mohou v klientech vzbuzovat větší důvěru už jen tím, že nevystupují v roli přímého účastníka soudních řízení ve věci úpravy poměrů nebo úpravy styku k dětem, a nevystupují ani v přímé roli kontrolního orgánu. Ideálním modelem při práci s rodinami v rozvodu či rozchodu je vzájemná spolupráce všech zainteresovaných subjektů, jejichž cílem je vést rodiče k dohodě či alespoň k nastavení přijatelné míry komunikace a shody v zásadních oblastech péče o nezletilé dítě. Koordinátorem multidisciplinární spolupráce by měl být pracovník OSPOD. (Brzobohatý, Círbusová, Rogalewiczová, 2015; Knetlová, et al., 2017; Matoušková, 2015; MPSV, 2012).

Jak uvádějí Matoušek a Pazlarová (2016), mezi nejčastější spolupracující subjekty OSPOD patří státní orgány (např. úřad práce, městská a státní policie, soudy), zdravotnická a školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, střediska výchovné péče, mateřské a základní školy, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pověřené osoby dle zákona, a nestátní organizace, které zpravidla spadají do kategorie sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi dle zákona o sociálních službách. K jejich funkční spolupráci má přispívat mezíresortní

projekt tzv. Systém včasné intervence¹³, který však slouží pouze jako informační databáze pro zapojení státních orgánů, nikoli pro samotnou koordinaci spolupráce.

Díky významnému vlivu Cochemské praxe (viz kapitola 2.5) v České republice se začala multidisciplinární spolupráce při řešení rodičovských sporů etablovat také na několika českých soudech. Průkopníkem modelu je Okresní soud v Novém Jičíně, který ve spolupráci se spolkem Cochem.cz¹⁴, jenž má za cíl prosazování Cochemské praxe v České republice, zavedl postup soudních řízení ve věci úpravy poměrů. Ten se opírá o rovnocenné zapojení všech subjektů, respekt, komunikaci a orientaci na perspektivu dítěte a včasnost, edukaci a participaci dítěte. Využívá přitom koordinovaného postupu a institutů mj. zákona o ZŘS. Do tří týdnů od zahájení řízení svolává tzv. jiný soudní rok dle zákona o ZŘS, což je jednání, které se dříve používalo zejména ve věci projednání omezení na svéprávnosti osoby. Je méně formální než soudní jednání a dává účastníkům prostor, aby se k věci vyjádřili a hledali smírné řešení, jsou-li ve sporu. Může se konat mimo soudní budovu nebo mimo obvyklou úřední dobu soudu. Jeho cílem při řešení rodičovských sporů je umožnit zapojení rodičů do procesu rozhodování o dítěti pomocí partnerského přístupu, edukovat rodiče a vyvíjet tlak na rodiče směrem ke smírnému řešení. Dalším novým prvkem je role sociálního pracovníka v prostředí soudu, který se zaměřuje na komunikaci s rodiči a zprostředkování kontaktu mezi rodiči, dítětem a soudem. Vzhledem k tomu, že se jedná o pozici legislativně dosud neošetřenou, stává se takový pracovník tzv. soudním tajemníkem dle zákona o soudech a soudcích.

Jak ovšem dokazuje výše uvedená případová studie, i tehdy, nemá-li OSPOD ve svém okolí dostatek subjektů k multidisciplinární spolupráci nebo není schopen dosáhnout záštity ze strany místně příslušného soudu, může se pokusit o nastolení vlastních strukturovaných a transparentních postupů, a tím přispívat ke zdárnému řešení rodičovských sporů.

---

¹³ Blíže viz www.mvcr.cz/soubor/system-vcasne-intervence-pps.aspx.

¹⁴ Blíže viz <https://www.cochem.cz/wordpress/>.

3.2.3 Neutralita a transparentnost

Cílem sociálně právní ochrany dětí v kontextu rodičovských sporů není obnova partnerského soužití rodičů nebo rozsouzení pravdivosti jejich sdělení. Činnost by měla směřovat k naplnění nejlepšího zájmu dítěte skrze přiměřenou komunikaci a kooperaci rodičů. Toho lze dosáhnout mimo jiné vyváženou spoluprací s oběma rodiči, která zahrnuje přiměřenou neutralitu a transparentní, čitelnou a přiměřenou komunikaci stran pracovnice a pracovníka OSPOD.

O tom, že se transparentní a čitelná komunikace ze strany sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD, kdy klienti rozumí rolím a kompetencím OSPOD i plánovanému postupu, v praxi řešení rodičovských sporů osvědčuje, svědčí i studie Matouška a Pazlarové (2016). Rodiče na pracovnících mimo jiné oceňují otevřenost, nestrannost a čitelnou komunikaci. Přestože jsou neutralita i transparentnost v komunikaci a jednání žádoucí, není tak lehké jich dosáhnout.

Neutralitu můžeme v praxi chápat jako stranění všem členům rodiny. V situacích, kdy není možné neutralitu uplatnit, např. pokud je v rodině přítomno domácí násilí, agresivita nebo zneužívání dítěte, je sociální pracovník povinen proti jednomu z rodičů zasáhnout. Jones (1991) tento proces nazývá tzv. morální neutralitou. Silnou překážkou neutrality pracovníka mohou být např. také nesympatie k jednomu nebo druhému rodiči nebo soucit k dítěti nebo jednomu z rodičů, který souvisí s potřebou sociálního pracovníka rozlišovat klienty na oblíbené a ty ostatní. O dilematu neutrality versus favoritismu v sociální práci pojednává blíže Musil (2004). K rozlišování klientů může pracovník dospět, má-li potřebu pomáhat za každou cenu nebo dosáhnout uspokojení z dosaženého výsledku. Pracovník si na základě této potřeby vybírá klienta, u něhož je pravděpodobnější, že daného výsledku dosáhne, nebo klienta, který je pracovníkovi osobně sympatičtější nebo s ním má něco společného. Musil (2004) uvádí, že na přístup sociálních pracovníků k uplatňování neutrality mohou mít vliv také předsudky a stereotypy. Nápomocny mohou být pravidelné, reflexivně vedené supervize nebo přesně dané a strukturované postupy, kterých se pracovníci a pracovnice OSPOD mohou při řešení případu držet.

3.2.4 Profesionalita

Požadavek profesionálního přístupu pracovníka OSPOD k řešení rodičovských sporů je obsažen prakticky v každém metodickém doporučení. Co to však znamená? Pracovník by měl být schopen vypořádat se se situacemi, do nichž ho přivádějí znesváření rodiče, neměl by se jejich chováním cítit dotčen ani uražen, měl by využívat kompetencí daných zákonem a měl by být vybaven dostatečnými znalostmi o poměrech dítěte, aby byl schopen pružně a adekvátně reagovat během soudního jednání i mimo něj. S tím se pojí také využívání svěřených procesních práv během soudního řízení, kterými je jako kolizní opatrovník na základě platných právních předpisů vybaven. Zároveň se musí orientovat v právních předpisech a měl by být s profesionálním přístupem důstojným zástupcem dětí, který bude zapojenými subjekty všeobecně respektován. (Matoušková, 2015)

Teoretická výbava je jedním ze zdrojů profesionální identity sociálních pracovníků i jednou z podmínek jejich práce a vzájemné komunikace (Navrátil, 1998). Pemová a Ptáček (2012) uvádějí, že profesionalita sociálního pracovníka je obecně definována na základě formálně dosaženého vzdělání, výkonu praxe, která je v souladu s metodickými postupy, etickým kodexem a průběžnou kultivací osobnostních předpokladů. V kontextu řešení rodičovských sporů se profesionalita projevuje také tím, že je pracovník schopen rozlišit mezi pomocí a kontrolou a vhodně ji aplikovat v praxi. Matoušek (2017) uvádí, že by měl pracovník k rodinám zaujmout profesionální postoj a míra pomoci a kontroly by měla být odůvodněna mírou ohrožení dítěte.

V Etickém kodexu sociálního pracovníka České republiky se o profesionalitě sociálních pracovníků hovoří na více místech. Například odst. 3 Preambule uvádí, že „...je nejen posláním, ale i povinností sociálního pracovníka vykonávat sociální práci svědomitě, zodpovědně, iniciovat spolupráci multidisciplinárních týmů a dodržovat při výkonu této profese nejvyšší možné standardy profesionality v souladu s právními předpisy a dostupnými vědeckými poznatky.“

Dle Musila (2008) se od sociálního pracovníka v rámci profesionálního pojetí sociální práce očekává, že bude specialistou, který se zaměřuje na komplexní posouzení různorodých a individuálně specifických okolností, které klientovi

(jedinci nebo skupině) brání zvládat jeho interakce se sociálním prostředím. Výsledky takového posouzení by sociálnímu pracovníkovi měly umožnit, aby v zájmu posilování schopnosti klienta zvládat obtížnou životní situaci koncipoval, realizoval a vyhodnocoval účinnost dlouhodobě pojaté intervence. Od profesionálního sociálního pracovníka se dále očekává samostatnost při výkonu úkolů a činností a schopnost zprostředkovat v zájmu řešení situace klienta spolupráci dalších subjektů.

Dle Ptáčka a Bartůňka (2015) znamená profesionalita i schopnost sebereflexe, tedy schopnost znát meze svých možností a hranice vlastní užitečnosti. Navrátil (2010b) se domnívá, že profesionalita sociálních pracovníků vzniká teprve s reflexivitou a je jí podmíněna. Ideálem v oblasti profesionality je dosažení tzv. *autentického professionalismismu*, který zahrnuje nejen respekt k profesi, ale také respekt k sobě a ke klientům, založený na zodpovědnosti a transparentnosti.

3.2.5 Reflexivita

Sociální pracovnice a pracovníci na OSPOD vstupují do několika konfliktních rolí a musí se vypořádat s mnoha nároky profese. V rodičovských sporech rodiče například často doufají, že se pracovníci přikloní na jejich stranu, uzavřou s nimi koalici proti druhému rodiči nebo budou podporovat řešení toho kterého rodiče, a s touto ambicí se snaží pracovníka ovlivňovat. Na postoje pracovníka mohou mít vliv také tzv. individuální citlivá místa (Kopřiva, 2016). Ta ovlivňují to, jaké typy klientů sociální pracovníci přijímají a respektují, a jakými naopak opovrhují.

Jako způsob, jak se vypořádat s konfliktem rolí i s nároky profese sociálního pracovníka na úseku SPOD, je některými autory (např. Pinkney, 2018; Banks, 2012; Munro, 2011; aj.) uváděna reflexivita, neboli dle Matouška a Pazlarové (2016) také prověřování norem. Ve vztahu k reflexivitě se v odborné literatuře operuje s mnoha variacemi pojmu. Někteří autoři používají principiálně odlišné výklady, jiní variace pojmu zaměňují. Typickými příklady jsou reflexivita versus reflektivita nebo reflexivní versus reflektivní praxe. (Navrátil (2010b) V kontextu této práce jsou používány pojmy reflexivita a reflexivní práce ve smyslu podrobně popsaném níže.

D´Cruzová, Gillingham a Melendez (2005) na základě rozsáhlé rešerše odborné literatury vyvozují, že reflexivita je mnohostranný koncept s velkým rozpětím významů a výkladů. Gardnerová (2014) nahlíží na reflexivitu jako na schopnost pracovníka uplatňovat sebereflexi a porozumět tomu, jak je ovlivňována jeho sociálním kontextem. Archerová (2003) se domnívá, že reflexivitu uplatňují pracovníci různorodě a že ovlivňuje celé spektrum činností pracovníka. Jedná se o vnitřní rozpravu a/nebo komunikaci s ostatními, které je nutí zamýšlet se nad sebou samými ve vztahu k (sociálním) kontextům, a naopak.

Schön (1983) uvádí, že reflexivní proces má dvě fáze, tzv. *reflection-in-action*, kdy pracovník reflektuje přímo při realizaci určité činnosti, a tzv. *reflection-on-action*, kdy pracovník reflektuje událost, která se již stala, a definuje, co příště učiní jinak. Dle Turneyové, et al. (2011) je vedle reflexivity zásadní také analytické a kritické myšlení, neboť umožňuje precizní a metodické zpracování informací a zvažování spolehlivosti zdrojů i obsahu jednotlivých sdělení. Reflexivita umožňuje pravidelnou revizi vlastních úsudků a sdělení ve světle nových informací. Ve vztahu k intuici, kterou chápou jako velmi důležitou složku posuzování, která může přispět k empatii pracovníka, upozorňují, že snadno podléhá předsudkům a stereotypům, není spolehlivá a může vést k předčasným závěrům. Měla by být proto vždy doprovázena analytickým a kritickým uvažováním a reflexivitou pracovníka.

Navrátil (2010b, s. 24) dává reflexivitu do souvislosti s participativními přístupy, „...*kteřé chápou klienta jako rovnocenného partnera sociálního pracovníka*“. Reflexivitu chápe „...*především jako užitečnou cestu kontroly předpokladů a okolností, s nimiž sociální pracovník operuje v rámci své práce s klienty*.“ Reflexivní myšlení považuje za proces, který přispívá k profesionálnímu přístupu sociálních pracovníků ke klientům a prohlubuje jej.

Dle D´Cruzové, Gillinghama a Melendze (2005) existují tři pojetí reflexivity:

1. Reflexivita jako individuální reakce na životní situace

Reflexivita je v tomto pojetí chápána jako individuální reakce jedince na životní situaci, v níž se nachází, zejména z hlediska seberozvoje

a možností životního plánování. Reflexivita v tomto pojetí je dovedností, kterou by se měli klienti naučit, aby zvýšili své šance na lepší život. Navrátil (2010b) toto pojetí nazývá *tvorbou životních projektů*.

2. Reflexivita jako kritika procesu poznávání

Reflexivita v tomto pojetí je kritikou individuální schopnosti jedince odolávat vnějším vlivům a soustředí se spíše na proces poznávání v sociální práci. Reflexivita je zde prostředkem kontroly procesu poznávání ve světle mocenských vlivů a promýšlení dopadu pozorování na myšlení a výkon profese. Navrátil (2010b) toto pojetí nazývá *kritikou poznání*.

3. Reflexivita jako práce s emocemi

Reflexivita v tomto pojetí opět staví na kritice faktorů, které ovlivňují proces poznávání. Zasaduje ji však do kontextu dynamických vztahů mezi myšlením a emocemi, tedy jak mohou emoce ovlivnit myšlení, a opačně. Navrátil (2010b) toto pojetí nazývá *emoční introspekci* a připojuje atributy emočně reflexivního sociálního pracovníka dle Howeho (2008a): „...*emočně reflexivní sociální pracovník si je vědom vlastních emocí a průběžně je sleduje, vnímá emoce druhých lidí a poskytuje jim zpětnou vazbu, využívá emoce, aby prohloubil své úvahy, chápe a analyzuje své emoční stavy i stavy druhých, reguluje a řídí vlastní emoce i emoce druhých, přispívá a spolupracuje na vzájemně obohacujících vztazích.*“

O míře využívání reflexivity u sociálních pracovníků na úseku SPOD lze usuzovat z výsledků zahraničních studií. Například Broadhurstová, et al. (2010) uvádějí, že i přes konfliktní prostředí státního orgánu jsou někteří pracovníci schopni uvažovat kriticky a s vysokou mírou reflexivity posoudit komplexní situaci klientů. To se nejvíce projevuje v ochotě pracovníků zapojovat rodiče do dialogu a vyjednávání. Ze studie Kirkmanové a Melroseové (2014) vyplývá, že reflexivitu neuplatňují zejména ti pracovníci, kteří pocítují tzv. únavu z rozhodování (srov. Baumeister, et al., 2003). Taylorová a Whiteová (2000) uvádějí, že pracovníci uplatňují reflexivitu v závislosti na míře profesních rozhovorů s kolegy a/nebo

dominantních perspektiv vedoucích pracovníků, které jsou obvykle zaměřené na plnění administrativních úkonů daných kulturou organizace. Reflexivita se u odborné veřejnosti setkává také s kritikou. Dle Navrátila (2010b) může v krajním pojetí vést k relativismu nebo paralyzaci pracovníka v případě nutné potřeby rychle a účinně intervenovat.

3.3 Shrnutí kapitoly

Třetí kapitola disertační práce se podrobně věnuje doporučenému postupu sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů. V první řadě je nutné si uvědomit, že v možnostech, ani schopnostech sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD není spor mezi znesvářenými rodiči vyřešit. Jejich úkolem není rozhodovat, který z rodičů má pravdu, ani řešit komunikační problémy mezi rodiči. Cílem není obnova manželského soužití či původního uspořádání rodinných vztahů, ale navození co nejschůdnější komunikace a usnadnění adaptace rodiny na nové podmínky. Matoušek (2015) považuje pro zamezení destruktivních sklonů znesvářených rodičů za žádoucí, aby byl postup všech zainteresovaných stran soustředěn na možnost dohody, v popředí byly potřeby dětí, a dospělým byla dostupná individuální podpora pro zvládnutí rozvodové situace. Výše uvedené prameny shodně uvádějí, že cestou k naplnění tohoto cíle je dosažení smírného řešení mezi rodiči a prevence průtahů soudního řízení nebo dlouhodobého trvání rodičovského sporu.

Při jednání s klientem by měl sociální pracovník OSPOD dodržovat základní principy výkonu SPOD, tedy především přistupovat ke všem klientům individuálně a s respektem, vycházet z individuálních potřeb každého klienta, podporovat samostatnost klientů, důsledně dodržovat lidská práva a základní svobody, podporovat kontakt s přirozeným sociálním prostředím, a informovat klienta o postupech používaných při výkonu SPOD.

Na základě doporučeného postupu a uvedené případové studie řešení rodičovských sporů na OSPOD Úřadu městské části Praha 8 bylo identifikováno pět stěžejních aspektů, které mohou k dobré praxi přispívat. Jsou jimi participace rodiny, multidisciplinární spolupráce, neutralita a transparentnost postupů,

profesionalita a reflexivita. Jejich význam nejen při řešení rodičovských sporů v kontextu OSPOD je ověřen zahraničními i tuzemskými studii.

Identifikované znaky se mohou prolínat a fungovat ve vzájemné synergii: profesionalita nemůže existovat bez reflexivity a reflexivita je nedílnou součástí profesionálního přístupu. Pracovník OSPOD, který je schopen reflexivity a profesionálního přístupu, volí participativní přístup a navazuje multidisciplinární spolupráci s relevantními subjekty. Uplatňuje-li vlastní reflexivitu, je si vědom vlastních předsudků a stereotypů, a je schopen větší neutrality. Společně i samostatně přispívají ke komplexnímu pohledu na situaci nezletilého dítěte a jeho rodiny a zamezují objektivizaci, byrokratizaci a kognitivním zkreslením pracovníka OSPOD při vyhodnocování situace nezletilého dítěte.

4. Úskalí dobré praxe oddělení sociálně právní ochrany dětí při řešení rodičovských sporů

V posledních letech se sektor sociální ochrany obecně setkává s četnými a často náročnými změnami, např. zaváděním nového systému řízení státní správy zaměřeného na poskytování služeb, manažerismu nebo praxe založené na důkazech. Tyto změny lze chápat jako posun od kriticky reflexivní praxe k organizační profesionalitě. Zatímco kriticky reflexivní praxe je založena na důvěře ve vzdělání a etiku profesionálů, organizační profesionalita staví na regulaci a kontrole v podobě pravidel, nařízení a stanovených postupů. Role sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD se tak mohou dostávat do konfliktu nejen ze samotné podstaty rodičovského sporu, ale také z podstaty konfliktního kontextu v širším systému sociální ochrany. V zásadě jsou jim totiž svěřeny dva mandáty – profesní a institucionální. Pokud jsou ve vzájemném protikladu, dochází k narušení profesní integrity pracovníka (Bertotti, 2010). Cílem kapitoly je představit konfliktní kontext výkonu SPOD a popsat konflikty rolí a etická dilemata, kterým sociální pracovníci a pracovníci OSPOD při řešení rodičovských sporů čelí. Praktický dopad konfliktu rolí a etických dilemat sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů je popsán na základě typologie defenzivní a reflexivní praxe.

4.1 Byrokracie první linie

Specifický vztah mezi dosahováním cílů veřejné politiky a praxí sociálních pracovníků a pracovníků ve veřejné správě, tedy i na OSPOD, nejlépe vysvětluje teorie tzv. byrokracie první linie¹⁵ (Križ, Skivenes, 2014; Marinetto, 2011). Lipsky (2010) označuje za byrokraty první linie úředníky, kteří jsou v přímém kontaktu s občany a v interakci s nimi reprezentují politiku státu nebo nadřízeného orgánu. Jejich jednání s uživateli služeb chápe v kontextu struktury, v níž pracují (Brodkin, 2012). Při výkonu svého zaměstnání čelí byrokraté první linie omezeným zdrojům a poptávka po jejich službách zdaleka převyšuje nabídku i kapacitu. V tomto pracovním prostředí s množstvím omezení mají i přesto určitou rozhodovací moc a svobodu od nadřízených. V postavení byrokratů první

---

¹⁵ Případně z anglického originálu tzv. street-level byrokracie.

linie mohou sociální pracovníci OSPOD zastávat konfliktní role a čelit rozdílným očekáváním, např. pokud jsou cíle veřejné politiky, kterých mají dosahovat, nejasné nebo v praxi nerealizovatelné, nebo v případě, kdy se dostávají do dilematu zájmů zaměstnavatele a klienta (Lipsky, 2010). V reakci na problémy, kterým čelí, si práci rutinizují a zjednodušují s cílem zredukovat komplexitu, získat větší kontrolu nad svým zaměstnáním a zvládnout stres. V důsledku těchto rutinních nebo zjednodušujících kroků, kdy přijímají opatření a vydávají rozhodnutí, která nejsou v souladu s oficiálními nařízeními nebo očekáváním organizace, je vytvářena veřejná politika.

V oblasti sociálně právní ochrany dětí jsou systémové principy dány legislativou a doprovodnými metodikami. Některé konkrétní oblasti SPOD však nejsou upraveny dostatečně konkrétně. Zcela typickým příkladem je vymezení a interpretace pojmu *nejlepší zájem dítěte* neboli *zájem o blaho dítěte*. Jak vyplývá ze studie Matouška a Pazlarové (2016), pracovníci OSPOD považují za metodicky zcela neošetřené také téma vymáhání styku dítěte s jedním z rodičů. Tuzemské studie se shodují v tom, že pracovníci a pracovníci OSPOD pocítují ve velké míře administrativní i psychickou zátěž. Paralelně s teorií byrokracie první linie může tato nejednoznačnost postupů a nerealizovatelnost nároků, které jim ukládá zákon, nadřízený orgán nebo zaměstnavatel, vést ke konfliktu mezi loajalitou k profesi a organizační profesionalitou. V závislosti na pracovních podmínkách může být důsledkem rutinní rozhodování v otázce úpravy poměrů nebo redukované vyhodnocování situace dítěte a rodiny.

Teorie byrokracie první linie, zejména pokud jde o rozhodovací moc byrokratů první linie, bývá v současné době některými autory zpochybňována, a to vlivem rozvoje manažerismu a zavádění nového systému řízení státní správy (O'Sullivan, 2011). Například Dustin (2006) uvádí, že převládá manažerismus, který se jakožto způsob organizace veřejných služeb prosadil v reakci na krizi sociálního státu a vyžaduje plnění procesů a cílů stanovených manažery. Evans (2004) argumentuje, že zánik rozhodovací moci je přeceňován a nárůst pravidel a nařízení nelze automaticky přisuzovat větší kontrole nad rozhodovací mocí, naopak, více pravidel může paradoxně vytvářet větší rozhodovací pravomoc. Jak ilustrují výsledky studie Kuchařové, et al. (2010), rozhodování sociálních

pracovníků a pracovníků OSPOD v České republice stále provází vysoká míra autonomie.

4.2 Konflikt rolí při řešení rodičovských sporů

Do konfliktní pozice se sociální pracovníci a pracovníci OSPOD dostávají nejen v kontextu výše uvedené byrokracie první linie, ale také na dalších úrovních. Jednou z nich je konflikt role zástupce orgánu veřejné moci se zákonem danými rozhodovacími a represivními pravomocemi a role profesionála v oboru sociální práce. Banksová (2012) dává tuto skutečnost do souvislosti s obecným vnímáním ambivalentní role sociálních pracovníků ve státní správě, založenou na konfliktních cílech a hodnotách profese, kterými jsou konflikt mezi pomocí a kontrolou a konflikt mezi ochranou individuálních práv klientů a realizací veřejné politiky. O vhodnosti byrokratické struktury v sociální práci se obecně vedou dlouholeté diskuze bez jasného výsledku (Spratt, 2001; Ferguson, 2003; Brown, 2006; Scourfield, 2006; Howe, 2008b; Munro, 2011; Pinkney, 2018).

Na praktické úrovni řešení rodičovských sporů se dále jedná o konflikt role kolizního opatrovníka při soudních řízeních ve věci nezletilých dětí, jehož úkolem je zastupovat nezletilé dítě pro možnou kolizi zájmů mezi rodiči, a role sociálního pracovníka OSPOD, který má s rodinou spolupracovat a motivovat ji ke zdárnému řešení rodinné situace. Pro kolizního opatrovníka je hlavním cílem ochrana zájmu dítěte, který však může být ve významném rozporu se zájmy zbývajících členů rodiny.

Oba výše uvedené konflikty rolí úzce souvisejí s neustálým vyvažováním pomoci a kontroly, resp. moci. O dvojznačném závazku sociální práce obecně pojednávají např. Laan (1998) nebo Úlehla (2005). Laan (1998) upozorňuje, že pomáhající tlačí do jedné z krajních pozic vnější tlaky. Důraz na ekonomickou stránku věci, efektivitu nebo úspory mohou vést k tomu, že sociální pracovníci upřednostní zájmy společnosti nad zájmy konkrétního klienta, a tudíž začnou klást důraz na dohled. Úlehla (2005) hovoří o příklonu pomáhajících buď na stranu společnosti na stranu klienta, přičemž se v takovém případě stávají: agenty společnosti (nedostatečný respekt ke klientům a lpění na kontrole), obhájci klienta (přikloní se na stranu klienta s postojem, že kontrola klientů není součástí sociální práce,

rezignují na zakázku ze strany společnosti), nebo diplomaty či prostředníky (ideál, stojí mezi požadavky společnosti a způsoby klienta a pracují na jejich vzájemném souladu).

Moc v sociální práci je třeba vnímat především z hlediska jejích zdrojů a legitimacy. Lze rozlišit moc, která plyne ze závazku sociální práce vůči společnosti, a moc, která plyne z toho, že klienti potřebují něco, v čem jim mohou sociální pracovníci pomoci (Kopřiva, 2016). Z hlediska legitimacy je moc užívána oprávněně nebo neoprávněně. Řada zásahů ze strany pomáhajících je zneužitím moci, byť oni sami se domnívají, že jejich konání bylo oprávněné. V kontextu rodičovských sporů se může např. jednat o podléhání nárokům jednoho rodiče na úkor dítěte nebo druhého rodiče.

4.3 Etická dilemata při řešení rodičovských sporů

V případě, že pracovní podmínky nedovolují sociálnímu pracovníkovi jednat při práci s klienty v souladu s přijatým morálním ideálem, tj. vizí žádoucího způsobu přístupu ke klientům uznávanou určitou skupinou sociálních pracovníků (Musil, 2008), dostává se do situace, které označujeme jako dilema. Dilema je výsledkem napětí mezi snahou jednat v souladu s přijatým morálním ideálem a potřebou přizpůsobit jednání vůči klientům pracovním podmínkám instituce, mimo jiné vlivem výše uvedených konfliktů rolí, v nichž se sociální pracovnice a pracovníci OSPOD při výkonu profese ocitají.

Mezi dilemata v prostředí OSPOD může patřit dilema mezi poskytováním služby většímu počtu klientů a zachováním kvality služby (srov. Musil, 2004). Řešení tohoto dilematu se může stát nereflektovanou součástí organizační kultury daného OSPOD a vést k nevědomému nebo naopak zcela vědomému upřednostňování těch rodičovských sporů, při nichž je sociální pracovník atakován stížnostmi nebo nároky znesvářených rodičů. Dalším dilematem, o němž Musil (2004) pojednává, je dilema mezi rozhodnutím zasáhnout a nezasáhnout v podobě konkrétních intervencí. V oblasti řešení rodičovských sporů se jedná tradičně o rozhodnutí, jak postupovat v případě, kdy jeden rodič brání styku dítěte s druhým rodičem. Studie Barvíkové a Šťastné (2014) a Černé (2001) ukazují, že sociální pracovnice a pracovníci OSPOD jsou při řešení těchto konfliktních situací spíše pasivní.

Dalším dilematem, které se dotýká výkonu SPOD při řešení rodičovských sporů, je volba mezi procedurálním nebo situačním přístupem (srov. Musil, 2004). Dilema úzce souvisí s dvojznačností role sociálního pracovníka dle Laana (1998), teorií byrokracie první linie Lipského (2010) a pojednáním o sociální pomoci a kontrole dle Úlehly (1999).

V kontextu řešení rodičovských sporů se jako nejpříléhavější dilema jeví volba mezi symetrickým a jednostranným přístupem, tzv. nestrannost. Ve vyhocených rodičovských sporech se rodiče snaží získat pracovníka na svoji stranu, neboť předpokládají, že pracovník má největší slovo při rozhodování soudu. Nezřídka se uchylují k neohlášeným návštěvám na pracovišti, podbízení se nebo naopak vyhrožování. Jak uvádějí Matoušek a Pazlarová (2016), povolání sociálního pracovníka na úseku SPOD je silně feminizovaná, což například vede některé otce k předpokladu, že sociální pracovnice a pracovníci nadržují matkám. Rodič má navíc tím, že se nachází ve vysoce konfliktní životní situaci, tendenci uvažovat polarizovaně, tedy, jak uvádí Matoušek (2015), podle principu „kdo není se mnou, je proti mně“. Udržení nestrannosti a neutrality je zásadní, a přitom velmi komplikované a vyžaduje vysokou míru reflexivity pracovníka. S tímto dilematem souvisí také dilema neutrality versus favoritismu (srov. Musil, 2004).

V praktické rovině patří mezi nejzásadnější dilema sociálních pracovníků na OSPOD při řešení rodičovských sporů posuzování situace nezletilého dítěte, zvláště tehdy je-li naváděno jedním z rodičů proti druhému rodiči, nebo není schopno formulovat své vlastní potřeby (Matoušek, Pazlarová, 2016). Mezi další dilemata lze dle Veřejného ochránce práv (2018) zařadit stabilitu výchovného prostředí vs. právo na výchovu obou rodičů, transparentnost jednání kolizního opatrovníka (tj. doporučení porozvodového aranžmá péče) vs. riziko ztráty spolupráce jedné ze stran, právo dítěte vyjádřit názor vs. přenášení odpovědnosti za rozhodnutí na dítě, a vzdálenost kultur vs. právo dítěte na identitu a její zachování.

Pokud sociální pracovníci prožívají dilema mezi vlastním morálním ideálem a očekáváním nadřízených a s ním spojený pocit bezmoci opakovaně, snaží se psychickou zátěž, která tímto vzniká, řešit. Výzkumné studie Musila (2006)

a Musila a Nečasové (2007) dokládají, že řešení dilematu v reakci na psychické strádání ze strany sociálních pracovníků je trojího typu:

1. Obcházení dilematu

Sociální pracovník se snaží vyhnout trápení spojenému s řešením dilematu, proto se pracovním podmínkám a očekáváním autorit podvolí a morální ideál si racionálně ospravedlní změnou ideálu. (Musil, 2008) V kontextu řešení rodičovských sporů by se mohlo jednat o autoritářské rozhodování bez zapojování klientů do řešení situace nebo oddalováním rozhodování.

2. Změna podmínek existence dilematu

Sociální pracovník si snaží morální ideál zachovat tím, že vyjednává o změně pracovních podmínek, které dilema vytvářejí. Sociální pracovník tedy v intencích tohoto způsobu buď vyjednává změny pojetí úspěchu, tzn. obhájí respekt k zakázce klienta tím, že vyjednává změnu pojetí efektu služeb, anebo překonává kritické období pomocí drobných změn. (Musil, 2008)

3. Setrvání u dilematu

Sociální pracovník se snaží najít ve svém trápení smysl a pracovní podmínky vnímá jako výzvu, které je třeba se postavit. Snaží se přijmout dvojnárodnost role sociální práce, tedy že kontrola a pomoc jsou spojenou nádobou. (Musil, 2008)

Bertotti (2010) na základě hloubkových rozhovorů s italskými pracovníky orgánu SPOD uvádí, že v situaci etického dilematu, které vzniká v prostředí s manažeristickým a autoritářským pojetím řízení, pracovníci buď rezignují na svůj závazek k profesi, nebo pokud mají možnost, změni zaměstnání. Rezignace na závazek k profesi se projevuje přijetím různých strategií adaptace, např. snížením očekávání nebo automatizací úkonů. V ostatních případech, kdy je organizační kontext k pracovníkům příznivě nakloněn, diskutují svá dilemata v rámci týmu a se svým nadřízeným nebo iniciují změny na úrovni předpisů.

4.4 Nejistota volby při řešení rodičovských sporů

V sociální práci dle Munroové (2010) většinou nelze dosáhnout při rozhodování jistoty. Rozhodnutí totiž vždy obsahují určitou míru rizika. Nejinak je tomu i v případě vyhrocených rodičovských sporů, kdy se rodiče vzájemně obviňují, osočují, předávají rozdílnou verzi příběhu a rodinná situace je značně nepřehledná. Taylorová, Beckett a McKeiguová (2008) na základě výstupů z ohniskových skupin uvádějí, že při realizaci závažných rozhodnutí sociální pracovníci a pracovnice na úseku SPOD často pocítují mimořádnou odpovědnost, a mají pocit, že suplují roli Boha nebo krále Šalamouna, což vnitřně odmítají.

S nejistotou úzce souvisí také strach z pochybení a negativních následků rozhodnutí. Sociální pracovníci na OSPOD jsou v posledních desetiletích poměrně často veřejně kritizováni a zejména ve vyhrocených kauzách vystaveni mediálnímu a společenskému nátlaku (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010; Munro, 2011; Banks, 2012; Matoušek, Pazlarová, 2016; Pinkney, 2018). Profese sociálního pracovníka na OSPOD je obecně vnímána s předsudky (Matoušek, Pazlarová, 2016). Franklin (1999) na konkrétních mediálních výstupech ilustruje, kdy tisk zobrazuje sociální pracovníky SPOD jako nerozhodné a neschopné pracovníky, kteří nedokážou chránit zájmy nezletilého dítěte, nebo naopak autoritářské tyrany, kteří v rodinách zasahují neoprávněně. U české veřejnosti doposud přetrvává mediální obraz soudružky Zubaté z kultovního filmu Kolja a pracovníci OSPOD jej považují za jednu z hlavních bariér při prvním kontaktu s klientem (Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010). Taylorová, Beckett a McKeigueová (2008) uvádějí, že se sociální pracovníci a pracovnice na úseku SPOD obávají, že pochybí a druhý den uvidí svoji tvář na titulní stránce britských bulvárních novin *Daily Mirror*. Smithová a Donovanová (2003) dodávají, že obavy ze ztráty pověsti, obvinění nebo vyřazení z kolektivu či z blízké komunity vlivem nesprávného rozhodnutí je tak silné, možná i silnější, než obavy z toho, že jim někdo fyzicky ublíží.

S tématem nejistoty a obav v sociální práci pracuje Laan (1998), který vymezuje „schopnost zacházet s nejistotou volby“ jako součást profesionality sociálního pracovníka. Pracovníci nejistotu řeší dvěma způsoby:

1. striktní aplikace metodik, což může na jedné straně vycházet z tlaku organizace snižovat rizika pochybení a na straně druhé z přístupu samotných sociálních pracovníků a pracovníc, když chtějí eliminovat vlastní pocity nejistoty, vyplývající z individuálního posuzování situace klienta. Laan (1998) tento typ situace, kdy je dialog s klientem nahrazen standardizovaným postupem rozhodování, založeným na neosobních pravidlech, nazývá kolonializací životního světa instrumentálním jednáním;
2. intuitivně, kdy buď neznají vhodnou metodiku, nebo se jim neosvědčily učebnicové postupy práce a jen obtížně se jim dle nich daří hledat cíle práce s klienty. Rizikem takového přístupu je především tendence jednostranného ovlivňování klientů podle subjektivních představ pomáhajících. (Laan, 1998)

Cestou, jak se vyhnout oběma rizikům, je Laanův (1998) koncept *uvážlivé pomoci*. Stojí na třech kritériích kvality pomoci:

1. kritérium komplexnosti posouzení situace (Jak situace vypadá? Jaké jsou její příčiny? Jak se bude dál vyvíjet, pokud nedojde k nějaké změně? Jak by situace měla vypadat, aby byla hodnocena jako „normální“?),
2. kritérium dialogu mezi pomáhajícím a klientem,
3. kritérium metodické (zda byla poskytnuta přiměřená pomoc s využitím všech metodických prostředků, ale zda zároveň nedošlo v důsledku užití metodiky k redukci reality a pochybení).

4.5 Typologie praxe při řešení rodičovských sporů

Na výše popsané konflikty rolí a etická dilemata sociální pracovníci a pracovníce OSPOD určitým způsobem reagují. Typologií praxe sociálních pracovníc a pracovníků, která se v zahraničí nejčastěji váže specificky k výkonu SPOD, je rozlišení defenzivní a reflexivní praxe.

4.5.1 Defenzivní praxe

Defenzivní praxe se vyznačuje tendencí jednat podle předpisů, osvědčených zkušeností nebo zavedené praxe na pracovišti, plnit své povinnosti definované

zaměstnavatelem a zákonem, a volit bezpečná řešení, za něž nebude pracovník muset nést morální odpovědnost (Harris, 1987; Ferguson, 2003; Cooper, et al., 2003; O'Sullivan, 2011; Banks, 2012; Pinkney, 2018). Ayre (2001) vysvětluje existenci defenzivní praxe dramatickými změnami ve vývoji případů a silou vnějších tlaků, které daly vzniknout obavám pracovníků z pochybení a viny. Tento vývoj v širším rámci sociální práce bývá do kontextu zasazován jako klíčový element tzv. rizikové společnosti, kde je za primární hodnotu považováno bezpečí (Beck, 1992; Stalker, 2003; Webb, 2006; Giddens, 2010). Webb (2006) uvádí, že role sociální práce se posunula z poválečného konceptu řešení „potřeb“ k neoliberalnímu konceptu řešení „rizika“. Dopadem tohoto přechodu směrem k rizikové společnosti je příklon k defenzivní a morálně umírněné praxi sociální práce (Stanford, 2010). Dle Littlechilda (2008) také k přesvědčení, že nedůvěra k institucím a profesionálům je třeba vylepšit regulací jejich rozhodování, aby došlo k co největší minimalizaci rizika. Mezi metody, jak riziková řešení sociálních pracovníků na úseku regulovat, patří manažerismus, který klade důraz na řízení rizika a výkonnost. McLaughlin (2007) uvádí, že právě manažeristické tendence způsobily u sociálních pracovníků obavy a nedostatek sebevědomí při posuzování a rozhodování, neboť se obávají následků svých rozhodnutí. Dle Partona (1998) vede takový přístup k vytváření pracovního prostředí, v němž není žádoucí volit správná řešení, ale ta méně riziková. Tendence vyhýbat se riziku má své místo v kultuře strachu (Füredi, 2006), kdy se sociální pracovníci obávají, že budou za svá rozhodnutí nebo řešení viněni, souzeni nebo vláčeni médii, bude na ně podána stížnost nebo nezískají podporu vedení.

Munroová (2011) na rozsáhlé smíšené studii tzv. *child protection services* (britská obdoba českých OSPOD na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností) dokládá, že tento diskurs přispěl k pocitu, že plnění požadavků instituce je důležitější než uspokojování potřeb dětí a jejich rodin. V konfliktních situacích se mohou i pracovnice/pracovníci, kteří se jinak silně orientují na naplňování práv nezletilých dětí, cítit pod tlakem, aby upřednostnili požadavek daný předpisy před potřebami dítěte, což Munroová (2011) definuje jako *závislost na dodržování předpisů*. Tato tendence byla posílena vládními reformami, jejichž potřeba

vyvstala z výsledků vyšetřování prováděného britským sociálním pracovníkem a členem Sněmovny Lordů, Williamem Herbertem Lamingem v letech 2003 a 2009. Vyšetřování se týkalo úmrtí nezletilých dětí Victorie Climbié¹⁶ a Petera Connellyho¹⁷.

Dle Banksové (2012) je pro defenzivní praxi charakteristické, že sociální pracovník jedná podle předpisů a plní své povinnosti dané zaměstnavatelem a zákonem. Snaží se předejít obvinění z nevhodného postupu tím, že plní předepsané postupy. Zřikává se tím vlastní morální odpovědnosti. Postupy ho tedy na jedné straně omezují, na druhé straně chrání před vlastní odpovědností. Klienti jsou přetvářeni tak, aby vyhovovali organizaci, nikoli naopak. Harris (1987) doplňuje, že defenzivní praxe zahrnuje široké spektrum chování od přílišného důrazu na dokumentování vlastní praxe až po přehnané nebo naopak nulové intervence tak, aby pracovníci v budoucnu nemohli být obviněni z nevhodného rozhodnutí nebo řešení případu.

Leesová, Mayerová a Raffertyová (2016) se s odkazem na další autory domnívají, že defenzivní praxe na úseku SPOD se projevuje podobně jako v jiných sektorech. Odkazují se na teorii defenzivní praxe Menzies Lythové (1988), která se primárně zaměřuje na praxi zdravotních sester v nemocnicích. Ta mezi projevy defenzivní praxe řadí: omezení kontaktu s pacienty, depersonalizace, kategorizace a odmítnutí významu jednotlivce, odstup a odmítnutí vlastních pocitů, snaha eliminovat rozhodování pomocí rutinních úkonů, snížení tíhy odpovědnosti za rozhodování prostřednictvím kolektivního rozhodování nebo snížení vlastní odpovědnosti delegováním rozhodování na nadřízené. Také Taylorová, Beckett a McKeigueová (2008) zjistili, že sociální pracovníci nacházejí úlevu od strachu a nejistoty tím, že své úkony rutinizují. Tato zjištění korespondují mj. s konceptem byrokracie první linie uvedeným výše. Tendence jednat striktně podle předpisů může ve světle defenzivní praxe vést k nepřiměřené redukci

---

¹⁶ Victorie Climbié (1991-2000) zemřela následkem krutého týrání ze strany svých poručníků, kteří se domnívali, že je Victoria posedlá ďáblem. Vyšetřování ve věci spustilo lavinu změn v oblasti SPOD ve Velké Británii.

¹⁷ Peter Connelly (2006-2007), médií nazývaný „Baby P“, zemřel v důsledku mnoha poranění způsobených několikaměsíčním týráním ze strany matky, jejího přítele a bratra přítele, a to i přesto, že byl v průběhu osmi měsíců před smrtí několikrát v péči lékařů i pod dohledem sociálních pracovníků. Smrt Petera Connellyho byla impulsem pro přijetí rozsáhlých opatření na úseku SPOD ve Velké Británii.

komplexity životní situace nezletilého dítěte a jeho rodiny, k preferencím zájmů pracovníka nebo zaměstnavatele nad zájmy klienta a k neochotě pracovníka nést riziko a morální odpovědnost za řešení případu (Munro, 2011; O'Sullivan, 2011; Banks, 2012; Pinkney, 2018).

4.5.2 Reflexivní praxe

Pinkneyová (2018) na příkladu britských *child protection services* dokládá, že kultura strachu v diskursu rizika, hledání viníků, důraz na administrativní a manažerský přístup a výkon defenzivní praxe na úseku SPOD nefungují. Staví se tak proti veřejnému i mediálnímu přesvědčení, že selhání lze redukovat na problémy systému a jeho článků (Giddens, 2010), tedy že je lze napravit reorganizací nebo personální výměnou. Pinkneyová (2018) místo toho nabízí alternativu, v níž převládá důraz na vztahovost s nezletilými dětmi a jejich rodinami a reflektování praxe a postojů samotného sociálního pracovníka. Munroová (2011) v této souvislosti zdůrazňuje nejen potřebu vztahovosti a profesionality, ale také reflexivní praxe. Reflexivní praxe je dle ní taková, která umožňuje navazování vztahů s rodinami a jejich participaci na řešení problémů, a která je vážně utlumena nárůstem administrativy a byrokratických procesů na úseku SPOD.

Reflexivní praxe je chápána jako velmi komplexní, náročný a nikdy nekončící proces (Rose, 2016), v níž umí pracovník nejen identifikovat etická dilemata, ale i to, jak vznikají (např. nerovnováha moci, kontradikce sociálního státu) (Banks, 2012). Reflexivně orientovaný pracovník je schopen se vyrovnat s nejistotou, která sociální práci provází, a je připraven nést riziko a morální odpovědnost. Sociální pracovník, který je schopen reflektovat praxi, dokáže nejen identifikovat etická dilemata, ale i to, jak vznikají, je si jistější svými osobními hodnotami

i hodnotami profese. Uvědomuje si, že profesní hodnoty, osobní hodnoty a hodnoty zaměstnavatele mohou být v konfliktu. Usiluje o propojování znalostí, hodnot a dovedností v praxi. Je schopen se vyrovnat s nejistotou sociální práce a nést rizika. Takovýto sociální pracovník je autonomní osobností, která je schopna nést morální odpovědnost za svá rozhodnutí (Banks, 2012).

Reflexivní praxe zvyšuje reflexi vlastní praxe, kultivaci osobního a profesního rozvoje a osobní jistoty (Davies, 2015), nabízí způsob, jak dát smysl nejistotě na pracovišti a odvahu pracovat kompetentně a eticky na hranici pořádku a chaosu (Ghaye, 2000). V prostředí byrokracie první linie umožňuje posuzovat vztah mezi veřejnou politikou a praxí pracovníků a minimalizovat negativní dopad na životní situaci nezletilých dětí a jejich rodin a komunit (Pinkney, 2018).

Musil (2004) formuluje teorii reflexivní praxe, v níž je sociální pracovník schopen vnímat a řešit dilematické situace, které doléhají na pracovníka v mnoha úrovních jeho praxe, přičemž za jádro reflexivního přístupu vymezuje schopnost pracovníka zacházet s jedinečností klienta v komplexitě jeho situace. O reflexivní praxi dále komplexně pojednává Navrátil (2010b). Reflexivní praxe má dle něj velký význam jako alternativa k byrokratickým a manažeristickým tendencím v sociální práci. Uvádí popis fází reflektivního procesu dle Gibbse (1998), a to popis vnějších aspektů události, reflexe pocitů doprovázejících danou událost, evaluace události, analýza události do jednotlivých částí a aspektů, závěry ve smyslu hlubokých vhledů do události a jejích důsledků, a konečně vytvoření plánu činností v případě, že by podobná situace nastala znovu.

Dle Havrdové a Hajného (2008) k reflexivní praxi napomáhá:

1. osobnostní dispozice pracovníka,
2. bezpečná atmosféra na pracovišti,
3. pozitivní zkušenost s reflexí,
4. organizační podpora,
5. účast v reflektivní skupině (např. formou supervize).

V současné době existuje jen málo studií, které by zjišťovaly, jak a zda sociální pracovníci v praxi reflexivitu používají (White, Fook, Gardner, 2006). Ferguson (2018) v návaznosti na Schönovo reflection-in-action na základě etnografické studie pracovníků na úseku SPOD uvádí, že ač v některých případech sociální pracovníci při provádění činností reflektují, mnohdy se tak neděje, a to ze sebezáchovy. Řídí totiž úsudkem, že čím více budou nad určitými věcmi

přemýšlet, tím více práce budou mít. Vliv míry pudu sebezáchovy v situacích, které na sociální pracovníky při kontaktu s dětmi a rodinou kladou nepřiměřenou zátěž, považuje Ferguson (2018) při uplatňování reflektivity za zásadní. V jiné ze svých etnografických studií Ferguson (2017) dále uvádí, že sociální pracovníci na úseku SPOD jsou mnohdy přemoženi emoční intenzitou profese a složitou komunikací s rozezlenými, odporujícími rodiči, organizační kulturou a vlivem nedostatečné podpory nejsou schopni uvědomovat si vlastní pocity a uplatňovat kritické myšlení.

Závěrem kapitoly je třeba zmínit, že i reflexivní praxe má mnoho odpůrců z řad odborné veřejnosti (Pinkney, 2018). Například Finlayová (2008) argumentuje, že reflexivní praxe může vést až k sebestřednosti profesionálů.

4.6 Shrnutí kapitoly

Čtvrtá kapitola disertační práce pojednává o úskalích dobré praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů. Patří mezi ně nároky vyplývající z byrokracie první linie, konflikt role zástupce orgánu veřejné moci s represivními pravomocemi a role sociálního pracovníka – profesionála, konflikt role kolizního opatrovníka v soudních řízeních ve věci nezletilých dětí a role sociálního pracovníka OSPOD, etická dilemata související s uplatňováním nestranného přístupu, mírou zasahování do případu, nebo uplatňováním situačního přístupu, a téma nejistoty při rozhodování. Na tyto nároky sociální pracovníci a pracovníci OSPOD nějakým způsobem reagují. V zahraniční nejčastěji zmiňovanou typologií praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD v souvislosti s výkonem SPOD je typologie defenzivní a reflexivní praxe. Jednotlivé typy se odlišují především mírou důrazu, jaký přisuzují plnění povinností na úkor práce s klienty, ochotou přebírat morální odpovědnost za vlastní rozhodnutí a mírou reflexivity vlastních postojů a zkušeností.

Kapitola byla do disertační práce zařazena proto, že konflikt rolí a z praxe vyplývající etická dilemata kladou na pracovníky zásadní nároky, s nimiž se musí vypořádat. Zahraniční studie dokládají, že přístup pracovníků k řešení životních situací nezletilých dětí a jejich rodin má na pozdější fungování dítěte i rodiny

významný dopad, a proto je třeba věnovat pracovnímu kontextu a kladeným nárokům náležitou pozornost.

V České republice systematická analýza praxe sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů chybí. Aniž bychom porozuměli tomu, jak v charakteristickém kontextu přistupují k řešení případů rodičovských sporů, nelze navrhnout změny pro zlepšení jejich intervencí. Ve světle této kapitoly také nabývají na významu faktory dobré praxe, rozpracované v následující kapitole, a to především reflexivita, která je základním předpokladem přítomnosti všech ostatních znaků dobré praxe.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Teoretický rámec výzkumné studie

Z teoretické části práce vyplývá, že sociální pracovníci a pracovníci na OSPOD v České republice zastávají mnohdy konfliktní role a čelí nesourodým očekáváním. Mají profesionálně jednat v souladu s etickým kodexem profese a uplatňovat metody sociální práce s rodinou a dětmi a zároveň jsou zástupci orgánu veřejné moci, tzn. reprezentují a aktivně vykonávají veřejnou politiku státu, která s sebou přináší značné represivní pravomoci. Druhým rozměrem je ochrana práv a zájmů dítěte, které sociální pracovník OSPOD v pozici kolizního opatrovníka zastupuje během soudních řízení. Další úroveň konfliktu rolí sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD dodává i teorie byrokracie první linie, která pojednává o konfliktu vztahu k profesi, potažmo ke klientům, a organizační profesionality.

Pracovní podmínky a faktory, které negativně ovlivňují výkon profese napříč všemi agendami OSPOD, popisují například kvalitativní studie dobré praxe Matouška a Pazlarové (2016), několik studií Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Barvíková, Svobodová, Šťastná 2010; Barvíková, Šťastná 2014), kvalitativní studie Kuchařové, et al. (2010) nebo kvantitativní studie Černé (2001). Praxí a podmínkám při řešení rodičovských sporů je na poli tuzemského sociologického výzkumu pozornost věnována jen minimálně. Ukazuje se, že mezi nejvýznamnější faktory, které praxi na OSPOD negativně ovlivňují, patří vysoká administrativní zátěž, nedostačující personální zajištění dané agendy, nedostačující výkon terénní práce vzhledem k potřebám terénu a nedostatek času na soustavnou práci s ohroženými rodinami a preventivní činnost. Studie také poukazují na vysokou odpovědnost pracovníků a současně nejistotu postupu a spoléhání se na intervence odborníků jiných profesí, nejistota v rozmanitosti vlastních úkolů a rolí, preference obecně formulovaných doporučení ke zlepšení než specifické vedení, časté neumožňování participace klientů na řešení jejich životní situace, absenci plánů řešení případů, absenci průběžné evaluace a věcného přezkoumání řešení případů, absenci supervize na pracovišti suplovanou týmovou prací na pracovišti, chybějící subjekty k externí spolupráci,

neochotu rodin ke spolupráci a nedostatek odborné podpory pracovníků v zátěžových situacích (srov. Barvíková, Šťastná, Svobodová, 2010; Kuchařová, et al., 2010; Matoušek, Pazlarová, 2016).

Ze studií Barvíkové a Černé (2014), Kuchařové, et al. (2010) a Černé (2001) vyplývá, že pracovníci zůstávají v mnoha situacích pasivní, byť pasivita podstatu dobré praxe nenaplnuje. Kuchařová, et al. (2010) upozorňují na to, že se pracovníci mnohdy neřídí metodikami, ale jednají podle vlastních pocitů nebo zaběhlé praxe na pracovišti. Zároveň nepovažují za důležité zpětně hodnotit dopad svých opatření a rozhodnutí.

Z rešerše tuzemských odborných studií zabývajících se agendami OSPOD vyplývá, že analýzou konkrétní praxe sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při řešení rodičovských sporů není věnována ucelená pozornost. Dle MPSV (2012) je přitom agenda rodičovských sporů jednou z časově i psychicky nejnáročnějších částí pracovní náplně OSPOD. Byť v České republice v posledním desetiletí vzniklo několik metodických doporučení, jak při řešení rodičovských sporů na OSPOD postupovat, konkrétní praxe OSPOD při řešení rodičovských sporů není sociologickým výzkumem zmapována. V zahraničí je situace podobná. Studie v oblasti sociálně právní ochrany dětí se zaměřují především na praxi sociálních pracovníků a pracovníků v souvislosti s případy týrání, zanedbávání nebo zneužívání dítěte nebo odebrání dítěte z rodiny.

Cílem této části práce je přispět k porozumění praxe OSPOD při řešení rodičovských sporů a představit výsledky výzkumné studie, na jejímž základě byly identifikovány tři převládající typy praxe sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností při řešení rodičovských sporů. Jednotlivé typy se odlišují mírou důrazu na dodržování právních předpisů, nahlížením na zapojování klienta do řešení jeho životní situace, a schopností odolávat vnějším tlakům. Ty sebou přináší nejen agenda rodičovských sporů, ale také konflikt rolí sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD. Cílem výzkumné studie je analyzovat praxi a přispět k rozvíjení kriticky reflexivní praxe na OSPOD při řešení rodičovských sporů.

6. Fáze výzkumné studie

Výzkumná studie probíhala od května 2016 do února 2019 a zahrnovala kombinaci kvalitativních a kvantitativních výzkumných metod. Zaměřovala se na populaci sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností v České republice.

S ohledem na nedostatek zdrojů, z nichž by bylo možné čerpat ucelené informace o podobě agendy rodičovských sporů na OSPOD, bylo nezbytné začít zkoumání exploračním, kvalitativním způsobem. Kvalitativní data byla využita:

1. jako náhrada chybějící teorie, ze které bude možné čerpat informace pro formulaci dílčích výzkumných otázek pro kvantitativní výzkum, a
2. pro získání samostatných poznatků o jednání a postojích pracovníků SPOD a podmínkách výkonu jejich profese při řešení rodičovských sporů.

Primárním záměrem kvalitativního šetření bylo získat informace o názorech, postojích, záměrech, přáních nebo porozumění situace ze strany jedince (srov. Ferjenčík, 2010). Z toho důvodu byla v první fázi studie zvolena metoda rozhovoru. Rozhovor zde sloužil jako nástroj pro získávání informací (srov. Ferjenčík, 2010) v přímé interakci s respondentem (Disman, 2011). Vzhledem k charakteru zjišťovaných informací se jevila nejvhodnější metoda polostrukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor sleduje předem připravený set otázek, zároveň však umožňuje přizpůsobit průběh rozhovoru jeho vývoji a dává dotazovanému volnost při volbě odpovědi. (Disman, 2011) Analýza kvalitativních dat sledovala témata a pravidelnosti v narativních datech a probíhala formou otevřeného kódování.

Na první kvalitativní fázi výzkumného projektu navázala kvantitativní fáze skrze anonymní dotazníkové šetření, které je vhodné, pokud výzkumník zadává jednu a tutéž sadu otázek velkému počtu lidí (Disman, 2011). Mezi výhody dotazníku patří úspora času a finančních nákladů a zpravidla lepší kvantifikace dat. Nevýhody lze naopak spatřovat v nižší pružnosti, pokud jde o kladení doplňujících otázek, nárocích na srozumitelnost otázek pro vzorek zkoumané

populace, zpravidla nižší věrohodnosti dat a pečlivé přípravě (Ferjenčík, 2010). Dotazník s sebou nese také vysoké nároky na realibilitu a validitu dat.

Kvantitativní data získaná v anonymním dotazníkovém šetření byla zpracována tříděním prvního stupně v absolutních a relativních četnostech, tříděním druhého stupně v kontingenčních tabulkách a z vícerozměrných analýz byla použita ordinální logistická regrese a binární logistická regrese, která ověřuje vliv nezávisle proměnných na vstupující závisle proměnnou, která nabývá pouze dvou hodnot.

V souladu s logikou smíšeného výzkumu byla kvantitativní data následně podrobena hloubkovému dotazování a zúčastněnému pozorování vybraného účastníka šetření. Konkrétně pracovnice OSPOD, která reprezentovala jeden ze tří zkoumaných typů praxe při řešení rodičovských sporů, zjištěných v předchozích dvou fázích studie. Cílem této fáze byl popis jednotlivých případů na základě případových studií. Ta dle Hendla (2016, s. 102-3) spočívá v podrobném studiu *„...jednoho případu nebo několika málo případů... jde o zachycení složitosti případu a o popis vztahů v jejich celistvosti... Předpokládáme, že důkladným prozkoumáním jednoho případu lépe porozumíme jiným podobným případům.“*

Výzkumná studie tedy sestávala ze tří fází:

1. realizace polostrukturovaných rozhovorů ve všech krajích České republiky a analýza pomocí otevřeného kódování,
2. anonymní dotazníkové šetření cílené na celou populaci sociálních pracovníků/pracovníků OSPOD a analyzované optikou kvantitativní metodologie,
3. kvalitativní případová studie na základě hloubkových rozhovorů a zúčastněného pozorování.

V zásadě se jedná o tzv. smíšený výzkum pomocí míchání metod, který Hendl (2016, s. 58) popisuje jako proces, v jehož úvodu se používají *„...kvalitativní metody sběru dat, po jejich shromáždění a analýze následuje dotazování pomocí strukturovaného dotazníku v rámci statistického šetření, a potom se provede*

dodatečné hloubkové dotazování vybraných účastníků šetření.“ Mezi výhody smíšeného výzkumu patří zvýšení obecné platnosti výsledků, posílení významu kvantitativních dat popisem a zvýšení přesnosti slov pomocí čísel. Nevýhody smíšeného výzkumu spočívají ve vyšších nákladech, znalosti více metod a důkladnějším zpracování. (Hendl, 2016)

7. První fáze výzkumné studie – polostrukturované rozhovory

7.1 Výzkumné cíle a otázky

Cílem první výzkumné fáze bylo zodpovědět následující set výzkumných otázek:

1. V čem se agenda řešení rodičovských sporů liší od obecného výkonu sociálně právní ochrany dětí?
2. Existuje typologie přístupu sociálních pracovníků k řešení rodičovských sporů?
3. Jaká kritéria mají vliv na způsob řešení rodičovských sporů?
  - a. Jak sociální pracovník přistupuje k participaci klienta? Do jaké míry využívá multidisciplinární spolupráci?
  - b. Jakou roli hraje intuice, subjektivní vnímání situace, jednání účastníků, hodnotová orientace a stereotypy a postoje sociálního pracovníka? Jak pracovník uplatňuje svoji reflexivitu?
  - c. Jak si sociální pracovník zachovává nadhled, odstup a neutralitu? Do jaké míry jedná s klienty transparentně?
  - d. Jakým způsobem sociální pracovník vyvažuje práva, zájmy a autonomii vůle nezletilého dítěte, práva a zájmy rodičů a zájmy své nebo zájmy zaměstnavatele? Jak si zachovává profesionalitu?

7.2 Sběr dat

V rámci výzkumné studie bylo v průběhu května až prosince 2016 realizováno 28 polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníci¹⁸ OSPOD na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností ve všech čtrnácti krajích České republiky. Výběr respondentů se soustředil pouze na pracovnice, které spravují agendu řešení rodičovských sporů (rozvodu nebo rozchodu rodičů a s tím související úpravy poměrů k nezletilým dětem, úpravy styku, apod.).

---

¹⁸ Vzhledem ke skutečnosti, že mezi respondenty byly jen ženy, je v této části práce výhradně užíván ženský jmenný rod.

Respondentky byly vybírány náhodně, s ohledem na uzavřenost skupiny pomocí tzv. snow-ball techniky (srov. Disman, 2011) tak, aby byly v rámci každého kraje provedeny alespoň dva rozhovory se dvěma různými pracovníci na dvou různých obecních úřadech obcí s rozšířenou působností. Náhodně vybrané respondentky byly osloveny prostřednictvím e-mailu s žádostí o účast ve výzkumu. Sada otázek pro polostrukturovaný rozhovor tvoří Přílohu 1.

Rozhovory probíhaly přímo v kancelářích respondentek a ve čtyřech případech v neutrálním prostředí (v kavárnách nebo v parku). Důvodem pro přesunutí rozhovoru mimo budovu úřadu bylo vnímání nedostatečného soukromí v kanceláři, sdílené s dalšími kolegy, a ve dvou případech také obavy o to, aby rozhovor neslyšeli nadřízení nebo klienti.

Průměrná délka trvání rozhovoru byla 60 minut. Rozhovory byly se souhlasem pracovníc nahrávány a následně doslovně přepisovány, kódovány a analyzovány. Ve dvou případech respondentky nedaly souhlas s pořízením zvukového záznamu rozhovoru, a podklad pro pozdější analýzu byl pořízen rekonstrukcí vlastních písemných poznámek. Identifikační údaje respondentek byly v zájmu jejich otevřenosti a snížení míry zkreslení dat vlivem sociální desirability anonymizovány.

Citace z rozhovorů jsou níže uvedeny v jejich původním znění, tzn. bez stylistických úprav a doslovně. Vždy jsou označeny uvozovkami a kurzívou.

7.3 Charakter výzkumného souboru

Výsledný výzkumný soubor tvořily pouze ženy. Ve všech případech se jednalo o řádné zaměstnankyně OSPOD, které mají na starosti agendu řešení rodičovských sporů. Průměrná délka jejich praxe byla 9,7 let. Výsledný soubor zahrnoval všech čtrnáct krajů České republiky, přičemž průměrná velikost obce, v níž respondentky působily, byla 40 000 obyvatel.

7.4 Výsledky a jejich interpretace

K analýze dat byla zvolena strategie zakotvené teorie neboli *grounded theory* a metoda otevřeného kódování. Cílem výzkumu, který sleduje strategii zakotvené

teorie, je „...návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena pozornost výzkumníka. Vznikající teorie je zakotvená v datech, získaných během studie.“ (Hendl, 2016, s. 123) Otevřené kódování je jedním z typů kódování, kterým se rozumí „...rozkrýtí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci.“ (Hendl, 2016, s. 246)

Poté, co byla data okódována a jednotlivé kódy pojmenovány, byly kódy seskupovány podle podobnosti nebo jiných vnitřních souvislostí. Ty byly hierarchicky sdruženy pod hlavičku nově pojmenované kategorie (např. vzdělávání, etická dilemata). Jednotlivé, nově vzniklé kategorie byly přijaty jako proměnné v nově vznikající teorii, a byly mezi nimi identifikovány vztahy.

Kategorie 1: Charakter agendy

Procentuální podíl rodičovských sporů k celkovému počtu spisů na jednu pracovníci se pohybuje od 60 do 100 %. Čím vyšší je vzdělanost a informovanost obyvatel v místě působení pracovnice, tím vyšší je subjektivní vnímání množství komplikovaných případů (případů, kdy spor rodičů přetrvává po několik let i po vynesení rozsudku v rámci soudního řízení, a pracovník nemůže spis archivovat pro uplynutí šestiměsíční lhůty dle směrnice o vedení spisové dokumentace).

„Do naší působnosti se teď hodně stěhují vzdělání a finančně dobře postavení Pražáci, kteří chtějí mít klid v domku na vesnici a přitom moct pohodlně dojíždět do Prahy za prací. Vznikají tady satelitní městečka a vilové osady. A čím jsou vzdělanější a čím víc mají peněz, aby si najali ty nejlepší právníky, tím je to všechno komplikovanější. Proto tady máme taky hodně medializovaných kauz – protože tihleto klienti mají informace, kontakty, mají pět vysokých škol, a vědí, jak se ozvat.“

Kategorie 2: Specifické aspekty agendy řešení rodičovských sporů

Stejně jako u všech ostatních agend OSPOD je nejtěžší součástí profese nadmíra byrokracie, nedostatek času na jednotlivé případy, pocit bezradnosti při vedení případu, neefektivní spolupráce se soudy a spolupracujícími organizacemi včetně lékařů a školských zařízení a nedostatečná nebo nulová podpora týmu a vedení (oddělení, odboru i klima na úřadě). Pro rodičovské spory jsou specifické:

- vyšší intenzita tlaků z vnějšku (ze strany klientů – znesvářených rodičů, médií, vedení),
- vyšší potřeba zachování nestrannosti,
- neochota rodičů ke spolupráci nebo naopak přehlčení požadavky rodičů,
- bezmoc a vnímaný nedostatek praktických řešení vyhrocených, dlouhodobých případů,
- kontraproduktivní zapojení právních zástupců rodičů, a
- nejistota při vedení rozhovorů s dětmi a nakládání s jejich názorem.

„To už není o sociální práci s rodinou. To je o sepisování zpráv, vyplňování výkazů, sepisování odpovědí na stížnosti.“

„Stává se mi, že už prostě nemám čas, a tak ty emaily někdy ani nečtu prostě. Jen to založím do spisu a nemám čas se tomu věnovat.“

„Někdy samozřejmě nevím, jak to všechno vyřešit. Jsou přede mnou nějaký možnosti, jak to vyřešit, ale jedna je horší než druhá.“

„Rodiče vás atakují ze všech stran, hází špínu jeden na druhého a po vás chtějí, abyste to rozsoudila a přiklonila se na stranu někoho z nich. Jenže o tom ta naše práce není, nebo by neměla být. Nejsme soudci.“

„Pro mě je nejhorší odrážet ty agresivní, a i pasivně agresivní, rodiče, kteří vás neustále atakují mailama, telefonama, chtějí přijít do kanceláře. Někteří jsou při tom arogantní, naštvaní, vylívají si na mě vztek, kterej ale vlastně mají na toho druhého.“

„Ty případy se horší a horší. Když jsem před těma deseti rokama nebo jak je to dlouho nastupovala, bylo to jiný. Takový lehčí a klidnější, bych řekla.“

„Praktici posílají zprávy třeba po dvou měsících, školy taky někdy. S psychologama nebo i s některýma neziskovkama je problém v tom, že mají s klientama uzavřenou mlčenlivost. Takže spousta informací se ke mně dostává neoficiálně nebo vůbec.“

„Náš tým je velký, a tomu odpovídá i to, že se tu tvoří skupinky. Není tady moc dobrá nálada.“

„Vedení úřadu má prostě jiný zájmy, ne zastávat se ospodu.“

Všechny pracovnice uvádějí, že ve své praxi není přes byrokratickou zátěž dostatek času na vlastní sociální práci. Pod pojmem sociální práce si představují například „partnerské vedení případu s dostatečnou časovou dotací“. Sdělují, že jednání s konfliktními rodiči, ať už osobní, telefonické nebo e-mailové, je časově náročné, rovněž tak i následné sepisování zpráv a záznamů, vyhodnocování strategií, účast na soudních jednáních, nebo vyřizování stížností. Nadto to je také nutné, aby se zabývaly případy mimo agendu rodin v rozpadu, a na to již nezbývá čas.

„Nejsmutnější na tom všem je to, že celý den sepisuju odpověď na stížnost otce, kterej není schopnej domluvit se s matkou na tom, u koho bude syn o Vánocích, a viní za to celej svět kromě sebe, a nemám kvůli tomu čas zajít na šetření do rodiny, která nemá ani na chleba a opravdu by moji pomoc potřebovala.“

Kategorie 3: Etická dilemata při řešení rodičovských sporů

Pracovnice vstupují při řešení rodičovských sporů do mnoha situací, které označují za etická dilemata. Mezi těmi pracovnice zmiňují jakoukoli volbu mezi dvěma rodiči v konfliktní situaci, důležitost přání nezletilého dítěte, bránění ve styku dítěte s rodičem ze strany jednoho z rodičů, pocit bezmoci při vedení případu nebo volbu mezi vnějšími tlaky a zájmy klienta.

Volba mezi dvěma rodiči v konfliktní situaci je pro pracovnice složitá zejména proto, že se obávají reakce ze strany „poraženého rodiče“ i ze strany vedení, kontrolních a nadřízených orgánů apod. a správnosti svého rozhodnutí (aby nebylo poškozeno dítě nebo někdo jiný ze zúčastněných).

„Někdy mám strach podat návrh rozhodnutí, zvláště v situacích, kdy spolu rodiče hodně bojujou anebo když si myslí, že to, co navrhne, soud schválí. Nechci se pak za to cítit zodpovědná, že za to jako můžu.“

„Kolikrát si říkám, jestli to mám zapotřebí. Rodiče na mě řvou, nadávají mi, třeba i přímo v soudní síni, a já jdu domů a bojím se, že na mě přijde

stížnost, třeba že přijdu o práci nebo nevím co, nikdy nevíte. A chudák manžel, ten si se mnou kolikrát taky pěkně užije.“

„Z některých rodičů jde fakt strach. To se pak tady na malém městě bojíte i zajít do obchodňáku, že potkáte někoho, kdo o tom něco ví, a budete za tu Zubatou. Takhle už jsem přišla o jednu dobrou kamarádku, která se něco doslechla... no, samozřejmě že to nebyla pravda, ale vysvětlujte to někomu, kdo má klapky na očích.“

Sympatie vůči jednomu z rodičů hraje u pracovníků roli při volbě komunikačních prostředků, dle jejich výpovědí však nikoliv při řešení samotných rodičovských sporů. Pokud pracovníce zjistí, že s nějakým klientem nedokáže pro absolutní antipatie efektivně pracovat, předá případ některé z kolegyň.

„To víte, že nějakým osobním pocitům a dojmům se neubráníme, jsme přece jen lidi. Ale myslím si, že by to nemělo mít vliv na to, jak se pak v konečném výsledku rozhodneme.“

„Stalo se mi, že jsem se na matku pak nemohla ani podívat, mluvit s ní, nic. Tak jsem případ předala kolegyni a teď, když vím, že má přijít na oddělení, tak radši nevycházím.“

„Když na mě hned někdo spustí zhurta, nebo když na mě křičí, je agresivní, tak to je pro mě varovný signál, že jak se asi chová ke svému dítěti. Ale není to pro mě konečná, chápu, že někdy dělají, co můžou, že jsou zoufalí a naštvání a já jsem první na ráně. Ale varovný signál to pro mě je, to jo.“

Z některých rozhovorů lze soudit, že sympatie a dobrý dojem z jednoho z rodičů (zvláště pokud jsou rodiče na opačných pólech, tzn. jeden z rodičů je pracovníci velmi sympatický a druhý naopak) mají vliv na volbu intervence a přístup pracovníce. Vliv také může mít to, se kterým z rodičů pracovníce jedná jako s prvním.

„Přišla za mnou matka s tím, že ji otec mlátí, že je na ni hrubý a někdy že je hrubý i na syna. Na jednání s otcem jsem proto přizvala i kolegyni, abych na to jednak nebyla sama, kdyby se cokoliv přihodilo, a taky abych si zachovala nestrannost, protože informace od matky byly dost alarmující.“

„Ano, měla jsem případ, kdy byl tím milejším otec a matka neustále podávala stížnosti za úplný kraviny, když to tak řeknu. Při konečném rozhodování jsem se přiklonila na stranu otce i z toho důvodu, jak se matka chovala ke všem okolo.“

Všechny pracovnice zmiňují, že musí mít v každém případě každý svůj úkon svůj závěrečný dobře podložený a odůvodněný, především v důsledku vnějších tlaků (např. vlivem kontrol a inspekcí nadřízených orgánů, stížností klientů).

„Nemůžeme rozhodnout tak, jak se nám zachce. V dnešní době je potřeba mít vše velmi dobře podložené a odůvodněné. Kvůli případným stížnostem, kontrolám.“

Přání nezletilého dítěte vnímá většina pracovnic jako dobré vodítko pro další práci s rodinou. Popisují, že děti někdy přicházejí na rozhovor s pracovníci zmanipulované jedním z rodičů (manipulaci pracovnice předpokládají zejména: používá-li dítě stejná slovní spojení jako rodič; hovoří o rodiči negativně, aniž by se ho pracovnice konkrétně na takovou věc zeptala; zcela druhého rodiče odmítá bez vyjádřeného důvodu), nebo naopak chtějí být spravedlivé vůči oběma rodičům (říkají, že mají rádi maminku i tatínka a chtějí být u obou úplně stejně), přestože pracovnice má informace o tom, že jeden z rodičů se o dítě nestará adekvátně (např. zanedbává lékařské prohlídky, ponechává dítě samotné bez dozoru, apod.). Jedna z pracovnic uvedla, že dítě při každém setkání měnilo své přání a stanovisko podle toho, se kterým z rodičů bylo právě ve větším kontaktu.

„To, že je dítě zmanipulované, poznám tak, že je to jako bych mluvila s tím rodičem.“

„To prostě poznáte... z toho, jak mluví, z toho, že o tom začne mluvit hned, i když se ho na nic takového neptáte. Prostě přijde, sedne si, a jako kdyby měl naučené, co má povědět.“

Pracovnice také popisují situace, kdy se domnívají, že pro dítě by bylo vhodné jiné řešení, než dítě navrhuje (např. dítě si přeje být v péči matky, protože je nemocná a ono jí chce pomoci, přitom matka již péči o dítě nezvládá a otec je připraven péči o dítě převzít). V takových případech pracovnice hledají podporu

v týmu, u vedení, v rámci supervize. Pokud je to potřeba, rozhovor s dítětem opakují. Většina pracovníků uvedla, že se již dostala do situace, kdy navrhovala řešení proti přání dítěte. V takovém případě se však opíraly o doporučení odborníka, který s rodinou pracuje, často však následně čelily kritice ze strany toho rodiče, kterému se řešení zvolené pracovnící nelíbilo. Takové situace jsou pro pracovníky nepříjemné a u většiny vyvolají výčitky svědomí (protože by přece měly rozhodovat v zájmu dítěte). Většina pracovníků se však domnívá, že „zájem dítěte se nerovná přání dítěte“.

„No... nebylo to lehký. Ale věděla jsem, že to není správný. Měla jsem v ruce zprávy školy, doporučení dětského psychologa, lékařskou zprávu matky a souhlas od vedení. Vlastně jsem si byla jistá, že je to dobrý rozhodnutí. A že ten kluk to jednou třeba pochopí, až bude velkej.“

„Byl to zatím můj nejtěžší případ a takové výčitky svědomí bych nikomu nepřála. Věřila jsem sice, že dělám správně, ale dostávat takovou zpětnou vazbu bylo hrozné a do teď je mi špatně, když na to myslím.“

Dilemata pracovníků na OSPOD se úzce dotýkají úpravy styku dítěte s jedním z rodičů. Nejčastěji pracovníky zmiňují styk v kontextu násilného nebo jiného chování rodiče, které hraničí s trestnou činností, a obecně práva na styk rodiče s dítětem. Ve vztahu k násilnému nebo jinému chování rodiče, které hraničí s trestnou činností, je pro pracovníky rozhodující, zda má toto chování přímý dopad na nezletilé dítě (např. zda se rodič dopouští takového chování přímo na dítěti nebo v jeho přítomnosti). Pokud ne anebo minimálně, pracovníky by ve většině případů volily například asistovaný styk nebo podobný institut, který by učinil takový kontakt pro dítě bezpečným. Násilné nebo jiné chování rodiče hraničící s trestnou činností v jakékoli míře je zcela nepřijatelné pro čtyři z dvaceti osmi dotazovaných.

„Měla jsem případ, kdy otec užíval pervitin přímo před čtyřletým synem. Nitrožilně. Kluka našli o půlnoci na ulici, protože otec byl nepoužitelný. To je bez debat na pozastavení styku do té doby, než se dá otec do pořádku.“

„Z mého pohledu by se rodič musel dopustit něčeho hodně závažného, abych nedoporučila aspoň ten asistovaný styk.“

Situaci, kdy dítě samo odmítalo styk s jedním z rodičů, zaznamenal jen menší počet pracovníc. Jednalo se buď o silnou manipulaci dítěte ze strany pečujícího rodiče anebo o nevhodné a necitlivé chování rodiče k druhému rodiči nebo k dítěti, které se u takového rodiče necítilo dobře. Většina pracovníc by bez ohledu na to, zda takový případ již v minulosti řešily nebo ne, volila zapojení dětského psychologa, a pokud by bylo důvodem nevhodné chování rodiče k dítěti, pak by na styku netrvaly. Při manipulaci a bránění styku ze strany rodiče, který má dítě v péči, se pracovníce shodně přiklánějí k podpoře kontaktu dítěte s druhým z rodičů (samozřejmě s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu).

„To je těžké. Rodiče mají právo na kontakt s dítětem a dítě má právo na kontakt s rodičem. Tak to prostě je. Jenže když dítě nechce, tak nechce, a zrovna já ho těžko přesvědčím. Stalo se mi, že jsem s jednou holčičkou i vnitřně souzněla, bylo mi úplně jasné, proč se nechce s otcem stýkat. Upřímně, já bych na jejím místě taky nechtěla. Ale zkusila jsem ji namotivovat. A když se vyzkoušel i dětský psycholog a ona nepolevila, navrhla jsem dát tomu čas. Otec samozřejmě rád nebyl.“

Kategorie 4: Stereotypní vnímání pracovníce v rodičovských sporech

Ve většině případů pracovníce zmínily důležitost obou rodičovských rolí – mateřské i otcovské, a vyslovily se pro širší než standardní styk dítěte s druhým rodičem, a to bez ohledu na délku let jejich praxe. Tyto tendence byly zřetelné znatelné také během pozorovaného jednání s rodiči.

„Někdy funguje lépe otec, někdy matka. A někdy oba společně. A to je to nejlepší, co můžou svému dítěti do života dát. Že se sice rozešli, ale dítě nepřišlo ani o jednoho z nich.“

Kategorie 5: Pocit jistoty pracovníce při řešení rodičovských sporů

Z provedených rozhovorů ani z realizovaného pozorování nelze usuzovat, že by na jistotu či obavy pracovníce při řešení rodičovských sporů měla zásadní vliv

délka praxe. Většina pracovníků s délkou praxe nad 15 let nepozoruje zvýšení jistoty při vedení jednotlivých případů oproti začátkům praxe. Odůvodňují to výraznou změnou závažnosti a průběhu případů, kdy naopak bývají novými případy více zaskočeny než pracovníci služebně mladší. Zároveň je pro ně náročnější se vzdělávat, raději staví na svých dosavadních zkušenostech, které však často nelze aplikovat v dnešní době a v současném systému. Dále se necítí vybaveny teoretickými znalostmi jako čerství absolventi, neznají principy psychohygieny. Přitom jsou jim s ohledem na délku praxe svěřovány případy komplikované - vedení vnímá, že klienti budou spíše důvěřovat pracovníkům starším a spoléhají na jejich zkušenost.

„Obdivuju ty mladé holky, jak nastoupí a hned si umí se vším poradit. Často za nimi chodím, abych vyzjistila nějakou teorii. A ony zase chodí za mnou, když si neví rady prakticky.“

„Pracuju tu už dlouho a každé den mě něco překvapí. Ty případy jsou daleko horší, než byly dřív. Lidé mají víc informací, jsou drzejší, chtějí všechno hned. Těším se do důchodu.“

Čím subjektivně komplikovanější případy pracovníce řeší, tím vyšší vyvstává potřeba podpory ze strany týmu, supervize, organizace a celého systému. Čím silnější má pracovníce pocit, že její závěrečný návrh¹⁹ považuje klient za zásadní pro rozhodování soudu, tím se zvyšují její obavy z pochybení a následků rozhodnutí.

„Není mi v tom dobře samotné.“

„A on (pozn. otec) mi řekl, že stejně ví, že rozhodující slovo má sociálka a že mám být šťastná, že jsem Aničce zkazila život. Takže příště jsem byla opatrnější na to, co navrhuju, samozřejmě.“

Čím nižší podporu ze strany týmu a vedení (oddělení, odboru i úřadu) pracovníce vnímá, tím vyšší je její nejistota a obava z jednání s konfliktními rodiči, a celková

---

¹⁹ Sociální pracovníci a pracovníci na OSPOD mají jako kolizní opatrovníci stejná práva jako ostatní účastníci řízení, mj. v závěru soudního řízení přednáší vlastní závěrečný návrh – tedy svoji představu, jak by ve věci mělo být rozhodnuto. Soud k závěrečným návrhům účastníků řízení může, ale nemusí přihlídnout.

psychická pohoda při řešení rodičovských sporů. Podobně působí také nestálost týmu a fluktuace pracovníků v týmu. Na téměř polovině oddělení, na nichž byl rozhovor realizován, chybí pravidelná setkávání formou společných porad, supervizí nebo jiných kolektivních aktivit.

„Mám veliký štěstí, že tu máme tak dobrou tým. Chodit do takhle těžké práce a ještě mít kolem sebe hrozný lidi, to by bylo strašné.“

„Ne že bych necítila podporu od vedení, jen toho má pan vedoucí hodně. A kolegyně jsou spíš uzavřenější. Cítím se v tom často hodně sama, ale nevidím žádné řešení.“

Tam, kde je dostupná síť podpůrných organizací a je s nimi navázána spolupráce, je jistota pracovníků při řešení rodičovských sporů vyšší a výsledky práce s klienty jsou subjektivně hodnoceny jako lepší. Zvyšuje se také spokojenost s navrhovaným řešením.

„Určitě ano, když vím, že to neřeším jenom já, že můžu kdykoliv zvednout telefon a zeptat se, jak to v té rodině vypadá. To je obrovská pomoc a ulehčení.“

„Návrhy rozhodnutí jsou těžké, ale když je to rozhodnutí kolektivní, tak se cítím jistěji.“

Kategorie 6: Vzdělávání

Co se týče vzdělání, pracovníce s délkou praxe pod 5 let se více spoléhají na své teoretické znalosti; pro pracovníce s délkou praxe nad 5 let mají větší význam zkušenosti a intuice.

„Už tu pracuju dlouho, takže bych řekla, že ve většině případů je to u mě intuice, která se rozhoduje.“

„Ve škole jsme se o tom učili, zdá se mi, že teoreticky jsem lépe vybavená než moje starší kolegyně.“

Nabídku celoživotního vzdělávání hodnotí pracovnice jako nepřehlednou a samotné kurzy jako často nevyužitelné v praxi. Objevuje se vysoká potřeba cíleného vzdělávání zejména v technikách vedení rozhovoru s nezletilými.

„Kurzů je hodně, ale často nevíme, které si vybrat. Zároveň jsou často ztrátou času, protože nám nepřináší nic nového. Nevedou je lidi z praxe.“

„Z rozhovorů s dětmi mám respekt. Určitě by pomohla lepší nabídka seminářů.“

Ve vztahu k sobě samým se pracovnice většinou shodly, že musely nejvíce zapracovat na nastavení vlastních hranic, na zlepšení komunikace, na rozpoznání vlastních schopností a dovedností a na uvědomění si toho, že primární odpovědnost za řešení situace je na rodičích.

„Člověk postupem času přijde na to, že nemůže ovlivnit úplně všechno a musí se obrnit, nastavit si vlastní hranice. Zkušenosti s těmi hroznými kauzami vás k tomu donutí.“

Pracovnice zmiňují, že se k nim nálezy Ústavního soudu i metodiky krajských úřadů a MPSV většinou dostávají, ale ony je nečtou, případně jim vůbec nevěnují pozornost. Často nejsou podle nich aplikovatelné v praxi a neřeší individuální okolnosti jednotlivých případů, nebo si vzájemně odporují. To pracovnice od jejich studia silně demotivuje a raději se řídí zkušenostmi kolegů.

„To zásadně nečtu. Do praxe nepoužitelný.“

Kategorie 7: Volené nástroje při řešení rodičovských sporů

Za nejefektivnější nástroje při řešení rodičovských sporů pracovnice označují osobní jednání s rodiči (přímá a efektivní komunikace a současně pevné nastavení vlastních hranic a udržení nestrannosti), využití interdisciplinární spolupráce, případně přítomnost interního nebo smluvního odborníka v týmu (psychologa, mediátora, právníka), a veškeré možnosti sdílení a řešení případu v týmu. Rozhovor s dítětem považuje za efektivní nástroj jen výrazná menšina zkoumaného souboru.

Nejpoužívanějším nástrojem jsou společná jednání s rodiči. Nepřetržitou snahu o dosažení mimosoudních dohod v oblasti úpravy poměrů, úpravy styku a dalších rozhodnutí, na nichž se rodiče nedokážou shodnout, zejména v počátcích práce s rodinou shodně uvedly všechny dotazované pracovnice. Postup, který volí, představuje v první řadě snahu o dosažení dohody přímo na OSPOD. Pokud se dohoda na OSPOD nezdaří, doporučují pracovnice spolupráci rodičů s vhodným odborným zařízením. Pokud se spolupráce rodičů s odborným zařízením z jakéhokoli důvodu nezdaří, odkazují na řízení u soudu a soudní rozhodnutí. První dva kroky, tzn. snaha o řešení sporu na OSPOD a následné doporučení spolupráce s odborným zařízením, se shodují s postupy doporučovanými metodikami pro rodičovské spory (viz kapitola 3.1).

„Ono je to pokaždé jiný podle toho, v jaké fázi se ta rodina nachází. Pokud přijdou a já už hned poznám, že jsou ve velkém konfliktu, poučím je a odkážu na poradnu. Když to s nimi jde, tak se zkusíme domluvit tady na oddělení. Je to tak půl na půl.“

Metodika MPSV (2012) i doporučení Brzobohatého, Cirbusové, Rogalewiczové, et al. (2015) z Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí dále doporučuje nařídit spolupráci rodičů s odborným zařízením v rámci správního řízení. Správní řízení však na odděleních, na nichž byly rozhovory realizovány, není téměř vůbec využíváno. Důvodem je přesvědčení, že by správní řízení neměl vést pracovník, který s rodinou běžně pracuje, dále časová délka řízení, které neumožňuje reagovat efektivně a včas, a v neposlední řadě je to neznalost postupu, jak řízení vést.

„My to tady u nás moc neděláme, protože to trvá hrozně dlouho.“

„Jsem přesvědčená, že to nemá dělat ten stejnej pracovník, co pracuje s rodinou. Úplně se tím mění ta role. Najednou je v té represivní roli a to totálně boří tu spolupráci s tou rodinou.“

Další možností, kterou stanoví zákon a obsahují i výše uvedená odborná doporučení, je institut dočasněho odebrání dítěte z rodiny do neutrálního prostředí (např. do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc). Z dotazovaných

pracovnic tohoto institutu dosud nevyužila žádná, taktéž si žádná z nich nebyla vědoma jiného kolegy nebo kolegyně, kteří by se pro takové řešení rozhodli. Pracovnice tento institut shodně považují za velký zásah do integrity dítěte a mají z něj obavy. Zároveň však většinou připouštějí, že ve své praxi nebo v praxi svého kolegy/kolegyně zaznamenaly nebo řešily minimálně jeden případ, v němž vlivem sporu rodičů docházelo k nadměrné traumatizaci dítěte, a kde by bylo toto opatření na místě.

„Jo, řekla bych, že jsem takovej případ zažila, kde by to bylo nejlepší, aby se rodiče srovnali. Jenže jak to odůvodnit? Je to hodně zásadní a bála bych se, jak to vysvětlit.“

Pokud je ve věci zahájeno soudní řízení, pracovnice navrhují vždy, kdy si nejsou jisté nejvhodnějším řešením, vypracování znaleckého posudku. Většina pracovnic uvedla, že znalecké posudky jsou mnohdy neříkající a *“šité horkou jehlou”*. Komunikace mezi pracovníci a soudním znalcem funguje jen v minimu případů (přestože tam, kde funguje, ji pracovnice vnímají jako velmi efektivní pro zdárné vyřešení případu). Pracovnice uvedly, že ve většině případů se necítí kompetentní rozporovat návrh znalce, a to i přesto, že by preferovaly jiné řešení případu. V případě, že by se názory soudního znalce a pracovnice radikálně lišily, by pracovnice navrhly revizi znaleckého posudku. U žádné z dotazovaných pracovnic však taková situace doposud nenastala.

„My tady máme jednu znalkyni, která s náma komunikuje. I když potřebuje nějakou zprávu, tak žádá rovnou nás a ne soud. Voláme si, ona zjišťuje aktuální dění v rodině. To je značka ideál.“

„Ve většině posudků je závěr stejný, a to takový, že to může být tak i tak. Takže vám to pro to výsledný rozhodnutí vůbec nepomůže.“

Spolupráce se soudci v rámci soudních řízení záleží dle pracovnic na jednotlivém soudci a na délce jeho/její praxe. Tam, kde je navázána dobrá spolupráce se soudci, je jistota pracovnice při kompletaci závěrečného návrhu vyšší a snižují se obavy z dopadu závěrečného návrhu. Žádná z pracovnic však se soudcem konečné znění vlastního závěrečného návrhu v rámci soudního řízení nekonzultuje.

„Ono hrozně záleží na tom, co to je za soudce. Jedna mladá soudkyně je skvělá, a protože si není ještě moc jistá, dost se radíme. Druhá soudkyně má chvíli před důchodem, takže to seká a je nekompromisní. S náma se neradí vůbec, dokonce ty mladší kolegyně před rodiči i trochu ponižuje a sráží.“

Nástroj, který pracovnice téměř vždy volí při řešení rodičovských sporů je pohovor neboli rozhovor s nezletilým dítětem. Většina dotazovaných pracovnic upřednostňuje pojmenování nástroje jako vedení „rozhovoru“ s dítětem, a to proto, že by se mělo jednat o přátelský a lidský dialog, nikoli o autoritativní zjišťování informací bez emocí. Jedná se o velmi důležitý nástroj zjišťování informací, avšak pro pracovnice je sporné, zda se při něm dají zjistit objektivní informace. Naprostá většina pracovnic vyjadřuje nejistotu při vedení rozhovorů s nezletilými dětmi – především s dětmi mladšího školního věku. Na jistotu nebo nejistotu pracovnic nemá zásadní vliv to, zda pracovnice má nebo nemá vlastní dítě. Vliv má především osobnostní nastavení pracovnice, její celkový přístup ke klientům, převládající praxe na oddělení a subjektivně vnímaný dostatek nebo nedostatek praktické přípravy pro vedení rozhovorů s dětmi. Ta je přitom u většiny pracovnic vnímána jako nedostatečná a objevuje se vysoká potřeba vzdělávání v této oblasti. Co se týče samotné realizace rozhovorů, v naprosté většině případů pracovnice preferují neutrální prostředí školských zařízení nebo domácí prostředí. Běžná praxe na většině oddělení stanoví, aby byli u rozhovorů přítomni dva pracovníci (pro snížení míry zkreslení informací a pro zachování objektivitu).

„Mám z toho strach. Nejsm si jistá, jak bych vyřešila situaci, kdy by se mi to dítě nějak víc otevřelo a začalo třeba plakat. Nechci mu ublížit.“

„Místnosti by tady byly, ale úřad nechce. Není tady na to prostě ta podpora vhodná.“

Kategorie 8: Závěrečný návrh v soudním řízení

Závěrečný návrh rozhodnutí je pro většinu pracovnic souhrnem vícero faktorů.

Pro tři pracovnice z dvaceti osmi je rozhodující přání dítěte bez ohledu na jeho věk (všechny tyto pracovnice mají vlastní dítě a vidí v tom souvislost), pro ostatní

je přání dítěte jen jedním z faktorů v případě. Pokud nelze přání dítěte objektivně zjistit, pak doporučení odborníka. Zároveň je pro většinu z nich důležité a upokojující vědomí, že konečné rozhodnutí je v rukou soudce.

„Nedá se přesně říct, co rozhoduje vždycky. Je to soubor vícero faktorů.“

„Já dávám největší důraz na to, co si dítě přeje. To je pro mě stěžejní. Asi je to i tím, že mám doma vlastní děti.“

„Určitě jsem ráda, že to není jen na mně.“

Nejzásadnější vliv na znění závěrečného návrhu má ve všech oblastech úpravy (péče, výživného, styku, aj.) názor odborníka – soudního znalce nebo psychologa/terapeuta/psychiatra/sociálního pracovníka, který s rodiči nebo s dítětem intenzivně pracuje.

„Netroufnu si rozhodnout jen tak sama za sebe a nemít v tom zastání nějakého odborníka, kterej s rodinou pracuje.“

„Já nejsem odborník na psychologii nebo terapii, potřebuju znát odborníka někoho, kdo tomu rozumí víc než já.“

Závěrečný návrh soudního rozhodnutí pracovníka ve věci úpravy péče staví především na potřebách dítěte a na zázemí a stabilitě rodičů. Potřeby dítěte zjišťují pracovníci rozhovorem s dítětem a žádáním zpráv, také jednáním s rodiči.

„Tak rodiče sem chodí, každý s jinou představou o tom, co to jejich dítě potřebuje a co chce. Pak je důležitý s tím dítětem mluvit a zjišťovat, kde je ta pravda.“

Stabilita a zázemí rodičů se dle pracovníků zjišťuje jednáním s rodiči, případně sociálním šetřením. Sociální šetření jsou v případě rozvodových kauz zejména ohlášené.

„Pokud nemáme vyloženě nahlášené, že jeden z rodičů dítě zanedbává nebo tak, tak se na šetření ohlašujeme.“

„Rodičů se ptám na všechno, na jejich bytové podmínky, finanční podmínky, s kým bydlí, kde pracují, jak si představují svoji péči o dítě, jaká je jejich představa.“

Nespolupráce rodičů s OSPOD nebo s doporučenými odbornými službami je pro polovinu pracovníků jen varovným signálem, který nemusí nutně indikovat špatnou péči rodiče o dítě. Druhá polovina pracovníků ji vnímá jako indikátor neschopnosti rodiče přiměřeně komunikovat s druhým rodičem i s dítětem, a snižuje šanci na svěřeni dítěte do péče.

„Je to pro mě varovný signál, že aha, pozor, jak se asi chová doma k dítěti. Tak se na to víc zaměřím a zjišťuju víc a hloubš.“

„Jestli to nezvládá s náma v situaci, kdy by měl řešit zájem svého dítěte, jak to řeší jindy?“

Velký význam mají dle pracovníků také sourozenecké vazby, tedy aby při stanovení péče nedošlo k odcizení vlastních i nevlastních sourozenců, mají-li mezi sebou pevné emocionální vazby.

„Snažím se navrhnout taková rozhodnutí, aby sourozenci zůstali spolu, aby se nedělili. Někdy je vztah s bráchou nebo se sěgrou to jediné funkční v té rodině.“

Kompletace závěrečného návrhu ve věci výživného je pro polovinu pracovníků velmi obtížná, zároveň však vnímají nejnižší potřebu se k tomuto institutu vyjadřovat a ve velké většině případů navrhnou ponechat rozhodnutí v této věci na úvaze soudu. Pracovnice, které považují navrhování výše výživného za snadné, uvedly, že při určování výše výživného používají standardizovaných tabulek nebo interních výpočtů, které si na oddělení pro tyto situace sami vytvořili (např. že by výživné mělo tvořit zhruba čtvrtinu příjmu rodiče).

„S tím si většinou nevím vůbec rady, tak se buď radím s kolegama anebo to nechám na úvaze soudu.“

„Máme tu takové naše interní tabulky, že by to výživné mělo být asi čtvrtina příjmu toho rodiče, co má platit, takže z toho vycházím.“

„Zvlášť když ten rodič má hrozně nepřehlednou tu finanční situaci, tak to je mazec. V tom se fakt nevyznám.“

Závěrečný návrh pracovníce ve věci úpravy styku nejčastěji závisí na požadavcích rodičů a na věku, přání a režimu dítěte. V případě, že jeden z rodičů brání ve styku dítěte s druhým rodičem, pracovníce shodně uvádějí, že podporují styk dítěte s druhým rodičem i přes nesouhlas rodiče, který má dítě svěřeno do péče. Výjimkou jsou případy, kdy tento druhý rodič vykazuje prvky závadového chování vůči dítěti (násilí, silná manipulace, atd.).

„Pokud je ten rodič schopný a ochotný se s tím dítětem stýkat, tak to velmi podporuju.“

Jako rozhodující faktory pro případné podání návrhu na určení střídané výchovy jsou blízkost bydliště rodičů, věk dítěte a schopnost rodičů komunikovat a adekvátně si předávat důležité informace o dítěti. Podmínka alespoň minimální úrovně komunikace mezi rodiči u pracovníc převažuje i přesto, že je jim znám nálezný ústavního soudu, který tuto podmínku nepovažuje za zásadní pro rozhodování soudu o určení střídané péče.

„Rodiče se spolu musí umět domluvit. Jinak to nemůže fungovat. Už tu zkušenost mám z jednoho dřívějšího případu, a tam to prostě úplně selhalo.“

„Když rodiče bydlí blízko sebe a pro toho rodiče se fakticky zas až tolik nemění, tak ano, jsem pro a navrhuji to. Děti potřebují oba rodiče úplně stejně.“

Zájem o blaho dítěte je pojmem, se kterým pracovníce většinou ve své praxi slovně operují, tzn. používají jej při odůvodňování svých návrhů rozhodnutí, ale zároveň vnímají, že má pro každého pracovníka a pro každou situaci jiný rozměr. Ve většině případů se shodují, že by zájmem dítěte mělo být to, aby bylo dítě zasaženo sporem rodičů co nejméně a aby byli rodiče schopni přiměřené komunikace, ať už je úprava poměrů jakákoli.

„Já s tím pojmem pracuju, používám ho, ale je to tak individuální.“

„Mám pocit, že je to dost nic neříkající termín. Setkávám se s ním, ale podle mě by to mělo být to, aby ten spor mezi rodiči dítě netraumatizoval, a to je pak jedno, u koho to dítě fakticky je.“

Kategorie 9: Zpětná evaluace praxe

Zpětné hodnocení úspěšnosti/neúspěšnosti řešení rodičovských sporů prakticky neexistuje. Pracovnice by zpětné hodnocení ocenily především pro zvýšení motivace, avšak nemají na to čas, nevnímají to jako povinnost.

„Jé, tak to teda vůbec nedělám, není na to čas.“

Co vnímají, je především negativní hodnocení plynoucí ze stížností klientů. V rodičovských sporech je míra pozitivní zpětné vazby ze strany klientů nulová.

„Když už nějakou zpětnou vazbu dostanu, tak není úplně příjemná.“

Za pozitivní nepřímou zpětnou vazbu pracovnice v těchto případech hodnotí to, pokud se klienti během šesti měsíců od posledního zápisu ve spisové dokumentaci neozvou a pracovnice může spis založit k archivaci dle směrnice o vedení spisové dokumentace.

„Ideální je, když se během těch šesti měsíců neozvou a já můžu spis založit. To je vlastně takové zpětné hodnocení, že se to v té rodině vyřešilo.“

Kategorie 10: Typy přístupů při řešení rodičovských sporů

Během realizovaných rozhovorů bylo možné rozlišit přístup pracovnic k řešení rodičovských sporů do několika typů podle toho, jaký důraz kladou na řádné plnění formálních náležitostí. Potřebu plnit své zákonem dané povinnosti a mít každý úkon podložený považují za důležité všechny dotazované pracovnice. Liší se však přístup, jak k této potřebě přistupují a jaký význam pro ně má.

První typ pracovnic považuje za důležité plnit si v první řadě své povinnosti, a to i na úkor klienta (např. nepřijme klienta k osobnímu jednání, pokud má mnoho administrativní práce, a to i přesto, že by se mohlo objektivně jednat o závažnější případ). Pracovnice považují za významnější jednat striktně v souladu s předpisy,

než čelit obvinění z pochybení nebo z nežádoucích následků svých rozhodnutí. Ve vztahu ke klientům si zachovávají značný odstup a při kontaktu s nimi vystupují v pozici autority a experta. Participaci dítěte považují za nedůležitou, neboť se domnívají, že rodiče jsou na řešení životní situace většími odborníky než samotné dítě. Tento typ pracovníků omezuje veškerou svoji pracovní činnost na nutné minimum, rozhodnutí, která činí, plynou především z toho, jaká je zaběhlá praxe na pracovišti, jak jim radí zkušenější kolegové nebo jaké jsou pokyny nadřízených. U všech pracovníků, jejichž přístup lze do tohoto typu zařadit, se objevuje silný vliv organizačního nastavení (ostatní kolegové a kolegyně volí ke klientům i výkonu profese podobný přístup) a frustrace z fungování systému. Domnívají se, že se stejně nic nezmění, a proto je lepší se smířit a dělat jen nutné minimum, byť si samy uvědomují, že to může mnohdy jít proti zájmům klientů. Profesně samy sebe považují spíše za úředníky než za sociální pracovníky, od čehož se odvíjí nízká míra uplatňování reflexivity.

„Musím si prostě v první řadě plnit svoje povinnosti. Musím mít spis v pořádku, kdyby přišla kontrola...“

„Nijak se tím netrápím, zodpovědnost je stejně na rodičích a taky na soudu. Já prostě napíšu, jak to po mě chtějí předpisy nebo co mi řekne vedoucí, a je to. Ať si rodiče vyvádějí, jak chtějí. Nemám zapotřebí se tím stresovat víc, než je nutný.“

„Ze začátku jsem se snažila si s rodiči povídat. Vyslechnout je. Ale je to časově náročné a vyčerpávající... Jsem člověk, kterej se do všeho ze začátku rychle zapálí, chce věci měnit. Ale taky rychle vyhořím. Štve mě, že vidím nulovou možnost změny v tom našem systému... Takže si plním, co mám, a nenechávám si klienty přerůstat přes hlavu.“

Druhý typ pracovníků čelí potřebě plnit své povinnosti reflexivitou a upřednostňováním zájmů klienta nad zájmy svých nadřízených nebo systému. Pracovnice uplatňující tento typ praxe uznávají participaci klienta, ať už se jedná o rodiče nebo dítě. Tento přístup se v praxi projevuje například tak, že jsou schopné vzepřít se pokynům nadřízených, mají-li pocit, že je to tak v zájmu klienta správné. Samy sebe nepovažují za odborníka, věří, že odborníkem

na řešení situace rodiny je sama rodina, a na řešení situace dítěte je nejlepším odborníkem samo dítě. Tíhu rozhodování však pracovnice nekladou na rodinu, ani na dítě nebo jiné zapojené subjekty a skrze participativní přístup ke klientům podporují jejich aktivní zapojení do řešení životní situace. Reflektují nejen vlastní postoje a stereotypy, ale také zkušenosti, které během výkonu profese nabývají.

„Snažím se dívat se na situaci co nejobjektivněji, být tady pro klienta, ale nenechat se ním zahnat do kouta. A když mi někdo není příjemnej, беру si to na supervizi nebo tak. Já myslím, že je fakt důležitý vědět, co se ve mně děje, když mluvím s tím a s tím, snažím se v tomhle na sobě pracovat.“

„Systém je proti nám, ale neměl by jít proti klientovi, kterým je pro nás dítě.... Je přece nesmysl, abych já rozhodovala o tom, co s dítětem bude, když si může samo říct.“

„U nás na oddělení je to hodně různý, vztahy jsou víceméně v pořádku, ale v pohledu na věc se někdy rozcházíme. Já jsem klientům otevřenější, proto případy konzultuju s kolegyňkama, který to mají podobně, než s těma, který to mají jinak.“

V souboru se objevovala menší část pracovnic, které vykazovaly rysy obou výše uvedených typů. Aspekt, který brání jejich zařazení do jednoho z typů, je akcent, který kladou na vlastní pocity, zkušenosti a intuici. I tento typ pracovnic se domnívá, že musí mít vše podloženo, vnější tlaky však pro ně nejsou tak ohrožující, protože se v první řadě spoléhají na vlastní úsudek. Ten těmto pracovnicím pomáhají odůvodnit situace, kdy jednají proti zájmům klienta nebo kdy neplní, co jim ukládají právní předpisy nebo pokyny nadřízených. Pokud jde o participaci klienta, tyto pracovnice ji nevolí vždy, ale přiléhavě v souladu se svými zkušenostmi. Typicky se jedná o provádění pohovorů pouze se staršími dětmi, otevřená negace vůči provádění pohovorů s menšími dětmi a odmítání opatření, která u pracovnic v minulosti nevedla k uspokojivým výsledkům, byť by byly v daném případě vhodné. Reflexivita u tohoto typu pracovnic ustupuje přesvědčení o vlastní pravdě.

„Mám už nějaké zkušenosti. Víím, jak na rodiče, co na ně zabírá... mně už ty metodiky nemají co nabídnout...“

„V první řadě vycházím ze svých zkušeností a z intuice. Možná to není úplně vhodný přístup, ale metodiky jsou tak obecné...“

„Proč bych to [postup podle metodik] měla dělat, když je to absolutní blbost?“

7.5 Shrnutí první fáze výzkumné studie

Z výsledků výzkumné studie vyplývá, že si jsou pracovnice dobře vědomy doporučovaných postupů při řešení rodičovských sporů, a v naprosté většině je alespoň dle svých sdělení fakticky dodržují. V porovnání s výše uvedenými metodickými doporučeními jsou však pasivnější a nevyužívají všechny dostupné, obzvláště represivní pravomoci. Nejčastějším argumentem je to, že ukládání takových opatření brání navazování spolupráce s klientem. Oproti obecnému výkonu sociálně právní ochrany dětí se řešení rodičovských sporů liší zejména v následujících aspektech:

- vyšší intenzita tlaků z vnějšku (ze strany klientů – znesvářených rodičů, médií, vedení),
- vyšší potřeba zachování nestrannosti,
- neochota rodičů ke spolupráci nebo naopak přehlcení požadavky rodičů,
- bezmoc a vnímaný nedostatek praktických řešení vyhrocených, dlouhodobých případů,
- kontraproduktivní zapojení právních zástupců rodičů, a
- nejistota při vedení rozhovorů s dětmi a nakládání s jejich názorem.

Pracovnice vstupují při řešení rodičovských sporů do mnoha situací, které obsahují etická dilemata. Pracovnice vnímají, že musí mít svá rozhodnutí v každém případě dobře podložená a odůvodněná. Vnější vlivy a tlaky z vnějšku pracovnice zmiňují jako ústřední rys pracovních podmínek při řešení rodičovských sporů, který je vede k potřebě mít vše, co dělají, písemně podložené a přiměřeně odůvodněné. Potřebu plnit své zákonem dané povinnosti považují za důležité všechny dotazované pracovnice. Liší se však přístup, jak k této potřebě

přístupují. Na základě kvalitativní analýzy dat byly rozlišeny tři přístupy pracovníků OSPOD k řešení rodičovských sporů. Jejich názvy se inspiroují zahraniční typologií defenzivní a reflexivní praxe, neboť obsahují podobné prvky:

1. Defenzivní praxe

První typ pracovníků, který koresponduje s výše uvedenou, zahraničními autory zmiňovanou defenzivní praxí, nadřazuje potřebu plnit své povinnosti nad zájmy klienta. Považují za významnější jednat striktně v souladu s předpisy, než čelit obvinění z pochybení nebo z nežádoucích následků svých rozhodnutí. Důraz na dodržování předpisů se ovšem pojí s vykonáváním tzv. *nutného minima*, kdy pracovníci nedělají nic navíc, než jim velí předpisy nebo nařízení zaměstnavatele. Defenzivní praxe se v tomto smyslu jeví jako rezignace vlivem perspektivy nulové změny systému, která vede k byrokratizaci a rutinizaci úkonů spíše než k aktivnímu řešení vnějších tlaků, a také jako přilnutí k nastavení organizace a podrobení se zaběhlé praxi na pracovišti. Ve vztahu ke klientům si pracovníci zachovávají značný odstup a při kontaktu s nimi vystupují v pozici autority a experta. Participaci dítěte považují za nedůležitou, neboť se domnívají, že rodiče jsou na řešení životní situace většími odborníky než samotné dítě. Hodnoty profese a reflexivita u tohoto typu ustupují loajalitě k organizaci.

2. Reflexivní praxe

Druhý typ pracovníků čelí potřebě plnit své povinnosti pomocí reflexivity a upřednostňováním zájmů klienta nad zájmy svých nadřízených nebo systému. Tento typ lze nazvat reflexivní praxí. Pracovníci uplatňující tento typ praxe uznávají participaci klienta, ať už rodiče nebo dítěte, neboť věří, že jsou nejlepšími odborníky na svoji životní situaci. Tíhu rozhodování však pracovníci nekladou na rodinu, ani na dítě nebo jiné zapojené subjekty, spíše skrze participativní přístup ke klientům podporují jejich aktivní zapojení do řešení životní situace. Pracovníci uplatňující tento přístup se obklopují podobně smýšlejícími kolegy a kolegyněmi, což jejich přístup upevňuje i navzdory nepříznivým systémovým nebo

pracovním podmínkám. Považují se v první řadě za sociální pracovníky, hlásí se k profesi sociální práce, a s tímto přístupem využívají všech dostupných nástrojů, které podporují reflexi vlastních postojů a zkušeností.

3. Intuitivní praxe²⁰

Třetí typ pracovníků také vnímá potřebu plnit si své zákonné povinnosti co nejlépe, spoléhají se však v první řadě na svůj úsudek, intuici a zkušenosti. Ty těmto pracovníkům pomáhají odůvodnit situace, kdy jednají proti zájmům klienta nebo kdy neplní, co jim ukládají právní předpisy nebo pokyny nadřízených. Pokud jde o participaci klienta, tyto pracovníce ji nevolí vždy, ale přiléhavě v souladu se svými zkušenostmi. Tento přístup byl pro potřeby této disertační práce nazván intuitivní praxí. Reflexivita u tohoto typu pracovníků ustupuje přesvědčení o vlastní pravdě.

Z kvalitativního šetření vyplývá, že nejvýznamnějším faktorem typu je rezignace, která je indikátorem nevyhovujícího organizačního prostředí, a projevuje se mimo jiné odstupem od klienta. Dalším významným faktorem se jeví být převládající nastavení pracoviště.

Na základě výsledků realizované analýzy dat metodou zakotvené teorie byl stanoven další výzkumný úkol, tedy empiricky ověřit, jaké další, teoreticky uváděné faktory ke vzniku jednotlivých typů přístupů přispívají, např. organizační kultura, dostupnost multidisciplinární spolupráce nebo postojová orientace sociální pracovníce/pracovníka. S tímto bylo přistoupeno k realizaci druhé, kvantitativní části výzkumné studie.

---

²⁰ Intuice má v sociální práci svůj nezpochybitelný význam. Je přirozeným základem dobré praxe, která pracovníka směřuje. Sama o sobě však nestačí a je třeba ji doplnit reflexivitou, respektem a vnímáním jedinečnosti každého případu.

8. Druhá fáze výzkumné studie – dotazníkové šetření²¹

8.1 Výzkumné cíle a otázky

Na základě výstupů z první části výzkumné studie bylo ve druhé fázi provedeno anonymní dotazníkové šetření. Opírá se nejen o výstupy kvalitativní části studie, ale také o předpoklady zahraničních a tuzemských autorů (Munro, 2011; O'Sullivan, 2011; Banks, 2012; Matoušek, Pazlarová, 2016; Pinkney, 2018; aj.). Aby bylo možné potvrdit zásadní vliv faktorů identifikovaných v první části studie, tato část se zaměřila na hlubší porozumění defenzivní praxe v pojetí českých sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při řešení rodičovských sporů. Jejím cílem bylo ověřit teoreticky pojednávané faktory defenzivní praxe, zmiňované zahraničními autory specificky ve vztahu k výkonu sociální práce na úseku SPOD, zejména mezinárodně uznávané studie Munroové (2011) na téma defenzivní praxe ve Velké Británii. Ukazatelem defenzivní praxe je zde především upřednostňování striktního plnění požadavků daných předpisy před zájmy klienta. To se v této fázi výzkumné studie stalo hlavním indikátorem defenzivní praxe.

Z kvalitativní části výzkumné studie vyplývá, že nejzásadnějšími faktory volby jednotlivých přístupů při řešení rodičovských sporů (nejzřetelněji byl vliv těchto faktorů patrný u typu defenzivní praxe) jsou míra rezignace pracovníce vlivem nevyhovujících pracovních podmínek a převládající nastavení oddělení. O dalších faktorech defenzivní praxe na úseku SPOD pojednávají výše uvedení zahraniční autoři. Patří mezi ně organizační kultura, multidisciplinární spolupráce, profesní charakteristiky pracovníka a obavy pracovníka/pracovnice z pochybení nebo následků rozhodnutí. Pro úplnost je však třeba uvést, že níže uvedené studie se zaměřují téměř výhradně na agendu případů týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte nebo odebrání dítěte z rodiny na OSPOD.

Organizační klima na pracovišti jako faktor zvyšující pravděpodobnost volby defenzivní praxe zmiňují na základě přehledové studie Cooper a Whittaker (2014)

---

²¹ Druhá fáze výzkumné studie byla realizována ve spolupráci s Mgr. Johanou Chylikovou, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.).

nebo O'Sullivan (2011) a v návaznosti na výsledky etnografické studie menšího anglického OSPOD také Whittaker (2011). Wonnacottová (2012) se ve své teoretické publikaci domnívá, že se defenzivní praxi daří tam, kde není organizační kultura nakloněna pravidelným supervizím, přetěžuje pracovníce/pracovníky administrativními povinnostmi a nepečuje o dobré vztahy na pracovišti. Významný vliv organizačního klimatu na volbu defenzivní praxe spatřuje také Munroová (2011), která na základě smíšené výzkumné studie vyvozuje, že se defenzivní praxe často týká celé organizační struktury. Rzepnicki a Johnsonová (2005) na základě kvalitativní případové studie pojednávají o vlivu organizační struktury, tj. vztahů na pracovišti, na morálně umírněnou, tj. defenzivní praxi. Jejich zjištění potvrzují i Kemshallová a Pritchardová (2005), které přisuzují největší vliv na rozvoj defenzivní praxe nízké podpoře pracovníka/pracovnice ze strany vedení týmu a celé organizace. Při výběru indikátorů pro faktory organizační kultury se staly východiskem studie zahraničních autorů, a především pak tuzemské studie, které identifikují jednotlivé dílčí aspekty organizační kultury specificky ve vztahu k českému prostředí SPOD (např. Barvíková, Svobodová, Šťastná, 2010; Kuchařová, et al., 2010).

Dalším faktorem je dle přehledové studie O'Sullivan (2011) multidisciplinární spolupráce. O'Sullivan (2001) se domnívá, že přínosem multidisciplinární spolupráce je sdílení informací, podpora komplexity životní situace dítěte a jeho rodiny, tvorba koherentních a integrovaných plánů a podpora při realizaci pomoci. Je-li v této podobě realizována, je účinným preventivním faktorem defenzivní praxe. Totéž potvrzuje také Munroová (2011), která předpokládá, že je to právě efektivní zapojení různých odborníků a jejich účinná komunikace, co pomáhá předcházet defenzivní praxi sociálních pracovníků/pracovnic na úseku SPOD. Matoušek a Pazlarová (2016) se na základě kvalitativní studie dobré praxe domnívají, že k udržování dobré praxe na úseku SPOD obecně přispívá ideál dobré spolupráce s jinými organizacemi s jasným vymezením rolí.

Vliv profesních charakteristik pracovníka na uplatňování defenzivní praxe vyplývá z několika zahraničních studií. Britner a Mossler (2002) spatřují vliv zejména ve vnímání profese a příslušnosti k profesi. Vychází přitom z rozsáhlého

kvantitativního šetření. Pinkneyová (2018) se na základě rešerše odborné literatury domnívá, že určující může být také vzdělání pracovnice/pracovníka a úroveň počátečního zaškolení (ta je však z jejího pohledu přímo závislá na zaběhlé praxi na pracovišti, která úzce souvisí s organizační kulturou). Otázce vzdělávání pracovníc/pracovníků na OSPOD se poměrně komplexně věnují Barvíková, Svobodová a Šťastná (2010), které mimo jiné poukazují na neochotu pracovníc/pracovníků OSPOD učit se nové věci právě s ohledem na to, že nejsou v dané oblasti dostatečně vzděláni (např. i v oblasti počítačové gramotnosti).

Na volbu přístupu pracovnice/pracovníka k řešení rodičovských sporů může mít vliv také to, zda pociťuje obavy z vlastního pochybení nebo následků svého rozhodnutí. Tento faktor defenzivní praxe byl studován zejména ve Velké Británii v souvislosti se studií Munroové (2011), o níž blíže pojednává kapitola 4.5.1. Další autoři o konceptu obav jako o faktoru defenzivní praxe na OSPOD pojednávají zejména na základě rešerší odborné literatury nebo teoretických úvah (Harris, 1987; Cooper, et al., 2003; Ferguson, 2005; Füredi, 2006; Stanford, 2010; O'Sullivan, 2011; Banks, 2012; Pinkney, 2018). Obavy pracovnice/pracovníka úzce souvisejí s výše uvedenou kulturou strachu, která je tvořena vnějšími tlaky. Projevují se neochotou nést morální odpovědnost za vlastní rozhodnutí ze strachu z jeho důsledků. Výše uvedení autoři se v zásadě shodují, že čím vyšší jsou obavy pracovnice/pracovníka z vlastního pochybení a následků rozhodnutí, tím spíše volí model defenzivní praxe, který ji/jej má před negativními důsledky ochránit.

V souvislosti s identifikací defenzivní praxe a jejích faktorů v kontextu řešení rodičovských konfliktů v České republice je nutné uvést, že prostředí českých a západoevropských orgánů SPOD se nepochybně liší, zejména pokud jde o právní rámce a obsah i vynucovanou důslednost dodržování zavedených postupů při vyhodnocování případů ohrožených dětí a jejich rodin. Např. ve Velké Británii byly v reakci na výše uvedené případy úmrtí nezletilých dětí do oblasti SPOD zavedeny zaškrtačovací formuláře s uzavřenými odpověďmi, které výrazně snížily autonomii sociálních pracovníc a pracovníků při vyhodnocování případu (Munro, 2011). V České republice k tak zásadním normativním zásahům do kompetencí OSPOD nedošlo a sociální pracovnice a pracovníci zde mají při rozhodování větší svobodu a prostor pro vlastní úsudek (Kuchařová, et al., 2010).

Rozdílnost českého a západoevropského prostředí byla zohledněna při přípravě dotazníkové šetření, na jehož datech tato fáze výzkumné studie staví. V kvantitativním výzkumu tedy byly zjišťovány vlivy faktorů, které 1) byly identifikovány v rámci první fáze výzkumné studie, a/nebo 2) pocházejí z prací zahraničních autorů a byly přenositelné do českého legislativního prostředí i rámce praktického výkonu SPOD v České republice.

Na základě zahraniční literatury a vlastní úvahy byl mezi testované faktory přidán ještě faktor postojové orientace, který zahrnuje postoj k genderové rovnosti a společenský konzervatismus. Podle zahraničních autorek má na inklinaci k defenzivní praxi vliv stereotypní vnímání genderu, a to dokonce přímo v kontextu řešení rodičovských konfliktů (Davidson-Arad, Peled, Leichtentritt 2008; Bolton, Lennings 2010). Boltonová a Lenningsová (2010) se na základě rešerše dostupných empirických studií domnívají, že přístup pracovníků na úseku SPOD k řešení případů podléhá jejich stereotypním představám. Davidson-Aradová, Peledová a Leichtentrittová (2008) na základě obsahové analýzy rozhodnutí izraelských soudů ve věci úpravy péče potvrzují rozdílné nahlížení na matky a otce při svěřování dětí do péče, což souvisí s tím, jak pracovníce/pracovník přistupuje k řešení rodičovského konfliktu. Druhým indikátorem faktoru postojové orientace byla proměnná zjišťující míru společenského konzervatismu.

Hlavní výzkumná otázka zní:

Ovlivňují uplatňování defenzivní praxe českých sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností při řešení rodičovských sporů faktory organizační kultury, multidisciplinární spolupráce, profesních charakteristik pracovníka nebo pracovnice, obav z vlastního pochybení a následků rozhodnutí a postojová orientace pracovníka nebo pracovnice?

Dílčí výzkumná otázka zní:

Jaké jsou zkušenosti sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností s řešením rodičovských sporů?

8.2 Sběr dat

Oslovena byla celá populace pracovníků OSPOD v České republice, u nichž bylo na základě informací na webových stránkách jednotlivých úřadů obcí s rozšířenou působností patrné, že mají na starosti agendu rodičovských sporů. V případě, že z webových stránek úřadu nebylo zřejmé, zda daný pracovník vykonává agendu rodičovských sporů, byla informace otevřena telefonickým dotazem na konkrétní OSPOD. Celkem bylo osloveno 1 404 pracovníků (z toho 1 346 žen a 58 mužů). S ohledem na zjištění Černé (2001) ohledně nepřístupnosti pracovníků a pracovníků OSPOD byl velký důraz kladen na vyznění průvodního dopisu. Odvolával se na dlouholetou praxi autorky na OSPOD a obsahoval sdělení, že dotazování je naprosto anonymní a respondenty nebude možné na základě hodnot proměnných jakkoliv identifikovat.

Sběr dat proběhl prostřednictvím anonymního dotazníkového šetření v období od 1. 11. do 23. 11. 2017. Sběr dat byl realizován prostřednictvím webové služby Survey Monkey, skrze kterou byl na všechny vložené e-mailové adresy rozeslán průvodní dopis s odkazem na dotazník. Data respondentů byla sbírána anonymně a možnost propojení identifikačních údajů respondenta (skrze e-mailovou adresu) s vyplněným dotazníkem byla deaktivována. Služba však umožňovala nastavit průběžné urgencye, které byly po jednom a následně po dvou týdnech od prvotní rozesílky dotazníku rozeslány v první řadě těm, kteří dotazník neotevřeli, a v druhé řadě těm, kteří jej pouze rozpracovali, ale z jakéhokoli důvodu nedokončili. Dotazník sestával z 84 otázek, jejichž kompletní zodpovězení trvalo respondentům v průměru 30 minut. Skladba otázek sledovala hlavní i dílčí výzkumnou otázku a společně s frekvencemi odpovědí na otázky tvoří Přílohu č. 2.

Z celkového počtu 1 404 rozeslaných dotazníků začalo dotazník vyplňovat 652 respondentů, přičemž naprostá většina z nich jej dokončila úplně. Celková návratnost činila 47 % populace. Ve finálním souboru po kompletním vyčištění dat (podezřelé hodnoty věku, nekonzistentní odpovědi, aj.) zůstalo 536 případů, tj. 38 % populace.

8.3 Charakter výzkumného souboru

Naprostá většina respondentů uvedla, že je řadovým zaměstnancem OSPOD. Průměrná délka praxe v oblasti řešení rodičovských sporů činila 9,5 roku. Průměrný věk respondentů byl 41 let. V tabulce níže jsou uvedeny základní charakteristiky populace. Výzkumný vzorek je za proměnné pohlaví, vzdělání, kraj a velikost obce vysoce reprezentativní.

POHLAVÍ	Dataset OSPOD (v %) ²²	Vlastní databáze pracovníků OSPOD v ČR (v %) ²³
Ženy	95,6	95,9
Muži	4,4	4,1
VZDĚLÁNÍ		
Vyšší odborné	21,3	21,4
Vysokoškolské bakalářské	37,1	37,2
Vysokoškolské magisterské	32,9	32,1
Vysokoškolské Ph.D., PhDr.	0,2	0,4
Jiné vzdělání	8,5	8,9
KRAJ		
Hlavní město Praha	9,4	9,3
Středočeský kraj	10,3	10,5
Jihočeský kraj	5,5	6,1
Plzeňský kraj	5,7	5,6
Karlovarský kraj	1,5	2,8
Ústecký kraj	9,2	8,4
Liberecký kraj	5,2	4,6
Královéhradecký kraj	7,0	6,6
Pardubický kraj	3,9	4,0

²² Dataset obsahuje data respondentů.

²³ Vychází z vlastní databáze respondentů, jejichž údaje byly manuálně získávány z webových stránek úřadů obcí s rozšířenou působností, případně z jiných, vždy citovaných zdrojů.

Kraj Vysočina	4,8	4,5
Jihomoravský kraj	11,4	11,3
Olomoucký kraj	7,7	6,2
Zlínský kraj	3,7	5,1
Moravskoslezský kraj	14,7	15,0
VELIKOST OBCE		
Méně než 4 999 obyvatel	3,3	2,9
5 – 9 999 obyvatel	14,0	14,2
10 – 49 999 obyvatel	41,8	42,5
50 – 99 999 obyvatel	13,1	13,7
Nad 100 000 obyvatel	17,7	17,4
Nad 1 milion obyvatel	10,1	9,3

Tab. 1: Reprezentativita souboru

Realizováno bylo tzv. vyčerpávající šetření (Soukup, Rabušic, 2007), nikoliv výběrové šetření, pro které je typické dotazování výběru z populace. Z toho důvodu nebyla použita inferenční statistika, tedy testy o zobecnitelnosti výsledků na celou populaci. Jak uvádí Soukup a Rabušic (2007) „...v případě vyčerpávajících šetření není namístě užívat statistickou indukci vůbec.“ Návratnost dotazníku činila 47 %, což lze považovat za úspěch, uvážíme-li, že akademická výběrová šetření, jež vznikají s vysokými finančními náklady, mají často srovnatelnou, někdy nižší návratnost (Chylíková, 2018). V situaci, kdy je návratnost při oslovení celé populace menší než 100 %, je nutné soubor považovat za populační data (Soukup, Rabušic, 2007). V navazující statistické analýze dat nebylo provedeno vážení, neboť všechny známé parametry byly v získaných datech téměř ve všech případech shodné s populací.

8.4 Dílčí výzkumná otázka

Pro zodpovězení dílčí výzkumné otázky ve znění „*Jaké jsou zkušenosti sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností s řešením rodičovských sporů?*“, byly v prvním kroku analýzy

tříděním prvního stupně zjišťovány četnosti jednotlivých proměnných. Údaje jsou pro přehlednost uváděny v absolutních četnostech.

8.4.1 Organizační kultura

I přes to, že 47,48 % respondentů vnímá, že na jejich oddělení není na řešení agendy rodičovských sporů dostatek pracovníků, vztahy na oddělení jsou povětšinou dobré, a to jak mezi kolegy (55,56 %), tak mezi pracovníky a pracovníci a vedením OSPOD (54,04 %). Pravidelné pracovní porady se realizují na 91,33 % odděleních, nejčastěji jednou týdně (39,61 %). S výrokem, že vedení oddělení motivuje pracovníky k tomu, aby se dále vzdělávali, rozhodně nebo spíše souhlasilo 73,69 % respondentů a rozhodně nebo spíše nesouhlasilo 21,88 % respondentů. Pokud jde o úvodní zaškolení v agendě řešení rodičovských sporů, 73,36 % respondentů jej hodnotí jako zcela nebo spíše dostačující. 91,43 % respondentů se již někdy obrátilo na vedení oddělení, aby je podpořilo v řešení složitějšího případu. 45,86 % z této skupiny vedení vždy podpořilo, 40,65 % z této skupiny vedení většinou podpořilo, pouhých 0,54 % z této skupiny nebylo vedením podpořeno nikdy.

Podpora ze strany vedení úřadu je hodnocena jako ambivalentní - 38,61 % respondentů hodnotí přístup vedení úřadu k OSPOD jako spíše podporující a 28,88 % respondentů jako spíše nepodporující. Tým pracovníků a pracovníků na OSPOD hodnotí 57,82 % respondentů jako stálý.

67,68 % respondentů na otázku „Pocitujete při výkonu Vaší profese psychickou zátěž?“ odpovědělo, že rozhodně ano; 27,68 % respondentů spíše ano. S výrokem „Cítím se dlouhodobě přepracovaný“ spíše souhlasilo 36,79 % respondentů a spíše nesouhlasilo 35,00 % respondentů. Na naprosté většině oddělení se realizují pravidelné supervize (92,31 %), nejčastěji jednou za čtvrt roku (57,27 %). 63,12 % respondentů hodnotí supervize spíše nebo zcela pozitivně. Spíše a zcela negativně hodnotí supervize 10,64 % respondentů.

8.4.2 Dostupnost multidisciplinární spolupráce

Respondenti se domnívají, že nejdůležitější subjekty pro spolupráci při řešení rodičovských sporů jsou v pořadí dle četností odpovědí:

1. psychologové, poradci pro rodinu, terapeuti a mediátoři,
2. soudci,
3. školka a škola dítěte,
4. ošetřující lékař dítěte,
5. soudní znalci a neziskové organizace nabízející služby rodinám s dětmi.

Nejnižší důležitost přikládají respondenti spolupráci s právními zástupci rodičů.

Mezi nejhůře dostupné subjekty ke spolupráci patří soudní znalci, psychologové, poradci pro rodinu, terapeuti a mediátoři, a neziskové organizace nabízející služby rodinám s dětmi.

8.4.3 Obavy z vlastního pochybení a následků rozhodnutí

Největší obavy pracovníci pocítují o zhoršení životní situace rodiny nebo nezletilého dítěte a v nižší míře pak ze stížností klientů a o zhoršení vztahů s klienty. O ztrátu zaměstnání se 54,72 % respondentů neobává nikdy, 34,05 % zřídka, 10,16 % občas a pouhých 1,07 % často.

V roli kolizního opatrovníka v situaci úpravy péče o nezletilé děti se většina respondentů, tj. 90,53 % cítí jistě. Při úpravě výživného se cítí jistě 82,14 % respondentů. Při úpravě styku se cítí jistě 83,55 % respondentů. S prosbou o radu nebo doporučení se na kolegy nebo odborníky občas obrací 59,11 % respondentů, často 31,25 % respondentů a málokdy 9,64 % respondentů.

8.4.4 Profesionální charakteristiky

Co se týče nejvyššího dosaženého vzdělání, 37,13 % respondentů má vysokoškolské bakalářské vzdělání se zaměřením na sociální práci, 32,90 % vysokoškolské magisterské vzdělání se zaměřením na sociální práci, 21,32 % vyšší odborné vzdělání se zaměřením na sociální práci.

69,33 % respondentů se domnívá, že hlavním úkolem pracovníka OSPOD je naplňovat požadavky dané předpisy. 59,11 % respondentů se také domnívá, že pracovník OSPOD má pro klienta představovat autoritu spíše než partnera.

S výrokem „Náplň mojí práce je velice zajímavá“ souhlasilo 96,94 % respondentů.

S výrokem „Moje práce je velmi společensky prospěšná“ souhlasilo 88,35 % respondentů.

S výrokem „Existují systémové překážky, které mi brání dělat svou práci tak, aby byla skutečně efektivní“ souhlasilo 79,75 % respondentů.

S výrokem „Postupem času jsem o práci na OSPOD ztratil/a všechny ideály“ souhlasilo 40,14 % respondentů.

44,50 % respondentů ze strany rodičů dítěte občas zažívá agresivní chování (vyhrožování, napadání, urážky, ponižování, apod.). S takovým chováním se 36,85 % respondentů setkává nejčastěji ze strany otce, shodných 36,85 % zhruba napůl ze strany obou rodičů. 48,17 % respondentů ze strany rodičů občas zažívá nepřiměřený nátlak (zahlcování telefonáty, emaily i neohlášenými návštěvami v kanceláři, úplatky, snaha o manipulaci, citové vydírání, apod.). S takovým chováním se 52,77 % respondentů setkává zhruba napůl ze strany obou rodičů, případně častěji ze strany otce. 69,34 % respondentů se domnívá, že jsou schopni nevhodnému jednání ze strany rodiče dítěte odolat.

Jiná situace se však ukazuje ve vztahu k nátlaku ze strany vedení sociálního pracovníka nebo pracovnice při řešení rodičovských sporů. 34,00 % respondentů by nikdy nenavrholo řešení, které by pro ně představovalo vysokou míru rizika (např. návrh závěrečného rozhodnutí, které je v rozporu s názorem vedení). 13,53 % respondentů opakovaně zažilo situaci, kdy na ně vedení úřadu/oddělení vyvíjelo nátlak, aby změnili své rozhodnutí proti zájmům klienta. 69,51 % z této skupiny v takové situaci požadavkům vedení většinou vyhovělo požadavkům, ač řešení nepovažovalo za správné.

8.4.5 Postojová orientace s ohledem na rovnost genderu

Respondenti uvedli, že v uplynulých 12 měsících navrhovali svěřeni dítěte do péče otce průměrně ve 14 % případů z celkové agendy. Mezi nejčastějšími pěti důvody uváděli (v pořadí dle četnosti):

1. Dítě vyjadřovalo přání být s otcem.
2. Rodiče byli schopni se na tomto uspořádání dohodnout.
3. Otec měl objektivně lepší předpoklady pro výchovu dítěte (osobnost, zázemí).
4. Matka nebyla objektivně schopna se o dítě postarat.
5. Tato forma péče v rodině již nějakou dobu dobře fungovala.

Respondenti uvedli, že v uplynulých 12 měsících navrhovali svěřeni dítěte do péče matky průměrně v 68 % případů z celkové agendy. Mezi nejčastějšími pěti důvody uváděli (v pořadí dle četnosti):

1. Rodiče byli schopni se na tomto uspořádání dohodnout.
2. Dítě vyjadřovalo přání být s matkou.
3. Tato forma péče v rodině již nějakou dobu dobře fungovala.
4. Matka měla objektivně lepší předpoklady pro výchovu dítěte (osobnost, zázemí).
5. Otec nebyl objektivně schopen se o dítě postarat.

Respondenti uvedli, že v uplynulých 12 měsících navrhovali svěřeni dítěte do střídavé nebo společné péče rodičů průměrně ve 21 % případů z celkové agendy. Mezi nejčastějšími pěti důvody uváděli (v pořadí dle četnosti):

1. Rodiče byli schopni se na tomto uspořádání dohodnout a přiměřeně spolu komunikovali.
2. Dítě vyjadřovalo přání být ve střídavé nebo společné péči.

3. Tato forma péče v rodině již nějakou dobu dobře fungovala.
4. Oba rodiče měli objektivně totožné předpoklady pro výchovu dítěte (osobnost, zázemí).
5. Bydliště rodičů byla v blízké vzdálenosti od sebe.

Pokud jde o úpravu styku, respondenti nejčastěji volí variantu standardního styku, tj. jednou za 14 dnů od pátku do neděle a následně jeden den v týdnu. Dávají přednost spíše širšímu než užšímu rozsahu styku.

U položek, které se dotazovaly na to, v kolika procentech případů pracovník navrhoval svěřeni do péče matky/otce/střídavé nebo společné péče, je třeba uvést, že se jednalo o subjektivní hodnocení pracovnice nebo pracovníka. Je z nich však patrná jejich převládající orientace k rovnocennému naplňování práv obou rodičů. 43,96 % respondentů souhlasilo s výrokem, že otec může dítě vychovávat stejně dobře jako matka. Nesouhlas s výrokem projevilo pouze 2,93 % respondentů.

8.5 Hlavní výzkumná otázka

Pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky ve znění „*Ovlivňují uplatňování defenzivní praxe českých sociálních pracovníků a pracovníků na OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností při řešení rodičovských sporů faktory organizační kultury, multidisciplinární spolupráce, profesních charakteristik pracovníka nebo pracovnice, obav z vlastního pochybení a následků rozhodnutí a genderových postojů pracovníka nebo pracovnice?*“, byla použita metoda ordinální a binární logistické regrese.

8.5.1 Operacionalizace závisle proměnné a nezávisle proměnných

S vědomím, že metoda dotazníkového šetření má svá omezení, byl indikátor konceptu defenzivní praxe postaven na popisech autorů Harrise (1987), Coopera, et al. (2003), Fergusonova (2005), O'Sullivanova (2011), Banksové (2012) a Pinkneyové (2018), a byl jím důraz na naplňování požadavků daných předpisy, tj. preference dodržování předpisů nad ostatními úkony v rámci agendy. Indikátor byl měřen položkou, v níž respondentky a respondenti vyjadřovali souhlas s výrokem: „*Hlavním úkolem pracovníka OSPOD je naplňovat požadavky dané*

předpisy.“ Souhlas s výrokem představoval inklinaci pracovnice/pracovníka OSPOD na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností k silnému důrazu na naplňování požadavků daných předpisy, nesouhlas znamenal, že pracovnice/pracovník k defenzivní praxi neinklinuje. Respondentky a respondenti odpovídali na čtyřbodové škále: 1 – rozhodně souhlasím, 2 – spíše souhlasím, 3 – spíše nesouhlasím, 4 – rozhodně nesouhlasím.

Výše uvedení autoři uvádějí, že striktní dodržování předpisů má konkrétní konsekvence, a to sníženou reflexivitu sociálního pracovníka/pracovnice a vyhýbání se komplexnímu posouzení případu. Důsledkem toho může pracovník/pracovnice uplatňovat nepřiměřené intervence, které nezohledňují všechny aspekty rodinné situace, včetně potřeb členů rodiny, a nedostatečně zapojovat do řešení případu děti i rodiče. Uvedené důsledky jsou nepochybně nedílnou součástí konceptu defenzivní praxe, jsou však také velice obtížně měřitelné. Z hlediska správného výkonu profese jsou nežádoucí, a mají tedy nízkou úroveň tzv. sociální desirability. Měření nežádoucích fenoménů je zpravidla nevalidní, neboť respondenti zatajují chování, které není sociálně desirabilní (Chylíková, 2011). Měření uvedených způsobů jednání dále komplikuje skutečnost, že jsou závislé na řešení konkrétních případů a nelze je oddělit od kontextu, ve kterém probíhají. Hodnotit, zda sociální pracovník/pracovnice do řešení případu dostatečně zapojil/a klienty či zda případ posoudil/a komplexně, je bez znalosti konkrétního případu obtížné či spíš nemožné. Použitá metoda, tedy dotazníkové šetření postojů a chování, je pro výzkum jednání v konkrétních případech naprosto nevhodná; pro takové hodnocení je nutné použít zcela jinou metodu, např. analýzu spisové dokumentace. Z uvedených důvodů byl koncept defenzivní praxe operacionalizován pouze jeho hlavním projevem, tedy silným důrazem na naplňování požadavků daných předpisy.

Na základě vztahů načrtnutých v teoretickém úvodu byly stanoveny následující hypotézy.

Faktor	Hypotéza
Organizační kultura	H1: Příznivá organizační kultura OSPOD snižuje

	inklinaci k defenzivní praxi.
Multidisciplinární spolupráce	H2: Dostupná multidisciplinární spolupráce na OSPOD snižuje inklinaci k defenzivní praxi.
Obavy z pochybení nebo následků rozhodnutí	H3: Obavy z pochybení nebo následků rozhodnutí sociální pracovnice/pracovníka OSPOD zvyšují inklinaci k defenzivní praxi.
Profesní charakteristiky	H4: Čím vyšší má sociální pracovnice/pracovník OSPOD vzdělání, čím je přesvědčenější o prospěšnosti profese a čím je spokojenější s pracovním životem, tím méně inklinuje k defenzivní praxi.
Postojová orientace	H5: Konzervativní postoje sociální pracovnice/pracovníka OSPOD zvyšují inklinaci k defenzivní praxi.

Tab. 2: Stanovené hypotézy pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky

Faktor organizační kultury obsahoval čtyři proměnné: 1. názor pracovnice na to, zda je na jejím pracovišti dostatek pracovníků, kteří mají agendu kolizního opatrovnictví na starosti; 2. kvalita vztahů na pracovišti mezi kolegy a mezi podřízenými a vedením; 3. názor pracovnice na to, zda považuje přístup vedení úřadu ke svému OSPOD jako podporující či nikoliv; a 4. realizace supervizí na oddělení²⁴.

Faktor multidisciplinární spolupráce byl operacionalizován baterií položek, které zjišťovaly dostupnost několika subjektů v místě působení OSPOD: 1. neziskových organizací, 2. soudců, 3. právních zástupců, 4. soudních znalců, 5. psychologů, 6. školských zařízení a 7. lékařů. V regresních modelech bylo využito součtového indexu, který sestával ze tří ze sedmi uvedených položek (dostupnost neziskových organizací, soudců a psychologů). Ostatní čtyři položky nebylo možné do souhrnného indexu začlenit buď proto, že nediskriminovaly (lékaři byli dobře dostupní podle 93 % respondentek, školská zařízení podle 97 %), nebo proto, že obsahovaly velkou proporcí odpovědí „nevím“, a jejich

²⁴ Tato proměnná nakonec do regresních modelů nevstoupila, neboť se ukázalo, že má pro naprostou většinu souboru stejnou hodnotu, tedy že nediskriminuje (92 % pracovnic uvedlo, že se u nich supervize realizují).

zahrnutí do modelu tak snižovalo počet případů v analýze (dostupnost právních zástupců a soudních znalců)²⁵.

Faktor profesních charakteristik byl operacionalizován třemi dotazníkovými položkami: 1. subjektivně pocíťovaná prospěšnost vykonávané profese; 2. spokojenost s pracovním životem; a 3. nejvyšší dosažené vzdělání.

Faktor obav z pochybení nebo následků rozhodnutí byl měřen baterií položek, v níž respondenty odpovídaly na to, do jaké míry se obávají různých eventualit, které mohou při nebo následkem řešení případů nastat. Jednalo se o obavy: 1. o ztrátu zaměstnání, 2. o kvalitu vztahu s klienty, 3. o ztrátu uznání u kolegů, 4. o ztrátu pověsti v místě, 5. ze stížností klientů, 6. o finanční ohodnocení nad rámec tabulkového platu, 7. o zhoršení situace dítěte, a 8. o zhoršení situace rodiny. Ze všech uvedených položek byl vytvořen součtový index.

Faktor postojové orientace měřily dvě proměnné. První proměnná měla podobu výroku „Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a rodinu“, měřeného na Likertově škále se šesti body od nejsilnějšího nesouhlasu po nejsilnější souhlas. Druhá proměnná měřila inklinaci respondentek ke konzervativnímu postoji a tradičním společenským hodnotám a byla formulována jako výrok ve znění „Dnešní lidé by měli uznávat tradiční hodnoty a řídit se jimi“, měřený na šestibodové Likertově škále.

V modelech logistické regrese byly kromě indikátorů faktorů zohledněny i další proměnné, které sloužily ke kontrole zjišťovaných vztahů. Těmito kontrolními proměnnými byla: 1. religiozita, zjišťovaná dotazem, zda je respondentka věřící či nikoliv, 2. skutečnost, zda pracovnice má nebo nemá děti (ať už vlastní nebo v jakékoli formě náhradní rodinné péče), 3. věk a 4. kraj, v němž se nachází OSPOD, kde respondentka působí. Rovněž byla měřena délka praxe pracovnic - tato proměnná však nakonec do regresních modelů nevstoupila, neboť silně korelovala s proměnnou věk. Začleněním obou těchto proměnných by byl narušen předpoklad absence multikolinearity.

---

²⁵ Vyřazená položka Dostupnost právních zástupců a soudních znalců zásadně neovlivňuje efekt proměnné Index Spolupráce na závisle proměnnou Předpisy. V modelu, ve kterém byla zařazena, nebyl efekt vyšší než v modelu, ve kterém zařazena nebyla.

8.5.2 Metoda

V prvním kroku analýzy byla použita závisle proměnná v její ordinální formě a vztahy byly odhadovány v modelu ordinální logistické regrese (dále jen OLR). V testu proporcionality šancí (omodel test v programu Stata a Brandtův test) bylo ověřeno, že je splněn předpoklad použití OLR, tj. že nezávisle proměnné ovlivňují všechny hodnoty závisle proměnné stejně silně. V návaznosti na tuto analýzu byla závisle proměnná překódována na binární hodnoty („0“ = nesouhlas s výrokem a „1“ = souhlas s výrokem) a byla provedena binární logistická regrese (dále jen BLR). Nominální a ordinální nezávisle proměnné, které vstoupily do modelů, byly překódovány na binární proměnné.

Vzhledem k tomu, že byla využita data reprezentující celou populaci, nikoliv výběrová data, nebylo možné určovat významnost efektu v modelu z jeho statistické signifikance. Bylo tedy nutné zvolit jiné kritérium toho, zda je koeficient poměru šancí (OR, Odds ratio) v OLR nebo BLR modelu nezanedbatelným efektem. Jako inspirace posloužila idea tzv. věcné významnosti, podle které je věcně významný takový efekt, který je důležitý pro vědecké poznání či praktické účely (Soukup, 2013). Za věcně významný efekt byla zvolena konkrétní hranice koeficientu poměru šancí (dále jen OR) získaných v modelu se standardizovanými daty (z-skóry použitých proměnných), a to $OR < 0,85$ a $OR < 1,150$.

8.5.3 Výsledky dat a jejich interpretace

S výrokem „*Hlavním úkolem pracovníka OSPOD je naplňovat požadavky dané předpisy*“, tedy s indikátorem defenzivní praxe rozhodně a spíše souhlasilo 69 % (tj. 371) dotázaných. Toto zjištění lze interpretovat tak, že většina oslovených pracovníků inklinovala k silnému důrazu na naplňování požadavků daných předpisy.

Pokud jde o faktor organizační kultury, hypotéza H1 ve znění „*Příznivá organizační kultura OSPOD snižuje inklinaci k defenzivní praxi*“ se nepotvrdila. Jedna ze tří proměnných neměla na závisle proměnnou vliv, další dvě vliv měly, ale v opačném směru. Pokud je na oddělení dostatek pracovníků, respondentky

měly o 39 % vyšší šanci souhlasit s výrokem závisle proměnné, než respondentky, na jejichž oddělení je pracovníků nedostatek. Inklinaci k defenzivní praxi nesnižoval ani podporující přístup vedení. Respondentky, které uvedly, že vedení jejich oddělení podporuje, měly o 120 % vyšší šanci s výrokem závisle proměnné souhlasit.

Faktor multidisciplinární spolupráce byl měřen jediným indikátorem, indexem dostupnosti spolupráce s různými subjekty (neziskové organizace, soudci, psychologové). Index sice ve vztahu se závisle proměnnou byl, avšak v opačném směru, než očekávala hypotéza H2 ve znění „*Dostupná multidisciplinární spolupráce na OSPOD snižuje inklinaci k defenzivní praxi*“. Respondentky s vyšší dostupností subjektů ke spolupráci měly vyšší pravděpodobnost s výrokem závisle proměnné souhlasit. Teoretický předpoklad se tedy nepotvrdil ani v případě multidisciplinární spolupráce.

Faktor obav z pochybení nebo následků rozhodnutí byl rovněž zastoupen jediným indikátorem, a to indexem, který vznikl z osmi dotazníkových položek zjišťujících obavy respondentek z různých situací či eventualit. Tento indikátor neměl na závisle proměnnou žádný vliv; hypotéza H3 ve znění „*Obavy z pochybení nebo následků rozhodnutí sociální pracovnice/pracovníka OSPOD zvyšují inklinaci k defenzivní praxi*“ se tedy nepotvrdila.

Ze tří indikátorů, které byly použity pro měření faktoru Profesní charakteristiky, bylo ve vztahu se závisle proměnnou pouze vzdělání, a to v teoreticky očekávaném směru. Respondentky, které vystudovaly vysokou školu (Bc. nebo Mgr.), měly o 38 % nižší šanci souhlasit s výrokem závisle proměnné, než respondentky, které vystudovaly střední školu. Spokojenost s pracovním životem a přesvědčení o přínosnosti povolání neměla na inklinaci k důrazu na předpisy vliv. Hypotéza H4 ve znění „*Čím vyšší má sociální pracovnice/pracovník OSPOD vzdělání, čím je přesvědčenější o prospěšnosti profese a čím je spokojenější s pracovním životem, tím méně inklinuje k defenzivní praxi*“ se tak potvrdila pouze částečně.

Faktor postojové orientace neměl s důrazem na dodržování předpisů souvislost, naopak indikátor společenského konzervatismu ano. Respondentky, které

akcentovaly tradiční hodnoty, měly o 45 % vyšší šanci s výrokem závisle proměnné souhlasit. Tento vztah je v souladu s očekáváním, že akcent na předpisy souvisí s hodnotovou orientací, konkrétně s hypotézou, že pracovníce, které kladou důraz na předpisy, mají zároveň konzervativnější pohled na společnost. Hypotéza H5 ve znění „*Konzervativní postoje sociální pracovníce/pracovníka OSPOD zvyšují inklinaci k defenzivní praxi*“ se tedy potvrdila částečně.

Kontrolní proměnné věk, vlastní péče o dítě a religiozita souvislost neměly.

8.6 Shrnutí druhé fáze výzkumné studie

Díličí výstupy z kvantitativního šetření, zodpovídající druhou výzkumnou otázku, tedy empirické ověření zkušeností sociálních pracovníků a pracovníků s řešením rodičovských sporů, poukazují na to, že i přes vnímaný nedostatek personálního zajištění agendy jsou vztahy na oddělení povětšinou dobré, a to jak mezi kolegy, tak s vedením OSPOD. Podpora ze strany vedení úřadu je hodnocena jako ambivalentní. Většina respondentů pociťuje při výkonu profese psychickou zátěž. Na naprosté většině oddělení se přitom realizují pravidelné supervize, nejčastěji jednou za čtvrt roku. Pokud jde o dostupnost subjektů ke spolupráci, mezi ty nejhůře dostupné patří soudní znalci, psychologické služby a neziskové organizace nabízející služby rodinám s dětmi. Ty, které pracovníci a pracovníce vnímají pro spolupráci při řešení rodičovských sporů jako jedny z nezásadnějších, zároveň patří mezi ty nejméně dostupné.

Naprostá většina respondentů věří, že se otec může o dítě postarat stejně dobře jako matka. V závěrečných návrzích za uplynulých 12 měsíců respondenti zhruba ve 14 % případů z celkové agendy navrhovali svěřeni do péče otce, v 68 % svěřeni do péče matky a v 18 % svěřeni do střídavé nebo společné péče rodičů. Důvody svěřeni do péče otce nebo matky byly téměř totožné, nejčastěji se jednalo o dohodu rodičů, naplnění přání dítěte, objektivní lepší předpoklady daného rodiče pro výchovu dítěte, objektivní překážky na straně rodiče, jemuž dítě do péče svěřeno nebylo, a zachování stávajícího modelu péče, který se v rodině osvědčil. U střídavé nebo společné péče patřily mezi nejčastější důvody dohoda rodičů, přání dítěte, zachování stávajícího funkčního modelu péče, totožné předpoklady rodičů pro výchovu dítěte a blízká bydliště rodičů. Pokud jde

o úpravu styku, respondenti nejčastěji volí variantu standardního styku, tj. jednou za 14 dnů od pátku do neděle plus jeden den v týdnu. Dávají přednost spíše širšímu než užšímu rozsahu styku.

Respondenti při řešení rodičovských sporů pocítují obavy nejčastěji z toho, že jejich rozhodnutí zhorší situaci rodiny nebo nezletilého dítěte, nebo že povede k podání stížností. V tomto ohledu je k zamyšlení, že ač je většina pracovníků dle svého názoru schopna dobře odolat nátlaku ze strany klientů, překonávat nátlak ze strany vedení jim činí potíže.

Více než dvě třetiny českých pracovníků a pracovníků OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, kteří mají na starosti agendu řešení rodičovských sporů, se domnívá, že jejich hlavním úkolem je naplňovat požadavky dané předpisy.

Faktory, resp. indikátory faktorů, ve většině případů ovlivňovaly indikátor defenzivní praxe v opačném směru, než bylo očekáváno, nebo ho neovlivňovaly vůbec. Z pěti testovaných hypotéz se podařilo potvrdit pouze dvě, a to jen částečně. Respondentky s nižším vzděláním inklinovaly k důrazu na naplňování požadavků daných předpisy více než respondentky s vyšším vzděláním, čímž se částečně potvrdila hypotéza o vlivu profesních charakteristik. Částečně se potvrdila i hypotéza o vlivu konzervativní postojové orientace, neboť se ukázalo, že respondentky, které inklinovaly ke společenskému konzervatismu, měly větší šanci klást důraz i na dodržování předpisů. U ostatních tří hypotéz však uvažované faktory buď závisle proměnnou neovlivňovaly vůbec, nebo ji ovlivňovaly, ale v opačném směru, než stanovovaly hypotézy.

Z výsledků této fáze výzkumné studie vyplývá, že na důraz na naplňování požadavků daných předpisy nemají vliv obavy z následků rozhodnutí ani subjektivní vnímání profese, spokojenost s pracovním životem či genderové postoje. Naopak se ukázalo, že jej zvyšuje příznivá organizační kultura, podporující přístup vedení úřadu a funkční multidisciplinární spolupráce. Potvrdil se vztah mezi důrazem na předpisy a vyšším vzděláním. Nižší důraz na předpisy kladou sociální pracovníce s vyšším vzděláním, což může být způsobeno tím, že se v průběhu studia seznámily s kritickými přístupy k různým praxím

a reflektují, že předpisy nemusí vždy být tím nejlepším způsobem řešení situace. Jak uvádí Pinkneyová (2018), vyšší vzdělání není vždy zárukou volby vhodných intervencí, zvyšuje však schopnost sociálních pracovníc a pracovníků odolávat organizačním tlakům, vlastním předsudkům a stereotypům a podporovat reflexivní praxi, která oproti DP staví na zvědomění si vlastních postojů a jednání.

Dále se potvrdil pozitivní vztah mezi důrazem na předpisy a postojovým konzervatismem. Pozorovaný vztah může mít společnou příčinu v psychosociálním nastavení osobnosti, které se v odborné sociálně-psychologické literatuře nazývá „autoritářská osobnost“ a projevuje se důrazem na dodržování zavedených pravidel a tradičních postupů a silným uznáváním autorit (Altemeyer, 1988). Vztah mezi důrazem na předpisy a společenským konzervatismem může rovněž souviset s charakteristikami byrokracie a s tím souvisejícím postojovým konzervatismem a respektem k autoritám, jak o nich pojednává např. Weber (1997).

Z výsledků druhé fáze výzkumné studie dále vyplývá, že sociální pracovníce, které subjektivně vnímají kapacitu na oddělení jako dostačující, jejich vedení je spíše podporuje a subjekty pro multidisciplinární spolupráci považují za dostupné, kladou na předpisy větší důraz. Lze tedy říci, že v několika významných ohledech jsou jejich pracovní podmínky lepší než podmínky pracovníc, které kladou na předpisy menší důraz, a to i tehdy, vezmeme-li v potaz, že důraz na dodržování předpisů není ve vztahu ani s celkovou spokojeností s pracovním životem, ani s kvalitou vztahů na pracovišti. Takový výsledek lze vysvětlit tak, že pracovníce, jejichž pracovní podmínky jsou lepší, více respektují zavedená pravidla a předpisy a jako výraz loajality je nezpochybňují. V takovém případě by důraz na naplňování požadavků daných předpisy bylo projevem uznání vůči systému, který sociální pracovníci nabízejí komfort ve většině oblastí. Pinkneyová (2018) ve své teoretické práci pojednává o podobném charakteru defenzivní práce, který může v některých organizacích sociální práce existovat (např. tam, kde je patrná silná záštita vedení, které projevuje sociálním pracovníkům uznání nebo jim vychází vstříc i ve zcela běžných záležitostech), a dodává, že úskalím takového pojetí defenzivní praxe je ustupování organizační loajalitě (tedy loajalitě vůči

zaměstnávající organizaci) na úkor profesní loajality (tedy loajality k profesi a potažmo ke klientovi).

Na pozorované vztahy lze nahlédnout i z druhé strany. Pracovnice, které subjektivně vnímají kapacitu na oddělení jako nedostačující, přístup vedení jako nepodporující a subjekty pro multidisciplinární spolupráci jako méně dostupné, nekladou na předpisy tak velký důraz. To lze vysvětlit jistou laxností vzhledem k organizaci či systému, který neposkytuje pracovníci dostatečné podmínky pro výkon práce. Pokud pracovnice necítí oporu u vedení a nemá uspokojivé podmínky k práci, může k dodržování předpisů přistupovat „s rezervami“. Lze se domnívat, že nevyhovující organizační podmínky pracovníci demotivují natolik, že přestává požadavky systému či organizace preferovat. Pokud by byla tato reakce na nevyhovující podmínky považována za druh defenzivní praxe v českých podmínkách, bylo by nutné defenzivní praxi re-definovat jako praxi, která klade nižší důraz na předpisy, tedy přesným opakem toho, jak ji definují zahraniční autoři. Harris (1987) však v této souvislosti uvádí, že defenzivní praxe zahrnuje široké spektrum chování od přílišného důrazu na dokumentování vlastní praxe až po přehnané nebo naopak nulové intervence – vždy tak, aby pracovník nemohl být obviňován z nevhodných postupů. V tomto smyslu se potvrzuje zjištění z první, kvalitativní části výzkumné studie, která defenzivní praxi definuje jako tendenci klást důraz na naplňování požadavků daných předpisy, ovšem pouze v rozsahu nutného minima.

S ohledem na použitou metodologii je třeba uvést, že poznatky autorů, z nichž jsou odvozeny testované hypotézy, pocházejí především z kvalitativních studií. Je evidentní, že defenzivní praxe se na kvalitativní úrovni projevuje komplexně a jediný indikátor není schopen tuto praxi postihnout a dostatečně reprezentovat. Stejně tak nemusí realitu dostatečně reprezentovat ani indikátory faktorů. Nelze vyloučit ani určitý vliv sociální desirability, který bude pravděpodobně představovat část pozorované variance a kovariance závisle a nezávisle proměnných. Nesoulad mezi teoretickými předpoklady a výsledky studie také může být následkem aplikace zahraničních teoretických předpokladů na českou praxi řešení rodičovských sporů. Faktory vybrané pro tuto studii vycházely ze studií zaměřujících se především na činnost sociálních pracovníků/pracovniců

při řešení případů týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte. Je možné, že při řešení jiných případů je obranný mechanismus pracovníků/pracovníků slabší nebo má jiný charakter. Důvodem, proč se stanovené hypotézy z větší části nepotvrdily, může být také odlišnost zahraniční a české SPOD při řešení rodičovských konfliktů, které jsme stručně popsali v teoretickém úvodu této statě.

S ohledem na to, že se v kvantitativní části studie nepotvrdila většina ze stanovených hypotéz, bylo přistoupeno k poslední fázi výzkumné studie, a to k realizaci případové studie.

9. Třetí fáze výzkumné studie – případová studie

9.1 Výzkumné cíle a otázky

S ohledem na předchozí část výzkumné studie a v souladu s logikou smíšeného výzkumu dle Hendla (2016) byla výzkumná otázka pro třetí část výzkumné studie postavena takto:

1. *Jsou hlavními faktory inklinace pracovníka k defenzivní praxi skutečně faktory zjištěné v první a druhé části studie, tj. míra rezignace, nastavení organizace, loajalita pracovníka k organizaci, vzdělání a postojeová orientace, nebo se objevují i jiné faktory? Jak na uplatňování defenzivní praxi působí?*

9.2 Sběr dat

Sběr dat probíhal ve dnech 18. až 22. 2. 2019. Jak uvádí Hendl (2016), případová studie se může zaměřovat na jeden případ nebo více případů. S ohledem na personální možnosti realizovaného výzkumu byla provedena případová studie jednoho případu. Sběr dat byl realizován pomocí několika zdrojů, v tomto případě se jednalo o:

- rozhovory s pracovníci a jejími kolegyněmi a přímou nadřízenou (vedoucí oddělení), a
- zúčastněné pozorování.

Výsledným obsahem pozorování bylo:

- čtyři osobní jednání pracovnice s rodiči,
- jeden rozhovor pracovnice s dítětem (8 let),
- jedno sociální šetření v bydlišti rodičů, kteří jsou účastníky soudního řízení o úpravu poměrů,
- plnění administrativních úkonů,
- a neformální rozhovory s kolegyněmi a kolegy nebo vedoucími OSPOD.

Rozhovory měly za cíl zachytit postoje všech členů týmu. Záznamy byly opět přepisovány a anonymizovány.

9.3 Charakter výzkumného souboru

Vybrán byl případ sociální pracovnice OSPOD ze Zlínského kraje. Ten jako kontrolní proměnná v kvantitativní fázi studie vykazoval vyšší inklinaci k defenzivní praxi, navíc byly u pracovnice během kvalitativní fáze studie, tj. při realizaci polostrukturovaných rozhovorů, patrný nejsilnější atributy defenzivní praxe.

Pracovnice působí na OSPOD na pozici terénní sociální práce, tedy řeší případy rodičovských sporů, 12,5 roku. Absolvovala vysokoškolské studium v bakalářském stupni a v rámci navazujícího vzdělávání chodí většinou na kurzy, které jí vybírá nebo doporučuje zaměstnavatel.

9.4 Výsledky a jejich interpretace

Pokud jde o analýzu dat z případové studie, Hendl (2016) uvádí, že lze využít běžné postupy etnografického výzkumu nebo metody zakotvené teorie. Podobně jako v první části studie byla použita metoda zakotvené teorie. Pomocí otevřeného kódování tedy byly definovány kategorie, které měly zodpovědět definovanou výzkumnou otázku a odrážely faktory použité v kvantitativní fázi i interpretaci výsledků kvalitativní fáze, a to: 1. Organizační kultura, 2. Multidisciplinární spolupráce, 3. Obavy pracovníka z pochybení nebo následků rozhodnutí, 4. Profesionální charakteristiky, 5. Postojová orientace, 6. Rezignace, 7. Nastavení pracoviště, 8. Loajalita k organizaci.

9.4.1 Organizační kultura

Pracovnice působí na OSPOD na obecním úřadě obce s rozšířenou působností ve Zlínském kraji již 13,5 roku. Personální složení oddělení zahrnuje čtyři pracovnice na úseku terénní sociální práce (tedy zkoumanou pracovnici a další tři kolegyně), jednu pracovnici na úseku náhradní rodinné péče a dvě kurátorky a jednoho kurátora pro děti a mládež. Personální zajištění agendy rodičovských sporů považuje pracovnice v dané chvíli za dostačující. Na oddělení působí také

vedoucí oddělení, která administrativně spadá pod vedoucího odboru. V čele úřadu stojí tajemnice obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Na úřadě je zřízeno dalších 11 odborů.

Pracovnice sdílí místnost s jednou ze svých kolegyň, která má na starosti tutéž agendu. Všechny kanceláře oddělení jsou vedle sebe na jedné chodbě. Vybavení kanceláře je standardní, oddělení má k dispozici tzv. pohovorovou místnost, která je pro případ jednání s dětmi vybavena hračkami a různými komunikačními pomůckami.

Vztahy v týmu popisuje pracovnice celkově jako dobré. V nejužším kontaktu je s terénními sociálními pracovníci, společně působí na oddělení téměř čtyři roky. Vzájemně si pomáhají a radí v situacích, s nimiž si nevědí rady. Tráví společně obědové pauzy a stýkají se i mimo pracovní kontext. Vztahy s ostatními členy týmu hodnotí pracovnice jako neutrální, nejsou v častém kontaktu. S vedoucí oddělení má pracovnice vztah dobrý, je většinou ochotná najít si čas a daný případ prodiskutovat. Na oddělení probíhají pravidelné porady týmu a jednou za čtvrt roku také supervize. Supervizi provádí externí supervizor a jedná se o supervize případové.

Pokud jde o přístup vedení úřadu k OSPOD, pracovnice jej popisuje jako neutrální. S tajemnicí úřadu není v kontaktu, vše se řeší přes vedoucí oddělení. Vedoucí odboru do vedení OSPOD taktéž nezasahuje.

9.4.2 Multidisciplinární spolupráce

Multidisciplinární spolupráce je dle pracovnice důležitá, vzhledem k poloze úřadu, potažmo OSPOD, však není subjektů ke spolupráci mnoho nebo jsou přetížené. V některých případech zapojení ostatních subjektů do řešení případu vítá, celkově však multidisciplinární spolupráci nevyžaduje. Na její práci má zapojení dalších subjektů a navázání multidisciplinární spolupráce vliv jen tehdy, pokud má daný subjekt dostatek času, aby se klientovi mohl věnovat.

9.4.3 Obavy z vlastního pochybení nebo následků svých rozhodnutí

Pracovnice sdělovala, že občas pociťuje obavy ze špatného rozhodnutí nebo z pochybení. Odvolávala se na tlaky ze strany rodičů. Uváděla, že často změnila své

rozhodnutí podle názoru kolegů nebo vedoucí oddělení. Nejčastěji proto, že nechce být odpovědná za to, že se něco stane. V osobním životě se rozhoduje poměrně autonomně, v práci se však naučila všechna závažná rozhodnutí konzultovat, a to z důvodu obav z následků svých rozhodnutí. Neobává se ani tak o to, že by o práci přišla, o zhoršení vztahů s klienty (snaží se udržovat si od klientů odstup) nebo o snížení platu, jako spíše o ztrátu důvěry ze strany vedoucí oddělení. Věří, že pokud jde o kolegyně, ty by ji podpořily za všech okolností, neboť se většinou na zvolených intervencích shodnou.

9.4.4 Profesní charakteristiky

Pracovnice absolvovala vysokoškolské bakalářské studium sociální práce. Na OSPOD byla přijata ihned po absolvování studia, a to v rámci řádného výběrového řízení. Po nástupu na oddělení byla zaškolená svojí kolegyní, s níž v současné době sdílí kancelář. Kolegyně ji doporučila, jak v různých typech případů postupovat, a pracovnice se doporučení kolegyně v zásadě drží dodnes. Svoji profesi vnímá jako prospěšnou jen někdy, spíše má pocit, že jí systém neumožňuje vykonávat práci tak, jak by bylo záhodno. Výše uvedené lze dokumentovat jejími slovy:

„[Jméno kolegyně] mi hned první den řekla, ať se s ničím moc nepáru, protože když se nechám klientama zatáhnout tam, kam chtějí, nakonec se to obrátí proti mně. A mně se to v podstatě vyplácí. Plním si, co mám, všechny zprávy k soudu, spisy, ipody²⁶, všechno mám v pořádku, kdyby přišla stížnost... napíšu mi ze soudu, ať promluví s dítětem, promluví s dítětem. Vedoucí mi řekne, ať jdu někam na šetření... jdu. To není tak, že bych se sama nedokázala rozhodnout, ale spíš poslouchám, abych něco nepokazila nebo se to proti mně neobrátilo, že jsem něco udělala z vlastní vůle.“

9.4.5 Postojová orientace

Pracovnice si při jednání s rodiči zachovávala nestrannost. Vysvětlovala to snahou plnit své povinnosti tak, jak má, a nenechat se vtáhnout do sporu mezi

---

²⁶ Individuální plány ochrany dítěte.

rodiči. Odkazovala na úvodní zaškolení a na praxi, která je na oddělení v nejužším týmu terénních sociálních pracovníků, zavedena. Pracovnice se vzájemně podporují v profesionálním, spíše odtažitým chování ke klientům. Důvodem je dle pracovnice vědomí, že pokud dají jednomu nebo druhému rodiči najevo sympatie nebo více prostoru, druhý rodič je za takové jednání může velmi snadno napadnout.

9.4.6 Rezignace

Pracovnice systém, dle svých slov, „*neřeší*.” Důležitější je pro ni vztah v týmu a s vedoucí. Ve vztahu ke svým povinnostem se naučila, resp. jí to poradila kolegyně a ona jí postupem času dala za pravdu, že je potřeba plnit si své povinnosti, ale udržovat si od klientů patřičný odstup. Systém jde proti výkonu sociální práce, proto na své „*pomahačské*” tendence rezignovala a nabízí klientům jen to, co nezbytně musí. Pokud vnímá, že se klient opravdu snaží se svojí situací něco dělat, je ochotná vyvinout větší snahu, ale pevně si drží své hranice. Při jednání s klienty vystupuje odtažitě, bez emocí. Na slovní nátlak klienta nereaguje.

9.4.7 Nastavení organizace

Jak částečně vyplývá již z výše uvedeného, pracovnice má nejbližší vztah se svými kolegyněmi a vedoucí oddělení. Ze sdělení pracovnice i neformálních rozhovorů mezi ní a kolegyněmi je patrné, že defenzivní praxe a odtažitý přístup ke klientům je na oddělení obecně přijatým standardem práce. Pracovnice o něm byla informována již při nástupu na oddělení, kdy ji zaučovala služebně starší kolegyně. Vedoucí oddělení se svému týmu velmi věnuje, utvrzuje je však v přístupu, který většinově volí.

9.4.8 Loajalita k organizaci

Pracovnice projevuje velmi silnou náklonnost k nejbližším kolegyním a k vedoucí oddělení. S kolegyněmi ji pojí kamarádský a důvěrný vztah, od vedoucí oddělení cítí oporu. O odchodu ze zaměstnání by uvažovala pouze tehdy, pokud by odešly nejbližší kolegyně nebo vedoucí oddělení. S fungováním úřadu je poměrně spokojená.

9.5 Shrnutí třetí fáze výzkumné studie

Cílem třetí fáze výzkumné studie bylo ověřit, zda jsou hlavními faktory inklinace pracovníka k defenzivní praxi skutečně faktory zjištěné v první a druhé části studie.

Sledovaná pracovnice má vyšší vzdělání, což je v rozporu s potvrzenou hypotézou z kvantitativní části studie, tedy že čím vyšší je vzdělání pracovníka, tím nižší je jeho inklinace k defenzivní praxi. Zde se nabízí zamyšlení, zda jde o samotnou úroveň dosaženého vzdělání, nebo jeho obsah. Komplexní výkon agendy SPOD vyžaduje nejen studium teoretických základů, ale také osvojení si kriticky reflexivní praxe, a je otázkou, nakolik je stávající systém vzdělávání v oboru sociální práce schopen něco takového studentům nabídnout. Obavy pracovnice z pochybení byly ve velké míře spojeny s obavou ze ztráty důvěry ze strany vedení a s obavou z morální odpovědnosti. Toto zjištění může souviset i s loajalitou vůči vedoucí. Obavy z vnějších tlaků si pracovnice nepřipouští, věří v sílu vedení a je zaštitěna organizační kulturou, která styl její práce podporuje. Nastavení oddělení tedy odpovídá nastavení pracovnice. Z rozhovorů a výstupů pozorování vyplývá, že vykazuje atributy určité rezignace vůči systému. Vztahy pracovnice s kolegy i vedením jsou v zásadě dobré, personální zajištění agendy dostačující a supervize na oddělení pravidelné.

Na výzkumnou otázku v rámci třetí fáze studie lze odpovědět, že defenzivní praxi při řešení rodičovských sporů na českých OSPOD ovlivňují následující faktory:

- loajalita vůči organizaci v případě příznivých pracovních podmínek,
- rezignace vůči systému a tendence dělat jen „nutné minimum“,
- nastavení pracoviště, a
- tradiční postojová orientace.

10. Shrnutí výzkumné studie

Výzkumná studie byla kompletně realizována od května 2016 do dubna 2019 a zaměřovala se na populaci sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, kterým je svěřena agenda rodičovských sporů. Studie zahrnovala tři výzkumné fáze: realizaci kvalitativních polo-strukturovaných rozhovorů a pozorování ve všech krajích České republiky, anonymního dotazníkového šetření cíleného na celou populaci a analyzovaného optikou kvantitativní metodologie, a kvalitativní případové studie. Dotazníkové šetření zaznamenalo 47% návratnost a vykazovalo vysokou reprezentativitu.

Z celkových výsledků výzkumné studie vyplývá, že sociální pracovníci a pracovníci OSPOD jsou dobře obeznámeni s doporučenými postupy při řešení rodičovských sporů, a v naprosté většině je alespoň dle svých sdělení fakticky naplňují. Při uplatňování represivních kompetencí jsou však pasivnější, než jim metodická doporučení ukládají. Toto zjištění je v souladu se zjištěním Černé (2001), Barvíkové a Šťastné (2014) i tiskovou zprávou Veřejného ochránce práv (2018).

Týmové klima na OSPOD je na většině míst příznivé, vztahy v týmu i s vedením oddělení jsou zpravidla dobré. Problematický je vztah s vedením úřadu. Ač je na většině míst dostupná pravidelná supervize a realizují se pravidelné porady týmu, pracovníci pociťují značnou psychickou zátěž.

Mezi specifické rysy agendy rodičovských sporů na OSPOD patří:

- vyšší intenzita tlaků z vnějšku (ze strany klientů – znesvářených rodičů, médií, vedení),
- vyšší potřeba zachování nestrannosti,
- neochota rodičů ke spolupráci nebo naopak přehlčení požadavky rodičů,
- bezmoc a vnímaný nedostatek praktických řešení vyhrocených, dlouhodobých případů,
- kontraproduktivní zapojení právních zástupců rodičů, a

- nejistota při vedení rozhovorů s dětmi a nakládání s jejich názorem.

Vnější vlivy a tlaky obecně sociální pracovníce a pracovníci zmiňují jako ústřední rys pracovních podmínek při řešení rodičovských sporů. Vede je k potřebě mít vše, co dělají, písemně podložené a přiměřeně odůvodněné. Potřebu plnit své zákonem dané povinnosti považuje za důležité naprostá většina dotazovaných sociálních pracovníků a pracovníc. Liší se však přístup, jak k této potřebě přistupují. Přístupy lze rozdělit do tří typů. Jejich názvy se inspiroují zahraniční typologií defenzivní a reflexivní praxe, neboť obsahují podobné prvky.

Defenzivní praxe nadřazuje potřebu plnit své povinnosti nad zájmy klienta. Pracovnice a pracovníci při řešení rodičovských sporů považují za významnější jednat striktně v souladu s předpisy, než čelit obvinění z pochybení nebo z nežádoucích následků svých rozhodnutí. Striktním dodržováním předpisů však zpravidla miní vykonávání „nutného minima“. Z toho důvodu si také udržují odstup od klientů a vystupují v pozici autority a experta. Pracovník/pracovnice v zásadě plní všechny povinnosti, které mu/jí předepisuje zákon nebo zaměstnavatel, dobrovolně se však vzdává autonomie rozhodování z důvodu obav o ztrátu důvěry ze strany vedení organizace a nutnost nést morální odpovědnost za své rozhodnutí. Na systém, který pracovníkovi/pracovnici znemožňuje řádně vykonávat svěřenou profesi, i na poskytování sociální práce klientům rezignuje, vykonává jen nutné minimum a upíná se na organizační mikroklíma. Je-li mu/jí nakloněno, pracovník/pracovnice soustřeďuje svoji pozornost na plnění požadavků svých nadřízených tak, aby organizaci projevila svoji loajalitu. Zásadní význam má přitom samotné nastavení organizace, které přístup pracovnice/pracovníka formuje. Profesionální loajalita v tomto případě ustupuje loajalitě organizační. Zároveň přispívá skutečnost, že je pracovník/pracovnice orientován/a konzervativně a vyznává tradiční společenské postoje.

Reflexivní praxe čelí potřebě plnit povinnosti dané zákonem pomocí reflexivity a upřednostňováním zájmů klienta nad zájmy svých nadřízených nebo systému. Reflexivita je u těchto pracovníc v souladu s přehledovou studií D´Cruzové, Gillinghama a Melendeze (2005) kontrolou procesu poznávání ve světle mocenských vlivů a promýšlením dopadu pozorování na myšlení a výkon profese.

Smyslem jejich uvažování je rozpoznání vlastních předpokladů, a tím i porozumění nebo vytváření významů v interakci s klientem. Pracovnice uplatňující tento typ praxe uznávají participaci klienta, ať už rodiče nebo dítěte, a aktivně ji klientům umožňují. Tíhu rozhodování tím však nekladou na rodinu, ani na dítě nebo jiné zapojené subjekty, spíše skrze participativní přístup ke klientům podporují jejich aktivní zapojení do řešení životní situace. Reflexivní pracovnice/pracovníci se obklopují podobně smýšlejícími kolegy a kolegyněmi, což jejich přístup upevňuje i navzdory nepříznivým systémovým nebo pracovním podmínkám.

Intuitivní praxe taktéž vnímá potřebu plnit zákonné povinnosti co nejlépe, spoléhá se však v prvé řadě na svůj úsudek, intuici a zkušenosti. Ty pomáhají zástupcům a zástupkyním tohoto přístupu odůvodnit situace, kdy jednájí proti zájmům klienta nebo kdy neplní, co jim ukládají právní předpisy, příp. pokyny nadřízených. K participaci klientů pracovnice a pracovníci přistupují pouze tehdy, kdy je takové řešení v souladu s jejich pozitivní zkušeností. Hodnoty profese a reflexivita u tohoto typu přístupu ustupují zažitým pravdám.

Tendenci k uplatňování defenzivní praxe lze zaznamenat u dvou třetin respondentů, nelze však usuzovat na to, že defenzivní praxi opravdu uplatňují. To, jakým způsobem respondenti na tuto položku odpovídali, může souviset s určitou mírou sociální desirability a může také ukazovat na nedostatečnou komplexitu zvoleného indikátoru.

Oproti faktorům, které volbu a uplatňování praxe ovlivňují v zahraničí, se na českých OSPOD projevuje zejména vliv nastavení pracoviště, míra rezignovanosti pracovnice/pracovníka, vnímaná potřeba vyjádření loajality vůči organizaci a tradiční postojová orientace. Čím lepší je organizační kultura a čím méně se pracovnice a pracovníci obávají vlastního pochybení a následků svých rozhodnutí, tím jsou pravidlům nakloněnější. Je pravděpodobné, že se pracovníci/pracovnice po jisté době s pracovními podmínkami smíří a zaujmou defenzivní styl práce, kdy se pomyslně vzdalují od klienta, soustředí se na plnění povinností daných předpisy, a jsou-li navíc spokojeni s organizačním klimatem, podvolují se systému a jsou k němu loajální.

V této souvislosti se nabízí paralela s jedním ze tří přístupů řešení etického dilematu dle Musila (2008) – blíže viz kapitola 4.3. Východiskem pro uplatnění této paralely může být předpoklad Banksové (2012), která řadí volbu mezi zájmy klienta a zájmy zaměstnavatele, resp. veřejné politiky, mezi jedno z etických dilemat sociální práce ve veřejné správě. Za etické dilema považují řešení vnějších tlaků ze strany vedení úřadu, vedení oddělení, klientů nebo médií také respondenti v kvalitativní fázi výzkumné studie. Prvním typem reakce, kterou se sociální pracovník snaží vyhnout trápení spojenému s řešením dilematu, je dle Musila (2006) a Musila a Nečasové (2007) podvolení se pracovním podmínkám a očekáváním autorit a úprava morálního ideálu, kterou si racionálně zdůvodní. V kontextu této studie se lze ve shodě s Musilem a Nečasovou (2007) domnívat, že sociální pracovníci na OSPOD volí při řešení rodičovských sporů strategii řešení etického dilematu, kterou autoři nazývají *Obcházení ideálu*. Je pravděpodobné, že se pracovníci/pracovnice po jisté době s podmínkami profese smíří a zaujmou defenzivní styl práce, kdy se pomyslně vzdalují od klienta, soustředí se na plnění povinností daných předpisy, a jsou-li navíc spokojeni s organizačním klimatem, podvolují se systému a jsou k němu loajální. Tuto interpretaci lze podložit také faktem, že ze 137 respondentů, kteří jednou nebo vícekrát zažili situaci, kdy na ně vedení úřadu/oddělení vyvíjelo nátlak, aby změnilo své rozhodnutí proti zájmům klienta, téměř 70 % z této skupiny vyhovělo požadavkům vedení, ač takové řešení nepovažovalo za správné.

O významu nastavení pracoviště pojednává také Munroová (2011), která předpokládá, že na volbu defenzivní praxe má vliv počátečního zaškolení a způsob, jakým je realizováno. Ve většině případů úzce souvisí se zaběhlou praxí na pracovišti a zaškolovaný pracovník je jím silně ovlivňován. V tomto smyslu hovoří i skotská studie Granta, Sheridana a Webba (2017) zaměřující se na nově přijaté sociální pracovníky místních orgánů ochrany dětí. Ukazuje, že nově zaměstnaní sociální pracovníci po několika měsících přizpůsobili profesní chování v závislosti na kontaktech s kolegy, praxe zkušenějších kolegů, předávání historek o klientech a neformálních zvěstích o jednotlivých zaměstnancích úřadu. Částečně se tím také potvrzuje zjištění z kvalitativní studie Kuchařové, et al.

(2010), že týmová práce je na OSPOD důležitým, resp. vůbec nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje výkon profese.

Výsledky výzkumné studie poukazují na značný konflikt mezi profesní a organizační loajalitou sociálních pracovníků a pracovníc OSPOD, tedy zda upřednostnit zájmy organizace nad zájmy profese, potažmo klientů, a opačně. Upozorňují na potřebu zavádění reflexivních přístupů do navazujícího vzdělávání sociálních pracovníc a pracovník OSPOD a intenzivnější podpory fungování týmů na odděleních OSPOD. Zároveň poměrně jasně ukazují, že pracovníce a pracovníci OSPOD se v reakci na zvýšený nárok nestrannosti snaží o maximální genderovou rovnost a rovný přístup k oběma rodičům.

Cíle výzkumné studie se podařilo naplnit kombinací kvalitativních a kvantitativních metod, pomocí kterých byly zmapovány rysy agendy řešení rodičovských sporů a identifikovány tři hlavní modely praxe: defenzivní, reflexivní a intuitivní. Riziko defenzivní model praxe je vyšší v případě, kdy pracovník/pracovnice OSPOD rezignuje vůči systému, jeho/její konzervativní nastavení se shoduje s nastavením pracoviště a vnímá potřebu projevení loajality vůči organizaci, která jej/ji ochraňuje. Jednotlivé modely praxe se však mohou prolínat, jedná se tedy spíše o tendenci pracovníka uplatňovat určitý model praxe.

Závěr

Předkládaná disertační práce se věnuje praxi sociálních pracovníků a pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností při řešení rodičovských sporů. Shrnuje aktuální dostupnou znalost z teoreticky orientované i výzkumné literatury jak z České republiky, tak ze zahraničí. Cílem disertační práce je přiblížit každodenní praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD specificky při řešení rodičovských sporů a přispět k rozvoji kriticky reflexivní praxe, která v první řadě a bezpodmínečně sleduje nejlepší zájem dítěte.

Cíl byl průběžně naplňován zpracováním právního, vzdělávacího, kvalifikačního a teoretického rámce profese, který byl v navazujících dvou kapitolách konfrontován se specifickými aspekty a úskalími dobré praxe. Sociální práce na OSPOD stojí na pomezí sociální kontroly a sociální pomoci. Sociální pracovníci a pracovníci OSPOD mohou vystupovat v několika, vzájemně se doplňujících nebo vzájemně protikladných rolích. Při řešení rodičovských sporů mají, stejně jako při jiných činnostech, v první řadě dbát na naplňování nejlepšího zájmu dítěte – jedná se však o pojem těžko uchopitelný a neurčitý. Pracovník je také stavěn do středu mezi rodiče, kteří se jej snaží přesvědčit o svojí pravdě. Výkon profese v tomto kontextu klade na pracovníka značné nároky.

Disertační práce obsahuje doporučený postup pro práci s rodinou, který vychází z klíčových metodických pokynů a publikací tuzemských autorů. Na základě doporučeného postupu a uvedení případové studie konkrétního pracoviště při řešení rodičovských sporů jsou identifikovány znaky dobré praxe, a to participace rodiny, multidisciplinární spolupráce, neutralita a transparentnost, profesionalita a reflexivita. Jednotlivé znaky se vzájemně prolínají a mnohdy nemohou efektivně fungovat jeden bez druhého. Jejich přítomnost při řešení rodičovských sporů na OSPOD by měla dle předpokladu přispět ke kvalitnímu a komplexnímu vyhodnocení životní situace dítěte, a tedy k přiměřenější volbě intervence, kriticky reflexivnímu přístupu pracovníka/pracovnice a sledování nejlepšího zájmu dítěte.

Z rozsáhlého výzkumného šetření, které zahrnovalo kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod a cílilo na celou populaci sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD, zabývajících se na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností agendou řešení rodičovských sporů, vyplynulo, že výše uvedené znaky dobré praxe se promítají také do typologie přístupů sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD k řešení rodičovských sporů. Mezi identifikované typy patří defenzivní praxe, reflexivní praxe a intuitivní praxe. Rozlišení jednotlivých typů závisí na převládajícím nastavení pracoviště, míře rezignovanosti pracovnice/pracovníka, potřebou organizační loajality a postojovým konzervatismem. Pracovníci, kteří uplatňují vlastní reflexivitu, jsou schopni lépe naplňovat i ostatní znaky dobré praxe, tzn. umožňují participaci klientů, jsou nakloněni multidisciplinární spolupráci a lépe udržují neutralitu, transparentnost a profesionalitu. Neutralita, transparentnost ani profesionalita samy o sobě nestačí, nejsou-li doplněny o schopnost reflexivity pracovnice/pracovníka.

Disertační práce naplnila stanovený cíl kombinací výše uvedených metod a přiblížila každodenní praxi sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD specificky při řešení rodičovských sporů. K rozvoji kriticky reflexivní praxe, která v první řadě a bezpodmínečně sleduje nejlepší zájem dítěte, přispěla zejména vymezením jednotlivých pojmů jako reflexivita a reflexivní praxe, teoretickou i empirickou oporou jejich využití v praxi a provedeným výzkumným šetřením, které poukázalo na specifika jednotlivých přístupů k praxi.

Vliv organizačního klimatu a týmové práce na praxi sociálních pracovníků obecně není nic nového. Dynamika tohoto procesu, význam organizační loajality a vztah k tomu, jak pracovníci přistupují k participaci klientů i řešení případů však ano a upozorňuje na nutnost podpory reflexivních způsobů práce už u nastupujících pracovníků. Ukazuje se, že v případě, že je na pracovníka vyvíjen tlak ze strany vedení, zájmy klienta jdou stranou. Pracovníci se přizpůsobují nastavení týmu i byrokratickému prostředí a spíše se podřizují zavedené praxi, než aby se zamýšleli nad komplexním vyhodnocením životní situace nezletilého dítěte a jeho rodiny. Např. Munroová (2019) prosazuje v oblasti SPOD organizační kulturu, která aktivně podporuje těchto devět principů: 1. bezpečí a dobré prospívání dítěte na prvním místě, 2. přijmout skutečnost, že jsou rozhodnutí v oblasti SPOD

přijímána v kontextu nejistoty, 3. nutnost vyrovnat rizika a výhody, 4. posuzovat praxi podle kvality rozhodnutí, nikoli podle následků, 5. zohlednění kontextu rozhodování, 6. standardizovat rozhodování není možné, 7. brát si ponaučení jak z úspěchů, tak ze selhání, a 9. dobré sdílení informací je pro dobré hodnocení rizik zásadní.

Ve světle výstupů disertační práce je otázkou, zda je současné pojetí systému sociálně právní ochrany dětí ve vztahu k rodičovským sporům vhodné. Řešením konfliktních rolí sociálních pracovníků OSPOD a rezignovanosti, které mohou přispívat k uplatňování defenzivních přístupů, je například přesunutí této agendy nebo ústředních pravomocí na jiný centralizovaný orgán mimo OSPOD, nebo vybudování specializace pro řešení rodičovských sporů v rámci jednotlivých OSPOD.

Seznam citované literatury

ALTEMEYER, Bob. *Enemies of Freedom: Understanding Right-Wing Authoritarianism*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1988. ISBN 978-1555420970.

ARAD-DAVIDZON, Bilhah a Rami BENBENISHTY. The Role of Workers' Attitudes and Parent and Child Wishes in Child Protection Workers' Assessments and Recommendation Regarding Removal and Reunification. *Children and Youth Services Review* [online]. 2008, **30**(1), 107-121. DOI: 10.1016/j.childyouth.2007.07.003. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740907001600>.

ARCHER, Margaret. Reflexivity. *Sociopedia* [online]. 2013 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/205684601373. ISSN 2056-8460. Dostupné z: <http://www.sagepub.net/isa/resources/pdf/Reflexivity2013.pdf>.

AYRE, Patrick. Child Protection and the Media: Lessons from the Last Three Decades. *British Journal of Social Work* [online]. 2001, **31**(6), 887-901 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/31.6.887. ISSN 00453102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/31.6.887>.

BAKALÁŘ, Eduard, Daniel NOVÁK a Richard Ades WARSHAK. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: (tři studie problému)*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-119-2.

BALOGOVÁ, Beáta. Model posúdenia životnej situácie rodiny. In: NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 157-180. ISBN 978-80-7435-038-2.

BANKS, Sarah a Kirsten NOHR. *Practising Social Work Ethics around the World: Cases and Commentaries*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-0415560337.

BANKS, Sarah. *Ethics and Values in Social Work*. 4. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 978-0230300170.

BARVÍKOVÁ, Jana a Anna ŠŤASTNÁ. *Využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi*. Praha: VÚPSV, 2014. ISBN 978-80-7416-212-1.

BARVÍKOVÁ, Jana, Kamila SVOBODOVÁ a Anna ŠŤASTNÁ. *Podmínky výkonu sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířenou působností*. Praha: VÚPSV, 2010. ISBN 978-80-7416-078-3.

BAUMEISTER, Roy F., Jennifer D. CAMPBELL, Joachim I. KRUEGER a Kathleen D. VOHS. Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest* [online]. 2016, 4(1), 1-44 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/1529-1006.01431. ISSN 1529-1006. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1529-1006.01431>.

BECK, Ulrich. *Risk society: Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications, 1992. ISBN 0-8039-8345-X.

BELLEFEUILLE, Gerard a Glen SCHMIDT. Between a Rock and a Hard Place: Child Welfare Practice and Social Work Education. *Social Work Education* [online]. 2007, 25(1), 3-16 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615470500477797. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615470500477797>.

BERTOTTI, Teresa. Decision-Making and Ethical Dilemmas of Child and Family Social Workers. *Social Work & Society* [online]. 2010, 8(1), 148-151 [cit. 30. 5. 2019]. ISSN 1613-8953. Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0009-11-27168>.

BOLTON, Annalese a Chris LENNINGS. Clinical Opinions of Structured Risk Assessments for Forensic Child Protection: The Development of a Clinically Relevant Device. *Children and Youth Services Review* [online]. 2010, 32(10), 1300-1310 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2010.04.022. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740910001313>.

BOYAS, Javier, Leslie H. WIND a Suk-Young KANG. Exploring the Relationship between Employment-Based Social Capital, Job Stress, Burnout, and Intent to Leave Among Child Protection Workers: An Age-Based Path Analysis Model. *Children and Youth Services Review* [online]. 2012, **34**(1), 50-62 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2011.08.033. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911003355>.

BRANDON, Marian, Sue BAILEY, Pippa BELDERSON a Ruth GARDNER, et al. *Understanding Serious Case Reviews and their Impact: a Biennial Analysis of Serious Case Reviews 2005-2007*. London: Department for Children Schools and Families, 2009. ISBN 978 1 84775 474 5.

BRITNER, Preston A. a Daniel G. MOSSLER. Professionals' Decision-Making about Out-Of-Home Placements Following Instances of Child Abuse. *Child Abuse & Neglect* [online]. 2002, **26**(4), 317-332 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/S0145-2134(02)00311-3. ISSN 01452134. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0145213402003113>.

BROADHURST, Karen, et al. Performing 'Initial Assessment': Identifying the Latent Conditions for Error at the Front-Door of Local Authority Children's Services. *British Journal of Social Work* [online]. 2010, **40**(2), 352-370 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcn162. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcn162>.

BRODKIN, Evelyn Z. Reflections on Street-Level Bureaucracy: Past, Present, and Future. *Public Administration Review* [online]. 2012, **72**(6), 940-949 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1540-6210.2012.02657.x. ISSN 00333352. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1540-6210.2012.02657.x>.

BRODKIN, Evelyn Z. Accountability in Street-Level Organizations. *International Journal of Public Administration* [online]. 2008, **31**(3), 317-336 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/01900690701590587. ISSN 0190-0692. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900690701590587>.

BRODKIN, Evelyn Z. Inside the Welfare Contract: Discretion and Accountability in State Welfare Administration. *Social Service Review* [online]. 1997, **71**(1), 1-33

[cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1086/604228. ISSN 0037-7961. Dostupné z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/604228>.

BROWN, Debra J. Working the System: Re-Thinking the Institutionally Organized Role of Mothers and the Reduction of "Risk" in Child Protection Work. *Social Problems* [online]. 2006, **53**(3), 352-370 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1525/sp.2006.53.3.352. ISSN 00377791. Dostupné z: <https://academic.oup.com/socpro/article-lookup/doi/10.1525/sp.2006.53.3.352>.

BROWN, Lyn Mikel, Sharon LAMB a Mark B. TAPPAN. *Packaging boyhood: saving our sons from superheroes, slackers, and other media stereotypes*. New York: St. Martin's Press, 2009. ISBN 9780312379391.

BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ, Romana ROGALEWICZOVÁ, et al. *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem*. Brno: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-1010-5.

CASH, Scottye J. Risk Assessment in Child Welfare: The Art and Science. *Children and Youth Services Review* [online]. 2001, **23**(11), 811-830 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/S0190-7409(01)00162-1. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740901001621>.

COOPER, Andrew a Andrew WHITTAKER. History as Tragedy, Never as Farce: Tracing the Long Cultural Narrative of Child Protection in England. *Journal of Social Work Practice* [online]. 2014, **28**(3), 251-266 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02650533.2014.932276. ISSN 0265-0533. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02650533.2014.932276>.

COOPER, Andrew, et al. *The Risk Factor: Making the Child Protection System Work for Children*. London: Demos, 2003. ISBN 9781841801100.

COSSAR, Jeanette, Marian BRANDON a Peter JORDAN. You've Got to Trust Her and She's Got to Trust You: Children's Views on Participation in the Child Protection System. *Child & Family Social Work* [online]. 2016, **21**(1), 103-112 [cit. 31. 5. 2019]. DOI: 10.1111/cfs.12115. ISSN 13567500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/cfs.12115>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Pohyb obyvatelstva – rok 2018: Počet sňatků nadále rostl. In: *Czso.cz* [online]. 21. 3. 2019 [cit. 30. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2018>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011: analýza výsledků*. Praha: Český statistický úřad, 2013. ISBN 978-80-250-2357-0.

DANIEL, Brigid M. a Julie TAYLOR. Gender and Child Neglect: Theory, Research and Policy. *Critical Social Policy* [online]. 2016, **26**(2), 426-439 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/0261018306062593. ISSN 0261-0183. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261018306062593>.

DAVIDSON-ARAD, Bilha, Einat PELED a Ronit LEICHTENTRITT. Representations of Fathers and Mothers in Court Petitions for Dependent Minor Status for Children at Risk. *Children and Youth Services Review* [online]. 2008, **30**(8), 893-902 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2007.12.016. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740907002629>.

DAVIES, Samantha. Embracing Reflective Practice. *Education for Primary Care* [online]. 2015, **23**(1), 9-12 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/14739879.2012.11494064. ISSN 1473-9879. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14739879.2012.11494064>.

D'CRUZ, Heather, Philip GILLINGHAM a Sebastian MELENDEZ. Reflexivity, its Meanings and Relevance for Social Work: A Critical Review of the Literature. *British Journal of Social Work* [online]. 2005, **37**(1), 73-90 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcl001. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcl001>.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4. nrev. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

DUSTIN, Donna. Skills and Knowledge Needed to Practise as a Care Manager. *Journal of Social Work* [online]. 2006, **6**(3), 293-313 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/1468017306071177. ISSN 1468-0173. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468017306071177>.

ELLETT, Alberta J. Intentions to Remain Employed in Child Welfare: The Role of Human Caring, Self-Efficacy Beliefs, and Professional Organizational Culture. *Children and Youth Services Review* [online]. 2009, **31**(1), 78-88 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2008.07.002. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740908001564>.

EVANS, T. Street-Level Bureaucracy, Social Work and the (Exaggerated) Death of Discretion. *British Journal of Social Work* [online]. 2004, **34**(6), 871-895 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bch106. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bch106>.

FALLON, Barbara, Nico TROCMÉ a Bruce MACLAURIN. Should Child Protection Services Respond Differently to Maltreatment, Risk of Maltreatment, and Risk of Harm? *Child Abuse & Neglect* [online]. 2011, **35**(4), 236-239 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2011.03.001. ISSN 01452134. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S014521341100069X>.

FARMER, Elaine a Morag OWEN. Gender and the Child Protection Process. *British Journal of Social Work* [online]. 1998, **28**(4), 545-564 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011366. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011366>.

FERGUSON, Harry. How Social Workers Reflect in Action and When and Why They Don't: The Possibilities and Limits to Reflective Practice In Social Work. *Social Work Education* [online]. 2018, **37**(4), 415-427 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615479.2017.1413083. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615479.2017.1413083>.

FERGUSON, Harry. How Children Become Invisible in Child Protection Work: Findings from Research into Day-to-Day Social Work Practice. *The British Journal of Social Work* [online]. 2017, **47**(4), 1007-1023 [cit. 31. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcw065. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article/47/4/1007/2622323>.

FERGUSON, Harry. Working with Violence, the Emotions and the Psycho-social Dynamics of Child Protection: Reflections on the Victoria Climbié Case. *Social Work Education* [online]. 2005, **24**(7), 781-795 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615470500238702. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02615470500238702>.

FERGUSON, Harry. Protecting Children in New Times: Child Protection and the Risk Society. *Child Family Social Work* [online]. 2003, **2**(4), 221-234 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1046/j.1365-2206.1997.00064.x. ISSN 1356-7500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1046/j.1365-2206.1997.00064.x>.

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.

FESTINGER, Trudy a Amy BAKER. Prevalence of Recalled Childhood Emotional Abuse among Child Welfare Staff and Related Well-Being Factors. *Children and Youth Services Review* [online]. 2010, **32**(4), 520-526 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2009.11.004. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740909003144>.

FINLAY, Linda. *Reflecting on Reflective Practice*. London: The Open University, 2008. ISBN neuvedeno.

FOOK, Jan. *Social Work: Critical Theory and Practice*. Thousand Oaks, USA: SAGE, 2002. ISBN 076197251x.

FRANKLIN, Bob. *Social Policy, the Media, and Misrepresentation*. New York: Routledge, 1999. ISBN 978-0415201070.

FÜREDI, Frank. *Politics of Fear*. London: Continuum, 2005. ISBN 978-0826487285.

GARDNER, Fiona. *Being Critically Reflective: Engaging in Holistic Practice (Practice Theory in Context)*. London: Palgrave, 2014. ISBN 978-1137276674.

GARDNER, Richard A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: JAN, 1996. ISBN 80-85529-22-X.

GHAYE, Tony. Into the Reflective Mode: Bridging the Stagnant Moat. *Reflective Practice* [online]. 2000, 1(1), 5-9. [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290809298_Into_the_reflective_mode_bridging_the_stagnant_moat.

GIBBS, Graham. *Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods*. Oxford: Oxford Brookes University, 1998. ISBN 978-1-873576-87-0.

GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Přeložil Karel MÜLLER. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.

GOLDSTEIN, Joseph, et al. *The Best Interests of The Child: The Least Detrimental Alternative*. New York: The Free Press, 1996. ISBN: 978-0684835464.

GRANT, Scott, Lynn SHERIDAN a Stephen A. WEBB. Newly Qualified Social Workers' Readiness for Practice in Scotland. *British Journal of Social Work* [online]. 2017, 47(2), 487-506 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcv146. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcv146>.

HARNETT, Paul H. A Procedure for Assessing Parents' Capacity for Change in Child Protection Cases. *Children and Youth Services Review* [online]. 2007, 29(9), 1179-1188 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2007.04.005. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740907000746>.

HARRIS, Nigel. Defensive Social Work. *The British Journal of Social Work* [online]. 1987, 17(1), 61-69 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a055315. ISSN 1468-263X. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article/17/1/61/1671257/Defensive-Social-Work>.

HAVRDOVÁ, Zuzana a Martin HAJNÝ. *Praktická supervize: průvodce supervizi pro začínající supervizory, manažery a příjemce supervize*. Praha: Galén, 2008. ISBN 9788072625321.

HEALY, Karen, Yvonne DARLINGTON a Judith A. FEENEY. Parents' Participation in Child Protection Practice: Toward Respect and Inclusion. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* [online]. 2011, **92**(3), 282-288 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1606/1044-3894.4126. ISSN 1044-3894. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1606/1044-3894.4126>.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. rozš. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2.

HOLDA, Dalibor, Oldřich MATOUŠEK a Tomáš CHMELARĚ. Vzdělávací potřeby pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2006, roč. 1, 52-63. ISSN 1213-6204.

HOLLAND, Sally. *Child & Family Assessment in Social Work Practice*. 2. vyd. Los Angeles: SAGE, 2011. ISBN 978-1849205221.

HOWE, David. *The Emotionally Intelligent Social Worker*. New York: Palgrave Macmillan, 2008a. ISBN 978-0230202788.

HOWE, David. Child Abuse and the Bureaucratisation of Social Work. *The Sociological Review* [online]. 2008b, **40**(3), 491-508 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1467-954X.1992.tb00399.x. ISSN 0038-0261. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-954X.1992.tb00399.x>.

CHYLÍKOVÁ, Johana. Velká data jako alternativa výběrových šetření v kvantitativním sociálněvědním výzkumu. *Naše společnost (Our Society)* [online], 2018, **16**(1), 57-79 [cit. 30. 5. 2019]. ISSN 1214-438X.

CHYLÍKOVÁ, Johana. Úvod do problematiky výzkumu citlivých témat ve výběrových šetřeních. *Data a výzkum - SDA Info* [online], 2011, **5**(2), 185-203 [cit. 30. 5. 2019]. ISSN 1802-8152.

JANEBOVÁ, Radka. *Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout, či nezasáhnout*. Brno, 2010. Disertační práce.

Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra sociální politiky a sociální práce.

JANEBOVÁ, Radka a Lucie ČERNÁ. Konstrukce žen-klientek a mužů-klientů v praxi sociální práce. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2008, **8**(2), 37-45 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.genderonline.cz/uploads/2f40071a36969527ce9626090b9a65b421df8933_konstrukce-zen-klientek-a-muzu-klientu.pdf.

JENT, Jason F., et al. Multidisciplinary Child Protection Decision Making about Physical Abuse: Determining Substantiation Thresholds and Biases. *Children and Youth Services Review* [online]. 2011, **33**(9), 1673-1682 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2011.04.029. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911001514>.

JONES, Thomas. Ethical Decision Making by Individuals in Organizations: An Issue-Contingent Model. *Academy of Management Review* [online], 1991, **16**(2), 231-248 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: https://nipc.ir/uploads/Ethical_decision_9905.pdf.

KEDDELL, Emily. Reasoning Processes in Child Protection Decision Making: Negotiating Moral Minefields and Risky Relationships. *British Journal of Social Work* [online]. 2011, **41**(7), 1251-1270 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcr012. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcr012>.

KEMSHALL, Hazel a Jacki PRITCHARD. *Good practice in Risk Assessment and Risk Management*. Bristol: Jessica Kingsley Publishers, 2005. ISBN 978-1853023385.

KIRKMAN, Elspeth a Karen MELROSE. *Clinical Judgement and Decision-Making in Children's Social Work: An analysis of the 'Front Door' System (Research Report)*. London: Department for Education, 2014. ISBN 978-1-78105-324-9.

KNETLOVÁ, Zlata, et al. *Čí je to hra?: zapojování dětí do rozhodovacích procesů jako promyšlená strategie při práci s rodinou ve sporech o dítě*. České Budějovice: Krizové centrum pro děti a rodinu, 2017. ISBN 978-80-904854-6-4.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 8. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1147-1.

KORNEL, Martin. Nejlepší zájem dítěte. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015, s. 69-73. ISBN 978-80-262-0968-3.

KRIŽ, Katrin a Marit SKIVENES. Street-level Policy Aims of Child Welfare Workers in England, Norway and The United States: An Exploratory Study. *Children and Youth Services Review* [online]. 2014, **40**, 71-78 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2014.02.014. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740914000516>.

KUCHAŘOVÁ, Věra, et al. *Zhodnocení a optimalizace řízení systému sociálně-právní ochrany (ohrožených) dětí a rodin ve vybraných regionech*. Praha: VÚPSV, 2010. ISBN neuvedeno.

LAAN, Geert van der. *Otázky legitimity sociální práce: pomoc není zboží*. Boskovice: Albert, 1998. ISBN 80-85834-41-3.

LEBLANC, Vicki R., Cheryl REGEHR, Aron SHLONSKY a Marion BOGO. Stress Responses and Decision Making in Child Protection Workers Faced with High Conflict Situations. *Child Abuse & Neglect* [online]. 2012, **36**(5), 404-412 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2012.01.003. ISSN 01452134. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0145213412000786>.

LEES, Amanda, Edgar MEYER a Jackie RAFFERTY. From Menzies Lyth to Munro: The Problem of Managerialism. *British Journal of Social Work* [online]. 2016, **43**(3), 542-558 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcr183. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcr183>.

LONNE, Bob. *Reforming Child Protection*. New York: Routledge, 2008. ISBN 9780203894675.

LIPSKY, Michael. *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. 30. rozš. vyd. New York: Russell Sage Foundation, 2010. ISBN 08-715-4544-6.

LITTLECHILD, Brian. Child Protection Social Work: Risks of Fears and Fears of Risks - Impossible Tasks from Impossible Goals? *Social Policy & Administration* [online]. 2008, **42**(6), 662-675 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1467-9515.2008.00630.x. ISSN 01445596. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9515.2008.00630.x>.

LYTH, Isabel Menzies. *Containing Anxiety in Institutions: Selected Essays, Vol. 1*. Oxford, England: Free Association Books, 1988. ISBN 978-1853430015.

MARINETTO, Michael. A Lipskian Analysis of Child Protection Failures from Victoria Climbié to 'Baby P': a Street-Level Re-Evaluation of Joined-Up Governance. *Public Administration* [online]. 2011, **89**(3), 1164-1181 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1467-9299.2011.01939.x. ISSN 00333298. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9299.2011.01939.x>.

MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálně právní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 9788024633367.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATOUŠEK, Oldřich. Možnosti pracovníků OSPOD ovlivnit průběh rozvodového řízení. *Fórum sociální práce*, 2014, **2**(1), s. 84-87.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠKOVÁ, Ivana. Role a možnosti pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015, s. 75-107. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATTISON, Marian. Ethical Decision Making: The Person in the Process. *Social Work* [online]. 2000, **45**(3), 201-212 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/sw/45.3.201. ISSN 0037-8046. Dostupné z: <https://academic.oup.com/sw/article-lookup/doi/10.1093/sw/45.3.201>.

MCLAUGHLIN, Hugh. *Understanding Social Work Research*. Los Angeles: SAGE, 2007. ISBN 978-0857028723.

McPHERSON, Lynne a Mark BARNETT. Beginning Practice in Child Protection: A Blended Learning Approach. *Social Work Education* [online]. 2006, **25**(2), 192-198 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/02615470500487838. ISSN 0261-5479. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02615470500487838>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2018* [online]. Praha: MPSV, 2019 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. Praha: MPSV, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Směrnice MPSV č.j. 2013/26780-21 ze dne 19. září 2013 o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech, vedení orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů* [online]. Praha: MPSV, 2012 [cit. 30. 5. 2019]. ISBN 978-80-7421-048-8.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Vyhláška MPSV č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Metodické doporučení MPSV č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Výroční statistická zpráva Ministerstva spravedlnosti* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2018 [cit. 30. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/719244/2017_vyrocní_stat_zprava.pdf/27ba4524-49cb-4744-b834-2c6812f13e5d.

MINISTERSTVO VNITRA ČR. Vyhláška č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků.

MUNRO, Eileen. Decision-Making under Uncertainty in Child Protection: Creating a Just and Learning Culture. *Child & Family Social Work* [online]. 2019, **24**(1), 123-130 [cit. 31. 5. 2019]. DOI: 10.1111/cfs.12589. ISSN 13567500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/cfs.12589>.

MUNRO, Eileen. *The Munro Review of Child Protection. Final Report: A Child-Centered System*. London: Department for Education, 2011. ISBN 9780101806220.

MUNRO, Eileen. *The Munro Review of Child Protection: Part One: A Systems Analysis*. London: The Stationery Office, 2010. ISBN 978-0108510137.

MUSIL, Libor, Pavel BAREŠ a Jana HAVLÍKOVÁ. Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR. Praha: VÚSP, 2017. ISBN 978-80-7416-240-4.

MUSIL, L. Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2008, **8**(2), 60-79.

MUSIL, Libor. *Ráda bych Vám pomohla, ale...: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.

NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-038-2.

NAVRÁTIL, Pavel. Posouzení v sociální práci. In: NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010a, 9-23. ISBN 978-80-7435-038-2.

NAVRÁTIL, Pavel. Reflexivita v posouzení a v sociální práci. In: NAVRÁTIL, Pavel a Radka JANEBOVÁ. *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010b, 24-46. ISBN 978-80-7435-038-2.

NAVRÁTIL, Pavel. Existenciální perspektivy v sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca*. 1998, **8**(1), 27-38.

NAVRÁTILOVÁ, Jitka. Proces posouzení životní situace jako zdroj ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení ohrožených dětí). *Sociální práce/Sociálna práca*. 2011, **11**(2), 40-55. ISSN 1213-6204.

NEČASOVÁ, Mirka a Libor MUSIL. Pracovní podmínky a dilemata pomáhajících pracovníků. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2006, **6**(3), 57 - 71. ISSN 1213-6204.

NEJVYŠŠÍ SOUD. Stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cpjn 202/2010 ze dne 8. 12. 2010.

O'SULLIVAN, Terence. *Decision Making in Social Work*. 2. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 9780230223592.

PARTON, N. Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity. *British Journal of Social Work* [online]. 1998, **28**(1), 5-27 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011317. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011317>.

PAVLÁT, Josef. Formy péče o děti po rozvodu. In: MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015, s. 31-48. ISBN 978-80-262-0968-3.

PAYNE, Malcolm. *Modern Social Work Theory*. 3. vyd. Chicago.: Lyceum Books, 2005. ISBN 978-0925065834.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

PINKNEY, Sharon. *New Directions in Children's Welfare*. London: Palgrave Macmillan, 2018. ISBN 978-1-137-54538-1.

PTÁČEK, Radek a Petr BARTŮNĚK. *Lékař a pacient v moderní medicíně: etické, právní, psychologické a klinické aspekty*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5788-9.

RADA EVROPY. *Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem*. Rada Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2013. ISBN 978-92-871-7274-7.

RAJENDRAN, Khushmand a Claude M. CHEMTOB. Factors Associated with Service Use among Immigrants in the Child Welfare System. *Evaluation and Program Planning* [online]. 2010, **33**(3), 317-323 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.evalprogplan.2009.06.017. ISSN 01497189. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0149718909000639>.

REDER, Peter a Sylvia DUNCAN. Understanding Communication in Child Protection Networks. *Child Abuse Review* [online]. 2003, **12**(2), 82-100 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1002/car.787. ISSN 0952-9136. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/car.787>.

RIGGS, Shelley A. Is the Approximation Rule in The Child's Best Interests? A Critique from the Perspective of Attachment Theory. *Family Court Review* [online]. 2005, **43**(3), 481-493 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1744-1617.2005.00048.x. ISSN 1531-2445. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1744-1617.2005.00048.x>.

ROSE, Gillian. Situating Knowledges: Positionality, Reflexivities and Other Tactics. *Progress in Human Geography* [online]. 2016, **21**(3), 305-320 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1191/030913297673302122. ISSN 0309-1325. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1191/030913297673302122>.

RUDOLPH, Jürgen. *Jsi moje dítě*. Praha: Magistrát hl. města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6.

RZEPNICKI, Tina L. a Penny R. JOHNSON. Examining Decision Errors in Child Protection: A New Application of Root Cause Analysis. *Children and Youth Services Review* [online]. 2005, **27**(4), 393-407 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2004.11.015. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740904002476>.

SAINI, Michael, et al. Child Protection Workers' Experiences of Working With High-Conflict Separating Families. *Children and Youth Services Review* [online]. 2012, **34**(7), 1309-1316 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2012.03.005. ISSN 01907409. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740912001272>.

SCOTT, Dorothy. Ethical Issues in Practice Research: A Case Study. *Australian Social Work* [online]. 2008, **50**(4), 41-45 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1080/03124079708415744. ISSN 0312-407X. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03124079708415744>.

SCOURFIELD, Jonathan. The Challenge of Engaging Fathers in the Child Protection Process. *Critical Social Policy* [online]. 2006, **26**(2), 440-449 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/0261018306062594. ISSN 0261-0183. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0261018306062594>.

SCOURFIELD, Jonathan. *Gender and Child Protection*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN 9780333949795.

Sdělení č. 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Sdělení č. 54/2001 Sb. m.s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí.

SCHLIPPE, Arist von a Jochen SCHWEITZER. *Systemická terapie a poradenství*. Brno: Cesta, c2006. ISBN 80-7295-082-7.

SCHMIED, Virginia a Peter WALSH. Effective Casework Practice with Adolescents: Perspectives of Statutory Child Protection Practitioners. *Child & Family Social Work* [online]. 2010, **15**(2), 165-175 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2009.00650.x. ISSN 13567500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2206.2009.00650.x>.

SCHÖN, Donald A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think In Action*. New York: Basic Books, 1983. ISBN 0465068782.

SMITH, Brenda D. a Stella E. F. DONOVAN. Child Welfare Practice in Organizational and Institutional Context. *Social Service Review* [online]. 2003, **77**(4), 541-563 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1086/378328. ISSN 0037-7961. Dostupné z: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/378328>.

SOUKUP, Petr. Substantive Significance and its Measures. *Data and Research – SDA Info* [online]. 2013, **127**(2) [cit. 2019-05-31]. DOI: 10.13060/23362391.2013.127.2.41. ISSN 23362391. Dostupné z: <http://dav.soc.cas.cz/issue/19-data-a-vyzkum-2-2013/111>.

SOUKUP, Petr a Ladislav RABUŠIC. Několik poznámek k jedné obsesi českých sociálních věd-statistické významnosti. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2007, **43**(2), 379-395. ISSN 0038-0288.

SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR*. Praha: SSPČR, 2006.

SPRATT, Trevor. The Influence of Child Protection Orientation on Child Welfare Practice. *British Journal of Social Work* [online]. 2001, **31**(6), 933-954 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/31.6.933. ISSN 00453102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/31.6.933>.

STAHL, Philip. *Conducting Child Custody Evaluations: From Basic to Complex Issues* [online]. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2011 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.4135/9781452275222. ISBN 9781412974349.

STALKER, Kirsten. Managing Risk and Uncertainty in Social Work. *Journal of Social Work* [online]. 2003, **3**(2), 211-233 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1177/14680173030032006. ISSN 1468-0173. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/14680173030032006>.

STANFORD, Sonya. 'Speaking Back' to Fear: Responding to the Moral Dilemmas of Risk in Social Work Practice. *British Journal of Social Work* [online]. 2010, **40**(4), 1065-1080 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcp156. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcp156>.

STOKES, Jacqueline a Glen SCHMIDT. Race, Poverty and Child Protection Decision Making. *British Journal of Social Work* [online]. 2011, **41**(6), 1105-1121 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1093/bjsw/bcr009. ISSN 0045-3102. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjsw/article-lookup/doi/10.1093/bjsw/bcr009>.

TAYLOR, Brian J. *Professional Decision Making and Risk in Social Work*. 2. vyd. Thousand Oaks: Sage Publications, 2013. ISBN 978-1446266595.

TAYLOR, Carolyn a Susan WHITE. *Practising Reflexivity in Health and Welfare: Making Knowledge*. Philadelphia: The Open University, 2000. ISBN 0-335-20519-4.

TAYLOR, Hilary, Chris BECKETT a Bridget MCKEIGUE. Judgements of Solomon: Anxieties and Defences of Social Workers Involved in Care Proceedings. *Child & Family Social Work* [online]. 2008, **8**(13), 23-31 [cit. 30. 5. 2019]. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2007.00507.x. ISSN 1356-7500. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2206.2007.00507.x>.

TESLER, Pauline H. *Collaborative Law: Achieving Effective Resolution in Divorce without Litigation*. 3. vyd. Chicago: American Bar Association, 2016. ISBN 978-1634254700.

TOPINKA, Daniel, et al. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi*. Ostrava: SocioFactor, 2014. ISBN neuvedeno.

TRÁVNÍČKOVÁ, Michaela a Michaela ZDRÁHALOVÁ. Informování ohrožených dětí o jejich právech a zapojování do procesu sociálně-právní ochrany. In: BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ, Eva JANÍČKOVÁ, et al. *Aktuální otázky ochrany práv dětí: informování dětí o jejich právech*. Brno: Česko-britská, 2017, s. 70-135. ISBN 978-80-905598-3-7.

TURNEY, Danielle, et al. *Social Work Assessment of Children in Need: What Do We Know? Messages from Research*. London: Department for Education, 2011. ISBN 978-1-84775-874-3.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-36-9.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 725/18 ze dne 15. 5. 2018.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 155/08 ze dne 14. 7. 2009.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 618/05 ze dne 8. 12. 2005.

ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 31/96 ze dne 9. 4. 1997.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Sporů o děti přibývá a jsou vyhracenější. In: *Ochrance.cz* [online]. 30. 5. 2018 [cit. 30. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2018/sporu-o-deti-pribyva-a-jsou-vyhrocenejsi/>.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 2460/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 668/2017/VOP ze dne 14. 9. 2017.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 5697/2016/VOP ze dne 19. 4. 2017.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 1191/2016/VOP ze dne 16. 3. 2017.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 5120/2014/VOP ze dne 8. 10. 2015.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 8190/2014/VOP ze dne 18. 8. 2015.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 1680/2014/VOP ze dne 22. 9. 2014.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Stanovisko Veřejného ochránce práv č. 751/2013/VOP ze dne 4. 7. 2013.

VLÁDA ČR. Usnesení Vlády České republiky č. 1542 o Pravidlech vzdělávání zaměstnanců ve správních úřadech ze dne 30. listopadu 2005.

VLÁDA ČR. Úmluva o právech dítěte, publikovaná ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb., usnesením Vlády ČR č. 1542 z roku 2005.

WARSHAK, Richard A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

WATSON, David a Janice WEST. *Social Work Process and Practice: Approaches, Knowledge, and Skills*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. ISBN 978-1403905857.

WEBB, Stephen A. *Social Work in a Risk Society: Social and Political Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. ISBN 9780333963616.

WHITTAKER, Andrew. Social Defences and Organisational Culture in a Local Authority Child Protection Setting: Challenges for the Munro Review? *Journal of Social Work Practice* [online]. 2011, **25**(4), 481-495 [cit. 2019-05-31]. DOI: 10.1080/02650533.2011.626654. ISSN 0265-0533. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02650533.2011.626654>.

WHITE, Sarah C. The 'Gender Lens': A Racial Blinder? *Progress in Development Studies* [online]. 2006, **6**(1), 55-67 [cit. 2019-05-31]. DOI: 10.1191/1464993406ps127oa. ISSN 1464-9934. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1191/1464993406ps127oa>.

WHITE, Susan, Jan FOOK a Fiona GARDNER. Critical Reflection: A Review of Contemporary Literature and Understandings. In: WHITE, Susan, Jan FOOK a Fiona GARDNER. *Critical Reflection in Health and Social Care*. Maidenhead: Open University Press, 2006, s. 3-20. ISBN 9780335218790.

WONNACOTT, Jane. *Mastering Social Work Supervision*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2012. ISBN 978-1849051774.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednicích územních samosprávných celků a o změně některých zákonů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Přílohy

Příloha 1: Sada otázek pro polostrukturovaný rozhovor

Příloha 2: Frekvence odpovědí na jednotlivé položky dotazníku